

Українське Національно-Демократичне Об'єднання.
ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА.

В єдності сила!

III. НАРОДНІЙ ЗІЗД

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРА-
ТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ

в днях 24. і 25. грудня 1928 р.

(Звіт зложений на підставі
стенографічного протоколу).

2

Л Ї В І В, 1929.

НАКЛАДОМ ПОСЛА МИХАЙЛА СТРУТИНСЬКОГО.

ИЗДАНИЕ ПЕРВОЕ

ДЕЯНИЯ СВЯТЫХ АПОСТОЛ

СВЯТЫХ АПОСТОЛ ПЕТРА И ПАВЛА

СВЯТЫХ АПОСТОЛ ИОАННА И ЯКОВА

СВЯТЫХ АПОСТОЛ ФИЛИППА И ПРОКЛА

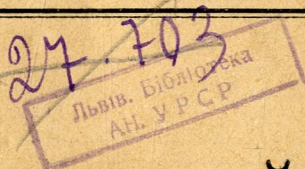
СВЯТЫХ АПОСТОЛ

СВЯТЫХ АПОСТОЛ

06 10
Українське Національно-Демократичне Об'єднання.
ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА.

ІІІ. НАРОДНИЙ ЗІЗД

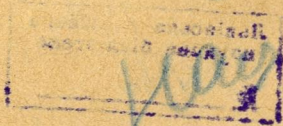
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРА-
ТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ

в днях 24. і 25. грудня 1928 р.

(Звіт зложений на підставі
стенографічного протоколу).

2

138

Л Ї В І В, 1929.

НАКЛАДОМ ПОСЛА МИХАЙЛА СТРУТИНСЬКОГО.

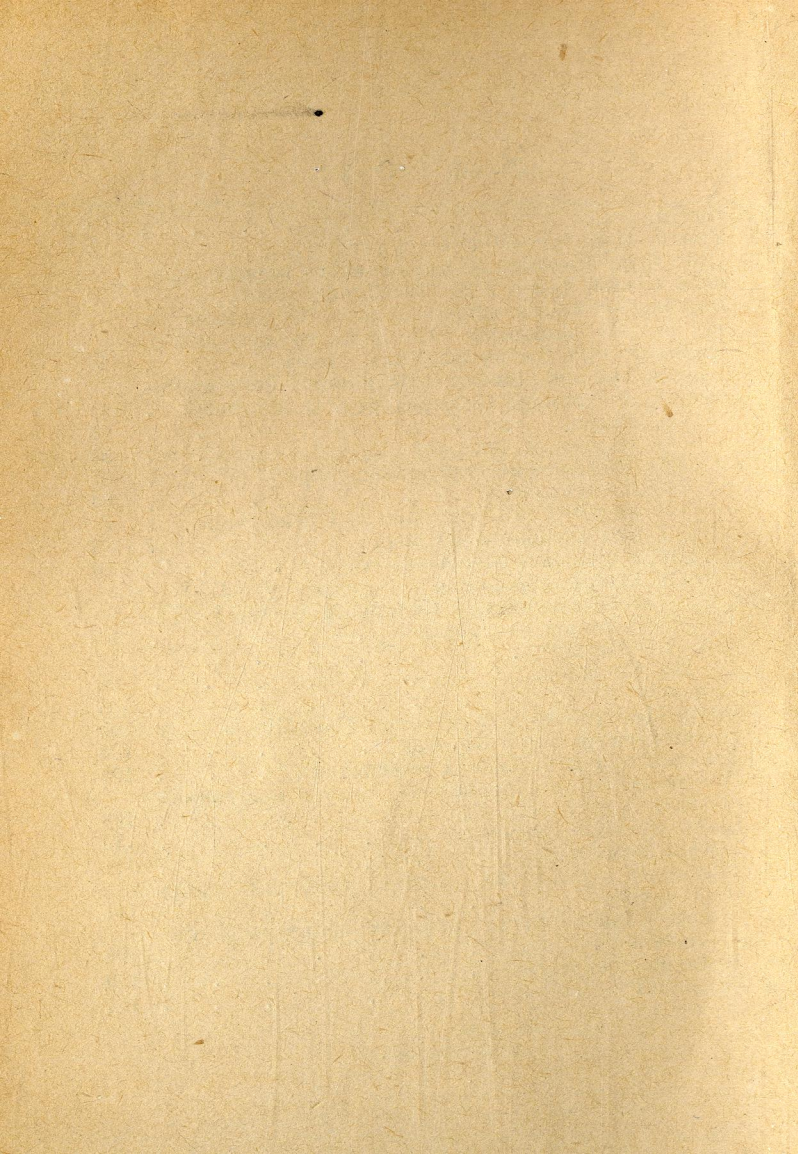
Ф69(249)

З м і с т:

	Стор.
1. Вступ	1
2. Третій Народний Зїзд (відкриття)	7
3. Політичне положення українського народу (промова голови партії д-ра Дм. Левицького)	9
4. Українське Національно - Демокр. Обєднання за час від 19. листопада 1926 до 24 грудня 1928 р. (реферат д-ра Любомира Макарушки)	38
5. Україн. Націон. Демокр. Обєднання і його національне середовище (реферат ред. В. Мудрого)	53
I. Вступ	53
II. Партія за два роки	54
III. Національне середовище партії	61
IV. Націоналісти	64
V. Українська Християнська Організація	72
VI. Без виразного обличчя	75
VII. Українські класові партії	76
VIII. Інтернаціоналісти. — Розкол у КПЗУ і його причини. — Сельроб відбитка КПЗУ	80
IX. Галицькі москвофіли	86
X. КП(б)У	92
XI. Висновки	98
6. Дискусія	104
7. Вибір Центрального Комітету і Партійного Суду	105
8. Новий Центральний Комітет	106
9. Дальший хід дискусії над рефератами	108
10. Резолюції III-го Народного Зїзду в політичних справах	108
11. Вибір голови і секретаря	110
12. Другий день нарад	111
13. Органічна праця на міснях (реферат посла О. Луцького)	111
14. Освіта і шкільництво (реферат сенатора М. Галушинського)	125
15. Загальна дискусія	139
16. Резолюції	144

Вступ.

В днях 24. і 25. грудня 1928 р. відбувся у Львові третій з черги Народній Зїзд Українського Національно-Демократичного Обєднання. В цій книжці друкуємо всі матеріали Зїзду. В історії нашої партії це перший друкований Звіт з партійного конгресу. Передаючи його в руки наших партійних читачів, вважаємо за доцільне дати до нього деякі пояснення.

Українське Національно-Демократичне Обєднання (в скороченні У. Н. Д. О.) є найбільшою українською національною політичною партією на всіх українських землях під Польщею. Воно є не тільки національною але й незалежницькою, соборницькою і загально народньою партією. У. Н. Д. О. обєднує в своїх лавах усі верстви і суспільні класи українського народу. І тому то є воно понадкласовою, загальнонаціональною партією. Крім того є це, як видно з самої назви партія демократична, в якій всі члени всі верстви і всі класи користуються рівними правами. Інтереси всіх клас і станів підчинює партія найвищому ідеалові нації. Всі класові чи станові суперечности розв'язує демократичним способом, але все і виключно під кутом загально національних інтересів і зі становища доцільности тієї розв'язки для реалізації найвищого національного ідеалу.

Українське Національно - Демократичне Обєднання повстало дня 11. липня 1925 р. Тоді то й відбувся перший Народній Зїзд партії. Повстал

вона зі злуки кількох національно - політичних груп, а саме: зі злуки двох груп „Української Трудової Партії“, Української Партії Національної Роботи (загравістів) і національних послів та сенаторів з їх політичними однодумцями з північно - західних українських земель під Польщею, які належали до двох названих партій або які погодилися на політичну плятформу новоутвореного Українського Національно-Демократичного Обєднання. Фактично У. Н. Д. О. є продовженням Української Трудової Партії, що перед визвольною війною мала назву Української Національно-Демократичної Партії. А ця партія повстала 26. грудня 1899 р. Таким чином у цьому 1929 р. припадають 30-літні роковини повстання партії. Дехто питає, чому і пощо ми виводимо аж такий далекий родовід Українського Національно-Демократичного Обєднання? На це питання мусимо дати всім здивованим і цікавим належну відповідь.

Кожному політично-грамотному громадянину а тим більше кожному членові нашої партії відомо, що провідна політична роля в часі наших визвольних змагань і вся майже політична відповідальність за долю нашої державности перед народом та історією припала найбільшій тоді нашій політичній партії, а саме Українській Національно-Демократичній Партії, що вже в часи нашої державности змінила свою назву на: Українська Трудова Партія.

Після нашої національно - визвольної трагедії, що завершилася актом з 14. березня 1923 р., тобто відомим рішенням Ради Амбасадорів про передачу Сх. Галичини Польщі, Українська Трудова Партія розкололася. Сталося це по зїзді партії, що відбувся на весну 1923 р. Менша її частина, що піддавалася під виключну керму тих партійних

діячів, що були тоді за кордоном на еміграції, утворила т. зв. незалежну групу. Більша частина партії не хотіла піддаватися під виключний політичний диктат закордонних партійних чинників і стояла на становищі самостійного ведення політики на краєвому терені. А третя, дуже незначна групка членів партії вступила до новозаснованої тоді під проводом пос. Самійла Підгірського, що був теж якийсь час членом Укр. Трудової Партії, Української Партії Національної Роботи. Таким чином прийшло до великого ослаблення українських національних сил у краю. Такий стан не міг довго тривати. Найшлися люди, що зрозуміли вагу хвилі і взялися за об'єднання національних сил. Вже з кінцем 1924 р. почалися переговори між обома групами Трудової Партії і між Партією Національної Роботи в справі об'єднання. Ті переговори тягнулися кілька місяців. Велику поєднуючу роль відіграв у них д-р Дмитро Левицький, теперішній голова УНДО. Накінець переговори увінчалися повним успіхом і дня 11. липня 1925. р. на першому об'єднуючому ті групи зїзді прийшло до заснування Українського Національно-Демократичного Об'єднання. Цей зїзд був першим Народнім Зїздом оновленої давньої Трудової Партії. Тепер уже кожному ясно, що У. Н. Д. О. є продовженням Української Трудової Партії, а давніше Української Національно-Демократичної Партії.

На зїзді дня 11. липня 1925. р. прийнято політичну платформу партії, що мала заступати переходно партійну програму і видано відповідну відозву до українського громадянства.

Другий Народній Зїзд Українського Національно - Демократичного Об'єднання відбувся в днях 19. і 20. листопада 1926. р. На тому зїзді ухвалено програму партії і організаційний статут. Таким чином цей зїзд був для партії в дійсности

установчим, бо на ній сформульовано докладно не тільки всенациональний політичний ідеал, але й завдання партії в усіх ділянках народного життя.

Згідно з організаційним статутом називаємо конгрес партії Народнім Зїздом. Ця назва цілком слушна і оправдана, коли зважити, що до УНДО, як до понадкласової партії, належать представники усіх верств, станів і клас українського народу. Коли партія об'єднує в собі всі верстви і класи, то має повне право звати свої партійні конгреси Народніми Зїздами. Не могла б собі на це дозволити ніяка класова партія тому, що клас, яку вона репрезентує, є тільки одною складовою частиною народу. Народній Зїзд є для нашої партії найвищою установою, є її, що так скажемо, законодавчим органом. Народній Зїзд відбувається щорічно.

Кермуючим політикою партії органом є Центральний Комітет, вибраний Народнім Зїздом на два роки. Центральний Комітет складається з 40 членів, а разом з головою партії з 41 членів. Він відбуває свої засідання щомісяця. Його виконавчим органом є Президія, зложена з голови, п'яти його заступників, головного секретаря і його заступника та двох делегатів Центр. Комітету до Президії. Попри Президію є ще т. зв. Партійна Егзекутива, до якої входять референти поодиноких ділянок національного життя. Число референтів змінне, залежне від потреби.

На чолі поодиноких повітових партійних організацій стоять Повітові Народні Комітети, вибрані повітовими народніми зїздами. По більших містах (як Львів) існують окремі міські партійні організації, що звуться народними організаціями (напр. Народня Організація Українців міста Львова).

Це найважливіші постанови організаційного статуту партії, прийнятого на другому Народньому Зїзді з 19. і 20. листопада 1926 р.

Третій Народній Зїзд це той, про який пишеться в тій книжці. В ньому взяло участь 306 учасників. В тім були члени Центрального Комітету партії, партійного Суду, посли і сенатори У. Н. Д. О. і делегати від окружних партійних організацій. На зїзді були виборні делегати від 82 зорганізованих партійних округів, а саме заступлені були такі округи: 1) Балигород, 2) Белз, 3) Бережани, 4) Бібрка, 5) Болахів, 6) Бірча, 7) Борислав, 8) Борщів, 9) Броди, 10) Буськ, 11) Бучач, 12) Войнилів, 13) Глиняни, 14) Городенка, 15) Городок, 16) Грубешів, 17) Гусятин, 18) Долина, 19) Добромиль, 20) Дрогобич, 21) Дубно, 22) Жидачів, 23) Жовква, 24) Журавно, 25) Заболотів, 26) Заліщики, 27) Збараж, 28) Зборів, 29) Здолбунів, 30) Золочів, 31) Камінка Струмилова, 32) Комарно, 33) Косів, 34) Коломия, 35) Кути, 36) Краковець, 37) Ланьцут, 38) Ліско, 39) Лука, 40) Луцьк, 41) Любачів, 42) Лютовиска, 43) Львів, 44) Львів-повіт, 45) Миколаїв, 46) Мостиська, 47) Надвірна, 48) Олесько, 49) Отинія, 50) Перемишль, 51) Перемишляни, 52) Печеніжин, 53) Підгайці, 54) Рава Руська, 55) Радехів, 56) Риманів, 57) Рогатин, 58) Рожнітів, 59) Рудки, 60) Самбір, 61) Сколе, 62) Снятин, 63) Сокаль, 64) Солотвина, 65) Станиславів, 66) Стрий, 67) Судова Вишня, 68) Сянік, 69) Теребовля, 70) Тернопіль, 71) Товмач, 72) Томашів, 73) Турка, 74) Угнів, 75) Устрики, 76) Ходорів, 77) Хирів, 78) Чесанів, 79) Чортків, 80) Яворів, 81) Ярослав, 82) Ясло.

Не прибули делегати від таких організацій: Динів, Делятин, Богородчани, Скалат, Калуш.

Між учасниками зїзду було: селян 74, робітників і ремісників 18, приватних урядовців 11, ко-

операторів 17, адвокатів 40, адвокатських кандидатів 12, священників 48, б. суддів 3, журналістів 15, лікарів 3, інженерів 8, нотарів 2, народніх учителів 4, гімн. учителів 6, емер. держ. урядників 1, директорів банків 2, жінок 10, студентів вищих шкіл 31, інших 1.

З усіма промовами, рефератами і постановами того зїзду хоче партійний провід познайомити всіх членів партії при допомозі тієї книжки. При тім надіється, що вона причиниться не тільки до поширення та поглиблення політичного світогляду членів партії, але й до закріплення їх віри в те, що тільки Українське Національно - Демократичне Об'єднання, ця всенародня, понадкласова, національна українська партія зможе здійснити найвищий ідеал нації спільними зусиллями цілого народу.

Третій Народний Зїзд.

Звіт з третього партійного конгресу Українського Національно - Демократичного Обєднання, зложений на підставі стенографічного протоколу.

ВІДКРИТТЯ ЗІЗДУ.

Дня 24. грудня 1928. р. в годині 10. і 40 минут ранку, почався в великій салі Музичного Товариства ім. Лисенка у Львові, третій з черги Народний Зїзд Українського Національно - Демократичного Обєднання. Цей третій з черги партійний конгрес відкрив голова Українського Національно - Демократичного Обєднання і голова Української Парляментарної Репрезентації д-р Дмитро Левицький.

Маю честь — казав він — відкрити 3-тий Народний Зїзд Українського Національно-Демократичного Обєднання. Заки приступимо до порядку денного, вважаю своїм почесним обовязком з нагоди десятих роковин листопада спомянути тих (всі встають), що зложили свої буйні голови в боротьбі за волю нашого народу, що принесли в жертву національному визволенню своє життя, як та кож тих, що сиділи і сидять ще досі по чужих тюрмах за національно-визвольні змагання. Далі вважаю своїм обовязком спомянути тих членів нашої партії, яких протягом двох останніх літ не стало в рядах нашої партії наслідком смерти. (Тут перечитує голова довгий спис померших). Дякую всім за повстання з місць, яким присутні вшанували Їх память.

Приходимо до першої точки порядку нарад, а саме до вибору Президії. Прошу зголошувати листи кандидатів.

ВИБІР ПРЕЗИДІЇ ЗІЗДУ.

На внесення посла Гр. Тершаківця до Президії вибрав Зїзд такі особи: 1) сенатора д-ра Горбачевського Антона головою і 2) посла д-ра Загайкевича Володим., 3) б. сенатора Любарського Семена (Холмщина), 4) о. шамб. Цегельського (Камінка Струмілова), 5) сенаторку Кисілевську Олену, 6) селянина Ф. Назарчука (Волинь), 7) селянина Гр. Сказкова (Підгаєччина) і 8) д-ра Марітчака Ол. (Львів), заступниками голови. На секретарів зїзду вибрано д-ра Горбового Володимира (Долина) і селянина М. Ліщака (Рогатинщина).

Нововибрана Президія займає свої місця за президіальним столом на сцені. Голова її сенатор д-р Горбачевський, обіймаючи провід, каже: „Дякую Високому Зїздові за ту високу честь, якою наділив мене і моїх товаришів, покликуючи нас до Президії. Будемо старатися по можности виповнити вложений на нас обов'язок так, як цього вимагати буде партія й інтерес цілої нації.“

Вибір Комісії - Матки.

На внесення посла Кузика і додаткові внесення п. А. Добрянського, Вишнівського (Волинь) і пані Б. Баранової (Тернопіль) вибрано Комісію-Матку в такому складі: 1) сен. д-р А. Горбачевський, 2) пос. Кузик, 3) пос. Паліїв, 4) пос. Заваликут, 5) селянин Назарчук (Волинь), 6) д-р А. Заплітний, 7) М. Стефанівський, 8) пос. Гр. Тершаковець, 9) селянин Юра Чукур, 10) М. Столярчук (Волинь) і 11) д-р Николайчук.

По виборі Комісії - Матки передає сен. д-р Горбачевський провід зїзду в руки д-ра Ол. Марітчака, який уділює слова голові партії д-ру Дм. Левицькому для виголошення промови про політичне положення українського народу і завдання партії...

Політичне положення українського народу.

Промова голови Українського Національно-Демократичного Об'єднання і Української Парляментарної Репрезентації д-ра Дм. Левицького.

Високий Народній Зїзде!

Від останнього Народнього Зїзду минуло рівно 2 роки й 35 днів. Чимало за той недовгий час у широкому світі змінилося, чималий шмат дороги зробило нестримне колесо історії. 10 літ минуло від закінчення світової війни, але не усунена ще в світі нервозна післявоєнна атмосфера, в якій дримають зародки нових можливих конфліктів. Не усунена тому, бо створив **цю непевну атмосферу** несправедливий мир, заключений по рецепті поділу держав на побіджених і побідників та нехтуючий цілком правами одних народів, в односторонню користь народів інших. І останні 2 роки були передовсім продовженням тихої але впертої борні двох міжнародніх течій: **ревізіоністичної і протиревізіоністичної**. Побіджені та поневолені далі змагають до порушення тієї версальської будівлі, яка здвигнена на їхній кривді, — побідники й упревілеовані конвульсійно стараються цю будівлю зберігти ненарушеною. Одні і другі діляють в ім'я мира. Одні твердять, що мир має тільки тоді свою благодатну вартість, коли виключає можливість нових воєн, а односторонній версальський мир таким не є. Інші знову признають трів-

кість тільки того нинішнього мира, який оберігається їхніми дужими арміями. І так у супроводі мирової фразеології в останніх 2-х роках продовжувалася а навіть зросла шалена дурійка явного і скритого **зброєння**.

А всеж, серед пошуканок способів утримати раз здобуте та під натиском **економічних** труднощів, які не минули і побідників, найдено можливість ліквідації бодай одної ділянки евентуального нового великанського бойового фронту. Це торкається **західної Європи**, або вірніше — **франко-німецьких відносин**. Започаткована в осені 1925 р. примирююча льокарненська політика керманичів двох сусідських великих сухопутних держав Європи, політика міністрів Бріана і Штреземана, була в останніх двох роках дальше ведена, дарма, що стрічала і стрічає в міжчасі різні труднощі і приймала та ще певне прийматиме різні форми. Започаткована дипломатична акція в напрямку остаточного упорядкування німецьких репараційних зобов'язань та прискішеної евакуації німецької Надренії, яка досі окупована ще антантськими військами, може й затягнеться на довший час, але таки певно доведе до завершення діла **пацифікації західної Європи**.

Але це замирення тільки й обмежується до західної Європи, до загварантування ненарушності кордонів між Францією і Бельгією та Німеччиною. Щораз яскравіші маніфестації **австрійців** за злукою з Німеччиною; виявлена в половині минулого року ревізіоністична акція лорда Ротерміра в користь **Угорщини**; вічно напружені відносини поміж **Італією та Югославією** на ґрунті балканської і адрійської політики Муссолінія; вічно кривава **македонська рана**; все ще не полагоджені післявоєнні суперечки поміж **Румунією й Угорщиною** і накінець напруження між **Німеччиною та**

Польщею, — усе воно свідчить про далеко не стабілізовані відносини у **середній Європі**. Однак правдивий осередок будучих міжнародних конфліктів, справжня незаписана карта, це **європейський Схід**. І ось саме: відношення великодержав Європи, Сполучених Держав Північної Америки та могутньої великодержави Азії — Японії до **Союзу Радянських Республік**, або вірніше до **цілого комплексу східно-європейських справ**, — це друга поруч французько-німецького порозуміння найважливіша справа, яку належить підкреслити при короткому погляді на перебіг міжнародних подій протягом останніх 2-х літ. Заведені надії **Англії** на можливість ведення сяк-так нормальних торговельних зв'язків з більшовиками та з другого боку використання цими останніми торговельних зв'язків задля комуністичної пропаганди всередині Англії, довело в травні 1927 р. до явного **розриву поміж Великою Британією і Союзом Радянських Республік**. В наслідку протирадянської англійської політики не вдалося Радянському Союзові дійти до будь-якого порозуміння з Францією ані теж як-небудь зблизитись до Союзу Народів. Останні 2 роки безумовно зазначилися великим **упадком впливів III. Інтернаціоналу** у світі та зростом протирадянського курсу в міжнародній політиці. Чималий удар міжнародньому престижові Радянського Союзу завдала невдача його у **Китаю**. Скріплення антирадянських настроїв у широкому світі було теж мабуть головною причиною, що без вражіння проминули такі примирюючі спроби Радянського Союзу, як участь у **міжнародній конференції роззброєння** чи підписання пакту **Келльога**. Навіть при найбільше побіжному білянсі міжнародних подій за останні два роки не можна промовчати факту, що напруження поміж заходом і сходом Європи, вірніше поміж Англією і СРСР, дійшло було в де-

яких моментах до того ступня, що цілий світ був алярмований голосними **воєнними поголосками**.

Відношення до Радянського Союзу грає теж величезну роль в гігантському, покищо тихому і скритому **конфлікті** поміж Великою Британією та Зєдининими Державами Північної Америки. Цей конфлікт полягає на суперництві двох найсильніших морських держав щодо гегемонії на водах світового торговельного значіння і в звязку з цим на суперництві найбільших світових економічних трестів; відомо, скільки в цьому конфлікті значить т. зв. **боротьба за нафту**, а в цій боротьбі суперництво за володіння у якій-небудь формі нафтовими теренами на території Радянського Союзу. Вибух визвольницької національної революції у Китаю, зверненої проти економічної експльоатації та взагалі господарсько-політичної супрематії європейських держав, ще більше ускладнив міжнародні відносини. В даному випадку маємо до діла з існуючим від часу японсько-російської війни суперництвом **Японії та Америки** щодо панування над Тихим Океаном. Коли зважити, що політично й економічно найбільше заінтересовані на Далекому Сході з усіх європейських держав **Англія і Радсоюз**, то виходить ясно, що перемога національної революції в Китаю, згадана вже раз вгорі програна російського комунізму, а вірніше Радянського Союзу підчас китайського революційного процесу, частинна інтервенція Японії і сепаратне становище Сполучених Держав Північної Америки, які перші признали новий переможний національний китайський уряд, усе це внесло в міжнародню політику силу нових питань. Зріст і дальше назрівання **англьо-американського конфлікту**, це третя найважливіша подія у широкому світі за останніх два роки.

Одначе не вичерпалиб ми всього, колиб не

згадали про Польщу та її ролю в міжнародній політиці. Та роля підрядна, бо Польща не виступає в ній фактично як підмет, як рівнорядний чинник, але як предмет, як знаряддя англо-французьких протирадянських комбінацій. На пограничу між Польщею і СРСР ролю балканської Македонії грає Литва. Польща не може ніяк упоратись з нею ні сама, ні при допомозі Ліги Націй, ні при допомозі європейських великодержав. Це знак, що й великодержавам західної Європи не залежить на тому, щоби між Польщею та Литвою наступила стадія нормальних мирових відносин. Навпаки! Великодержавам залежить радше на тому, щоби литовсько-польський боляк на Сході Європи далі материзував і щоби в вигідний для тих великодержав момент лопнув та започаткував воєнну завірюху на Сході Європи.

Здавалосьби, що всі наведені справи крім хіба останньої дуже далекі від нас і що ми можемо ними цікавитися лише цікавістю культурних народів, однак розглядати їх приходитьсся нам чисто теоретично. Так лише здавалосьби, однак на ділі є цілком інакше. Річ у тім, що дожили ми часів, коли треба ясно усвідомити собі, що не існують питання великої міжнародньої ваги, які ближче або далше не торкалисьби нашої власної української справи. І тут мусимо порушити найважливіше, що сталося від останнього Народнього Зїзду, а що нас найбільше радує та болить, що нас найбільше цікавить: це є **зріст актуальности українського питання в державному значінні, зріст подвійний — внутрі краю і за кордоном.**

1927 і 1928 рр. принесли випадки, які яскраво підкреслили з одного боку могутній **зріст національної української течії на Радянській Україні,** з другого **внутрішній розклад більшовизму.** В березні 1927 р. мали ми голосну справу репресій

проти тодішнього наркома освіти Шумського, та його політичних однодумців. Зновже в січні і лютому 1928 р. маємо найвище загострення опозиції Троцького, закінчене його засланням на Сибір. Знаємо, що однаково заслання Шумського як і Троцького не зліквідувало ані українського національного руху, ані внутрішньо-комуністичного розколу. Залишився факт, що т. зв. українізаційний курс більшовицької національної політики переріс голови його офіційальних керманів із центральної влади Радсоюзу. Так званий Шумськізм і боротьба проти нього виявила яскраво **два** моменти: що українець, ставши навіть формальним членом комуністичної партії, не перестає бути українцем, якщо лише не є запродавцем та ренегатом, і ніколи не погодиться на ролію **мурина**, котрий має тільки виконати певне завдання для цілей ворожих українству! Тоді теж виявилось, що т. зв. українізаційний курс — це лише тактика 3-го Інтернаціоналу згл. московського уряду, яка була подумана як лекший спосіб підійти за посередництвом української мови і українських діячів ближче до українських мас і заціплювати їм лекше інтернаціоналістичні ідеї та інтернаціонально-московського духа. Уявлене банкрутство цієї тактики розпочало цілий ряд більших і менших конфліктів між українським національним рухом та централістичним неділимчеським московським більшовицьким режимом. Не маючи можности в умовах диктатури Д. П. У. (Державної Політичної Управи, тобто політичної поліції), виявитися у формі організованої політичної боротьби, український національний рух на Рад. Україні обмежений до ділянок **культурної та економічної**. Однак це не змінює самого факту боротьби, не змінює теж факту, що ця боротьба швидше чи пізніше **мусить** виявитися у загальному **крівавому кон-**

флікті, який буде рішати про кардинальну справу: а саме про повну суверенність українського народу.

Якраз ці нинішні згадані суперечки та конфлікти культурного характеру виказали свідомість надніпрянських українців, яка мусить щораз більше лише поглиблюватися, що **свобідний культурний розвиток народу можливий тільки в його самостійній державі.** Однаково сильна ця свідомість і відносно **господарських справ.** Гостра криза цілої державної господарки у Радсоюзі, яка межує мало-що не з повним крахом практично-економічної політики по рецепті комуністичних теорій, ця гостра господарська криза ще більше підкреслила експльоатаційну господарську політику відносно України і ще дошкульніше далася у знаки українському населенню. Нема вже нині двох думок, що голод на Україні, який зискує собі гейби постійне право громадянства на цій пребогатій хліборобській землі — чорноземі, є наслідком як загальної господарсько-комуністичної системи, так зокрема наслідком безпощадної експльоатаційної господарської політики московського центра, винищуючого українське населення в користь корінної московщини. Галицько-волинська вітка українського народу, сама в масі дрібно-земельна або безземельна, сама спавперизована, перебуваюча серед найгірших економічних умовин, не може приходити з допомогою своїм надніпрянським братам. Вона може тільки висловити їм своє найглибше співчуття і запевнити, що їх мартирольогія не піде надармо, бо бодай звяже ще тійсніше душевно всі відлами великого українського народу в одну рідню.

Про розвій національної свідомости і силу національної організації на наших землях під Польщею скажу пізніше, при обговорюванні нашої праці на парляментарній арені. Тепер скажу

тільки, що нашою роботою внутрі краю ми мусіли звернути і звернули на себе увагу закордонних чинників. Цей могутній зріст української національної стихії є безумовно найважливішою причиною зросту зацікавлення українською справою на міжнародній арені. Це новий наглядний доказ, що власні сили є першою передумовою успіху національної справи, і що власні сили популяризують цю справу в широкому світі навіть при найбільше несприятливих зовнішніх умовах. Однак зріст зацікавлення українською справою на міжнародній арені має ще інші причини. Ними є згаданий розклад комуністичної партії в СРСР, господарські труднощі Радянського Союзу і внутрішні політичні та господарські труднощі Польщі. Одні й другі складаються на творення сприяючої бази для праці над відновленням українського державного самостійництва. Є річю цілком неможливою, щоби держави, які найбільше заінтересовані Сходом Європи, не брали під увагу всего описаного. Є річю неможливою, щоби серед пошуканок нової міждержавної рівноваги сил, можливість повстання у відносно недалекому часі нового державного чинника на сході Європи, у статі самостійної України, не була брана під увагу міжнародними політиками, які звикли глядіти далеко вперед. Коли однак стверджуємо факт зросту актуальности української справи в закордонному політичному світі, то одночасно мусимо спростувати деяке фальшиве розуміння цього факту серед нашого громадянства і деякі звязані з цим безосновні надії. Ідея самостійної України щойно промощує собі шлях у світогляді західноєвропейських політиків. Коли наприклад стрічаємо часами у нашій пресі замітку, що мовляв англійські політичні кола зацікавлені українською справою, то одночасно не слід забувати, що серед найбільше

24. 903
Львів. Д. АН. УРГ

впливових і поважних чинників англійського політичного світа є ще цілі ряди одиниць, які просто не можуть уявити собі Росії інакше, як у державних границях бодай нинішнього Радсоюзу. На цьому місці треба теж пригадати, що офіційна закордонна політика Німеччини спирається на договорах з Радсоюзом у Рапалльо і Берліні і є **ворожа** українському національному рухові, поскільки він загрожує самій егзистенції цього німецького союзника! І тому на цьому тлі є нині величезне поле для діяльності **української національної пропаганди** буквально в усіх державах Європи, як також Азії й Америки. З гордістю стверджую, що **УНДО**, є першою українською галицькою партією, яка закордонну політичну інформаційну службу ставить на найширшій всеукраїнській платформі. Ми є першими галицькими політиками, які є в першій мірі українцями і українськими політиками і раз на завжди порвали з усяким територіальним сепаратизмом.

Колиж ми не погоджуємося з поглядами і працею великої частини наддніпрянської політичної еміграції, то саме виходячи з погляду інтересів не вузько галицьких чи галицько-волинських але всеукраїнських. Маю на увазі так званий офіційний центр наддніпрянської політичної еміграції, який провадить далі працю по лінії українсько-польського союзу. З цілою рішучістю поборюємо і будемо поборювати все те, що могло би причинитися до відновлення неіснуючої нині прірви всередині всеукраїнського громадянства. Маю враження, що найбільша трагедія, якою була ця прірва в роках 1920—1922, більше не повториться. Однак наше українське державницько-політичне становище і намагання за всяку ціну втримати єдність і гармонію внутрішньо-громадянського українського національного фронту, не є тотожне зі ста-

новищем згаданого наддніпрянського закордонно-політичного Унр-івського центру, а навпаки, каже нам ставитися до нього дуже критично. Будучи українськими самостійниками і соборниками відкидаємо унрівську політичну концепцію як шкідливу та понижуючу для українського народу. Крім того ми поборюємо її разом з інтервенційними плянами на Радянську Україну, бо вважаємо її неморальною і нереальною. Вважаємо, що є річю неможливою в нинішніх часах вмовити в народні маси, що нині є союзником той, хто був противником вчора і буде напевно завтра. Не маємо теж ніякого довіря до того союзника, а союз без довіря і то взаїмного, довіря опертого на історичних фактах, які в даному випадку всі до одного свідчать проти унр-івської концепції, такий союз є нереальний. Тому вважаємо тезу покладену в основу унр-івської концепції, що треба, мовляв, жертвувати одною рукою для врятування цілого організму, лише легкодушною фразою, яка має хіба лише страшне деморалізуюче значіння. Все це треба було на цьому місці сказати, щоби опрокинути деякі злобно ширені сплетні довкола діяльності УНДА, та проминути можливе непорозуміння в звязку з тим, що ми сказали вище про закордонно-політичну пропагандистичну працю нашої партії. Стоючи на становищі, що покищо українці і Україна можуть бути лише об'єктом міжнародної політики і можуть опинитися в ролі клієнта чужих інтересів, а не є ще суб'єктом і рівнорядним контрагентом, ми обмежуємося лише до чисто інформаційної роботи, повідомляючи кого слід про зріст українських національних сил і про реальне значіння українського самостійницького руху. У наших зустрічах з західно-європейськими політиками та у нашій цілій інформаційній праці ми звертаємо увагу міжнародних чинників та пересте-

рігаємо їх, щоби вони не повторяли трагічної помилки передвоєнної Німеччини, яка вірила в єдність і силу Австро-Угорщини. Кожну державу, яка має великі мільйонові маси чужих народів, мусить скорше чи пізніше стрінати доля Австро-Угорщини! На превеликий жаль, праця Українського Національно-Демократичного Об'єднання над пропагандою всеукраїнського державництва на міжнародному форумі є дуже обмежена цими нашими малесенькими фондами, якими розпоряджаємо.

Наше положення, як найсильнішої і провідної української національної політичної організації є надзвичайно трудне і складне в зв'язку з тою ситуацією, яка витворюється на Радянській Україні і тим становищем, яке займає чи може зайняти **Польща** до можливих перемін на сході Європи. Наше положення є ще тому дуже важке, бо в боротьбі за екзистенцію поверх 6 мільйонів українців в межах Польщі, наша партія має ще до діла з чинником небувалим ніде в цілому світі: системою **брехонь і наклепів**, які сиплються на нас з трьох сторін, з боку польського, більшовицького і ріжних груп власного громадянства. Серед таких відносин нашому партійному проводові приходить з найбільшим зацікавленням стежити за подіями на Радянщині; одночасно мусимо провадити цю боротьбу з владою, в якій згори відомі наслідки, та при всій цій ситуації розбудовувати внутрішньо-краєве життя власними силами, наражені на напади з усіх сторін. І ось знову з гордістю мусимо ствердити, **що двохлітній білянс діяльності Українського Національно - Демократичного Об'єднання є понад усякий сумнів додатний**, і що з борні на всі фронти ми, як досіль, виходимо побідно.

Пригадую, що два роки тому наша партія переживала будь що будь певну кризу в зв'язку

з безперечним існуванням двох груп, які натискали на тодішній провід: групи пок. д-ра Володимира Бачинського і групи „Ради“. Правда, виступ покійного д-ра Володимира Бачинського на останньому конгресі партії був майже осамітнений і не зустрів майже ніякого відгуку в партії. Все таки цей виступ, однаково як пізніша його політика, ведена вже на власну руку, а потім поза рямцями нашої партії, мусіли внести в громадянство певне замішання з уваги на особу д-ра Володимира Бачинського, на його минуле та особисту популярність, збережену бодай в частині з давніших часів. Партія наша вийшла з цієї важкої проби побідно. Акція д-ра Володимира Бачинського на варшавському ґрунті показала як не можна більше проречисто помилковість його попередніх теоретичних виводів, голошених на останньому Народньому Зїзді. Акція д-ра Володимира Бачинського розбила в дребезги ілюзії про реальну можливість якоїсь т. зв. угодової політики чи тактики. До всіх невдалих спроб, які були в цьому напрямку, остання дія політичної діяльності д-ра Володимира Бачинського приєдналася як ще одна наука для сучасних і будучих, як ще один експеримент, зроблений українським політиком, експеримент, оснований на довірю до наших сусідів. Довіря показалося неоправдане і спроба не вдалася. Ця невдача завершилася трагедією людини, яка в свій час поклала була для нашого народу великі заслуги. Хоча як прикрою була ця трагедія, ця передвчасна смерть такої визначної індивідуальности як д-р Володимир Бачинський то всетаки відрадним явищем є факт, що трагедія д-ра Володимира Бачинського була, так сказатиб, зльокалізована і не захопила ширшого гурта ані не відбилася відемно на партійній організації. Ми згадували про другу групу т. зв. групу „Ради“, яка теж на останньому

Народньому Зїзді виступила проти партійного проводу і змагала явно до розвалу партії. Зазнавши однаково як д-р Володимир Бачинський невдачу на Народньому Зїзді в листопаді 1926 р., група „Ради“ повела після Зїзду так само сепаратну акцію на шкоду партійної організації УНДО. Однак і вона потерпіла повну невдачу. Навіть т. зв. розкол в „**Народній Організації міста Львова**“, спричинений кириництвам членів групи „Ради“, закінчився остаточно ліквідацією тої частини Народньої Організації, яка в добрій чи злій вірі пішла хвиливе за згаданими одиницями. Опісля були ми свідками перетворення цієї групи в окрему „Партію Праці“, але загальна ситуація остала та сама: бувші члени групи „Рди“ і нинішні члени „Партії Праці“ є в українському громадянстві цілком осамітнені і здискредитовані. Головна причина цього упадку всяких впливів групи „Ради“, це її **резигнація з українського державницького самостійництва**. З хвилиною, коли в квітні 1927 р., „Український Прапор“ у Берліні проголосив федеративний принцип на місце самостійницького, з тою хвилиною приклонники й однодумці „Українського Прапору“ в краю втратили під собою рештки ідейного і морального ґрунту. Ганебні методи, якими ці люди послуговувалися у своїй роботі на краєвому ґрунті, та які проречисто доказали, що єдиною метою і єдиною рацією екзистенції цих людей є розбивання українського громадянства *ad maiorem Moscoviae i Poloniae gloriam*, ці методи роботи панів із „Ради“ остаточно цю групу скомпромітували. Стверджую, що з ліквідацією двох згаданих груп **внутрі Українського Національно-Демократичного Обєднання**, наша партія зискала на консолідації, а ніколи не була такою одноцілою і внутрішньо споєною як нині. Усе, що говорить про різниці серед керманичів партії, це злобні

і свідомо ширені брехні та наклепи, при чому наші національні противники і наші краєві партійні суперники ідуть в цій кампанії проти Українського Національно-Демократичного Об'єднання в найбільшій згоді і гармонії рука об руку. Було би нісенітницею заперечувати існування різниці поглядів поміж поодинокими членами проводу партії на тактику в поодиноких справах, однак ті різниці поглядів виявляються лише в дискусії і ніколи не мають навіть такого характеру, який грозив би зломанням партійної дисципліни, що полягає на підпорядковуванні меншості більшості. Немає ніяких різниць погляду на справи основні, на справи нашої основної політики і основної тактики. Не може теж бути ніяких різниць у того, хто дивиться отвертими очима на реальні умови праці і хто працює в такій атмосфері взаємного довіря, яка існує у нашому проводі і на яку мушу спеціально звернути увагу.

Ця однодушність проводу нашої партії дозволила йому перевести протягом останніх 2-ох літ працю, якої не хочу перебільшувати ані захвалювати, але якої теж не соромлюся, з гори признаючи, що може вона і могла навіть бути кращою ніж була і може справді були серед неї промахи.

І так в лютому 1927 року відбулися в краю вибори до самоврядування.

Це була наша перша спроба сил. Провід з запалом взявся до цієї акції. Ми видали брошури про значіння виборів, видали поверх сто тисяч афішів, майже в кожному селі відбулися віча і наради, з нашого центра виїжджали 150 разів різні люди і хоч, на жаль, не минула в тій ділянці комісарщина і хоч ми цю акцію вели не під знаком нашої партії, а в рамках загально українських і хоч сама виборча ординація була для нас дуже несприятлива, то мимо цього ми зискали навіть після польської

офіційної статистики поверх 60% всіх здобутих українцями мандатів до громадських рад.

Ідучи хронологічно, в вересні минулого року налягла на наш край **катастрофа повені**, яка спонукала партійний провід взятися за організування громадської допомоги потерпілим від цієї катастрофи. Знаємо, що ця акція нам удалася. Кажучи про 1927 рік не можемо промовчати **церковних справ**, які в той час сильно хвилювали цілим нашим громадянством. Ми завжди стояли на становищі, що нинішні часи не дозволяють нам на спори в царині церкви, а кдби вже ці спори існують, то не слід загострювати їх до того ступня, щоби ослаблювали енергію, потрібну для інших справ і вносили в громадянське життя зерна внутрішнього розламу. Це торкається справ греко-католицької церкви. Ми раді, що нині ці суперечки затихли, а коли вони ще існують, то крайня пора, щоби в ім'я спільного всенародного добра не роздувати штучно вогню і не ослаблювати таким робом такої **національної твердині**, якою була, є і повинна бути наша церква.

В червні 1927 р. відбувся у Луцьку перший український православний церковний зїзд, організований діячами, які стоять на чолі українського національного руху в православній церкві в Польщі. Ця подія, з уваги на велике значіння церковного національного руху, теж немаловажна. В програмі нашої партії виразно зазначене наше становище до обох церков, які гуртують у собі українців у Польщі. З того становища виходить ясно, що ми можемо лише співчувати та по змозі активно співділати з усіма тими заходами православних українців з Холмщини, Волиня, Підляша і Поліся, які змагають до оздоровлення відносин у православній церкві шляхом її відмосковлення, українізації і демократизації.

Однак найважливішою подією, яка зайшла в міжчасі і яка у величезній мірі причинилася до консолідації нашої партії та поширення її в краю і зросту її значіння, це вибори до Союму і Сенату, які відбулися в березні 1928 р. Усім ще свіжі в пам'яті ці вибори і тому зайвою річю буде повторювати те, що загально відоме. Всетаки треба може ще раз вияснити ті моменти, які стали предметом завзятої кампанії з боку чужих та частини українського таки громадянства. Маю на увазі тактику проводу нашої партії, який увійшов у порозуміння з представниками інших непольських народів у Польщі та створив спільно виборчий бльок. Цю тактику диктували нам причини однаково **моральної як технічної натури**. Спільний бльок непольських народів був будьщобудь поважною політичною маніфестацією, якої значіння чудово розуміла вся та польська преса, котра з таким гнівом і таким криком цей бльок поборювала. Однак справді рішайочими були причини чисто технічної натури, які впливали з існуючої виборчої ординації. Очевидно, що бльок був роблений в такий спосіб, щоби українські інтереси в нічому не могли потерпіти. Отже в Східній Галичині, де жидівські сіоністи виступили з окремою листом, бльок і нас не обов'язував. На інших знову землях, з мішаним населенням, українці займали всюди перші місця, причому в 3-х волинських округах навіть по два перші місця. В Галичині ми з вини бльоку не втратили нічого, а на північних землях були три причини його невдачі: 1) замала громадянська і національна свідомість мас, які частинно дали себе збаламутити нечуваний демагогії т. зв. лівих або частинно пішли за облудними обіцянками сусідів; 2) зломання національного фронту партією радикалів і 3) невиданий терор влади.

Щодо першої причини, то признаємо за со-

бою вину, що в минулих роках ми звертали замало уваги на організацію наших північних земель. Однак для нашого оправдання може служити факт, що ми були взагалі щойно в початках свого існування і закріплювання своєї організації в самій Галичині. Щодо поведінки Радикальної партії, то ми оголосили в свій час документи, які найкраще свідчать, хто з нас завинив. З тих документів, як також з пізнішої тактики радикалів на парламентному ґрунті виходить ясно, що участь УНДО в блоку польських народів не була правдивою причиною відмови радикалів від спільного з нами фронту. Головна причина цього та, що Радикальна партія поставила вузьке партійництво вище загально-національних інтересів. Щодо третьої причини нашої виборчої невдачі на Волині, а саме, урядового терору, то специфічні тамошні відносини зробили для нього більше податливий ґрунт, як у Галичині. Не лякаюся кинути тут отвертий закид волинській інтелігенції, яка в масі є занадто пасивна, індеферентна і замало присвячує свого часу та праці політичній організації мас та замало з цими масами безпосередньо стрічається. Тому і відпорність однаково інтелігентських класів як народніх мас показується за малою в таких випадках, як наприклад вибори, що йдуть під опозиційними до уряду гаслами і є безпощадно поборювані з боку адміністраційних чинників.

Роблено нам закид, що ми не старалися творити українського національного виборчого фронту, заки ще приступили до блоку вісімнадцяти. Може справді ми зробили помилку, що занедбали в цьому напрямку **формальних** кроків, але на цьому наша вина кінчається. Бо **фактично** ситуація в нічому не була би змінилася. Колиб ми були зволікали з приступленням до блоку з іншими народами в Польщі і ждали до останньої хвилини на

відповідь евентуальних контрагентів щодо одного національного виборчого бльоку, то були би напевно опинилися і без українського фронту і без **бльоку непольських народів**. Всі аргументи, якими оперовано проти нас за нашу участь у бльоку вісімнадцятки, були вигадані „пост фестум“, для оправдання своєї поведінки, якої не можна інакше назвати, як лише **знехтуванням національних інтересів**. Є фактом, що завдяки розбиттю національного фронту радикалами, українці в Польщі втратили щонайменше 10 мандатів на користь поляків! На виборах ми втратили як українці, однак як партія ми віднесли перемогу. Тих 800 тисяч голосів, які впали на нашу листу, це величезна армія, найбільше свідомих громадян, яких не відстрашили ні репресії, ні демагогія партійних суперників, ні залицянки сусідів!

Маючи таку армію за собою, ми ввійшли вперше, як її провідники і представники до **варшавських законодавчих палат**. І справді, лише свідомість, що ми маємо ті величезні маси свідомого народу по своїй боці і що ми є лише виконавцями його волі, додає нам відваги та сили до парламентарної діяльності.

За найголовніше завдання на соймовому ґрунті поставила собі наша Парламентарна Репрезентація виявити перед польським урядом, польським громадянством і цілим культурним світом чесно і вітверто наші національно-політичні змагання та наше становище до Польщі, Радянської України та Радянського Союзу. Зараз на другий день по відкритті сойму, дня 29-го березня 1928 р. зложили ми нашу правно-державну декларацію, а при генеральній бюджетовій дискусії дня 30-го травня ми цю нашу заяву докладно умотивували і розяснили. Промова голови Клубу з 30-го травня виклала широке і поважне зацікавлення. Поль-

ський уряд zareагував на неї тим, що цю промову в пресі у цілості сконфіскував, а польське громадянство майже без виїмків накликувало на нас поліцію, прокураторію, а для обезцінення ваги цієї заяви перед Європою кинуло на нас наклеп, що наша партія робить це — мовляв — з наказу німців і за гроші з Берліна. Я вже передше заявив, що політика Берліна не іде по лінії наших політичних змагань, що в дуже великій мірі вона суперечна з нашими визвольними змаганнями. Тому вважаю моїм обов'язком заявити на цьому місці, що ширення таких тенденційно зловних поголосок про залежність нашої політики від Берліна чи Москви є звичайною клеветою, обрахованою на обниження значіння нашої партії за кордоном.

Наша партія веде свою працю серед дуже тяжких фінансових відносин і тільки завдяки великим жертвам всіх послів і senatorів, а перед тим і поодиноких людей та за допомогою немалих боргів змогла вона бодай у часті виконати ті завдання, які на неї наклали обставини.

Бюджетова промова з 30-го травня викликала великий відгук і на Радянській Україні. Дивним дивом проти неї організували комуністичні володарі по більших містах аж публичні протестуючі віча. На неї zareагував навіть голова Ради Народніх Комісарів України Чубар. Комуністи твердили, що в тій промові я взивав Польщу до збройної інтервенції на Радянську Україну. Я вже заявляв публично і заявляю тут на найбільше для нас відповідальному місці, бо перед виборними членами Народнього Зїзду, як найвищої партійної установи, що в моїй промові з 30. травня я заявився виразно та ясно і без ніяких обвиняків проти всякої інтервенції на Радянську Україну. Я вважав і вважаю — а з тим згідний цілий провід партії і ціла наша Парляментарна Репрезентація, — що інтер-

венція кожної чужої сили на нашій землі є для нас шкідливою, і далі, що ми рахуємо виключно тільки на наші сили і свято віримо, що прийде час, в якому власними силами здійснимо наш найвищий національно-політичний ідеал.

Поза тими принципіальними заявами ми старалися на парламентарній арені при праці будня параліжувати ті всі безправства і лікувати ті всі болячки, які так дуже нам допікають. Працюємо ми там серед невимовно важких обставин. Вже заздалегідь, ще підчас виборчої кампанії, ми перестерігали, щоби не віддаватися зайвим ілюзіям і надіям, немовто Українське Парламентарне Представництво зможе виробити на парламентарному варшавському терені якінебудь поважніші реальні користи. Колиж ми опинилися на цьому терені і приглянулися йому з близька, наші передбачення і наш скептицизм в цілости показалися слушними.

Трудність нашої ситуації в соймі полягає ось на чому. Передовсім чисельно ми не творимо сили, яка могла би самотійно перевести якунебудь постанову, або сили, з якою чи то соймова опозиція, чи уряд могли би рахуватися в арифметичних комбінаціях, роблених перед важнішими голосуваннями. Послів з Українського Національно-Демократичного Об'єднання є 23, всіх послів української національності, враховуючи туди і Сельроба лівицю є разом 41, а всіх неполяків у соймі є 82, при чому однак інтереси жидів чи німців є дуже і дуже часто цілком інші ніж наші. Тимчасом усіх послів є аж 444. Дальше: нинішня ситуація в Польщі є того рода, що всі польські партії поза т. зв. Безпартійним Бльоком є буцімто в опозиції.

Є це один із дивоглядів нинішньої Польщі, що уряд, який відніс при виборах більшу перемогу ніж про це сам мріяв, опинився в соймі фактично у меншості. . Таких дивоглядів є далеко більше

і за багато це зайнялоб часу, щоби всіх їх вичисляти. Однак при загальній характеристиці нинішнього положення Польщі трудно поминути мовчанкою наприклад гасло т. зв. моральної санації, під яким поведено в травні 1926 р. державний переворот. Методи і засоби, при допомозі яких переведено вибори, постійне напруження між урядом і соймом, в якому найбільшою партією є урядова партія і врешті атмосфера, яка існує в Польщі як довкола самого уряду, так і в самому соймі, дають яскраві докази на те, що про ніяку моральну санацію в Польщі і мови не може бути. Санаційна преса та взагалі представники т. зв. санаційного табору постійно чваняться буцімто значною поправою господарських відносин у Польщі після травневого перевороту. Фактично справа представляється трохи інакше. Деяка поправа господарського положення Польщі зараз же по травневому перевороті була наслідком надзвичайно корисної кон'юнктури у зв'язку з англійським вуглевим страйком. Та ця кон'юнктура давно минула. Стабілізація польської валюти прийшла наслідком позички, позисканої на надзвичайно важких умовах, позички, що поза стабілізацією валюти мала дуже мінімальний вплив на розвій польського господарства. І ось нині Польща стоїть знову перед маревом господарської кризи, а це марево таке поважне, що потреба отримання нової закордонної позички каже урядові приноровлювати спеціально мирову тактику у відношенні до сойму, щоби не завогнювати ще більше внутрішнього політичного положення. Бо під політичним оглядом від двох літ у Польщі ніщо на краще не змінилося. Боротьба польського партійництва довела лише до роздрібнення існуючих партій та створення ще кількох нових. Боротьба уряду проти польської ендеції покінчилася дуже проблематичною і згляд-

ною перемогою. Вправді польська ендеція є нині без ніяких впливів на владу, однак як політична течія не втратила нічого на силі в польському громадянстві. Політика польського уряду, яка на практиці перейняла багато з ендецької практики, а далі перехід багатьох вшехпольських діячів до сенаційного табору є наглядним доказом на те, що дух старої ендеції панує не тільки в громадянстві, але й в урядових колах. Що так воно є не тільки в теорії, але й у практиці, відчуваємо найкраще ми на своїй шкірі. Теперішня польська національна політика відносно українців і білорусинів зводиться до старої вшехпольської рецепти знищення і винародовлення. Та про те широко говорити не буду. Бо про наше положення в Польщі буде аж кілька окремих рефератів.

Все те, що бачимо в польській політичній практиці в усіх ділянках життя, знаходить свою вірну відбитку і в соймі та сенаті. Там теоретично панує заогнення між урядовою партією та урядом з одної сторони і між польськими опозиційними клубами з другої сторони. На ділі польська соймова опозиція тільки маркована, бо не хочуть її допустити до урядового жолоба. Таким робом польська т. зв. соймова опозиція ніколи не підтримує найбільше слушних і справедливих домагань Українського Клубу, якщо лише підтримання їх грозить гнівом влади. У становищі польських опозиційних клубів грає під тим оглядом велику роль демагогія, яку вони самі ведуть і якої бояться. І так, польська соймова демократична лівиця охоче на словах від часу до часу заявляє свій національний лібералізм. Є це їй потрібне для підтримання своєї демократичної фірми. Однак ця лівиця дуже дбайливо пильнує, щоби урядова, або ендецька преса не закинула їй, що вона „зраджує“ польські інтереси та підтримує українських „ви-

вротовцуф". Наслідком того, польська демократична лівиця винайшла собі дуже вигідний комунал, що вона не має, мовляв, нічого спільного з українськими націоналістами і як довго нема української соціалістичної партії, з якою можна би „говорити“, так довго вона не може нічого зробити для розв'язки української справи в Польщі. Очевидно, що Український Клюб не хоче ані жадних угодовецьких „розмов“, ані жадної „розв'язки справи“, яку розв'яже лише історія, і ця ціла фраза є цілком не на місці та позбавлена всякого практичного змісту. Однак значіння її таке, що дозволяє вона польській лівій соймовій опозиції триматися взагалі здалека від українських справедливих вимог. Очевидно, що нічого говорити про становище польської ендеції і т. зв. центрових польських партій, себто Християнської Демократії, Пяста і Народової Партії Робітничої, які завжди йдуть разом з правицею принципіально проти всіх українських внесків. Воно до решти здемаскувало і здескредитувало всякі попередні ліберальні, словесні заяви офіційних осіб і пів офіційної преси т. зв. травневого табору. Урядовий Безпартійний Блок іде в українських справах рука об руку з польською шовіністичною ендецією.

Безумовно, що ця політика урядових послів є лише точною відбиткою **політики уряду** і ви-словом **бажань уряду**. Про цю політику не стану говорити широко, бо панове знають не теоретично, але з жорстокої життєвої практики цю політику найкраще. Нічого не змінилося! — ось оди-нока найкоротша дефініція національної політики післятравневого уряду. В культурній ділянці ви-конується програму **Станіслава Грабського**, в еко-номічній — напрямні **Пяста**, в політичній ділянці польська національна політика вічно базується на

самообмані про „почціви людек рускі“, про перекуплену німецькими грішми українську інтелігенцію та про потребу шукання якихось контрагентів, з якими можна би пактувати на абсурдному принципі „до уд дес“.

В останніх часах хочуть польські офіційні чинники знайти такого контрагента в регенованому ними штучно москвофільстві. Ми нічого не маємо проти того, щоби вимираючі москвофіли стали контрагентами Польщі. Кланялися і присягали вірність цареві, можуть кланятися і присягати вірність Польщі. Але ми мусимо якнайрішучіше за-протестувати, щоби тих кілька соток недовмерших мали репрезентувати якусь частину українського народу, щоби їх штучно підтягати до становища якоїсь політичної величини і щоби їм віддавати в користування велике майно українського народу. Знаємо добре, що санаційні регіональні ради, які вповні заняли місця попередніх ендецьких „рад народових“, будуть добре пильнувати, щоби український нарід все державі давав, а нічого від неї не брав.

Українська Парляментарна Репрезентація не є покликана до того, щоби вчити польський уряд, яку політику має він вести з поглядів інтересу польської держави. Ми провадимо лише українську політику, яка відповідає інтересам українського народу. Звертаю лише Високій Громаді увагу на умови варшавського терену, на якому приходить ся працювати нашій Парляментарній Репрезентації. Здається, найяскравіше характеризують ці умови дві заяви, складені двома панами міністрами: Міністер внутрішніх справ у відповіді на цілий ряд конкретних закидів відмовляє українському послові, легальному представникові народу, промовляти в імені народу, а міністер земельних справ бачить в українцях лише „руси-

нуф“, які мають в собі $\frac{3}{4}$ крови мазурських ко-
льоністів! Очевидно, що така політика уряду і його
заступників на парляментарному терені лише під-
креслює правильність тактики Української Парля-
ментарної Репрезентації, яку вона взяла від пер-
шого дня своєї появи у Варшаві. Ця тактика по-
лягає на дуже виразному зазначуванні, де треба,
нашого **принципiального становища**, диктованого
нашими **національними iдеалами**, і одночасно на
розкриванні всюди, при кожній нагоді, на кожному
місці **тих фактів**, які мають місце на краєвому
грунті, як наслідок практичної політики уряду.
Ми не є авантюристами і тому оминаємо пустих
демонстрацій, які можуть бути лише водою на
млин у політиці наших противників. Ми бемо ли-
ше фактами і це мабуть найбільше виводить з рів-
новаги та сердить людей, які не люблять правди.
Здається, що це саме і є причиною тої дикої на-
гінки польської преси різних відтінків проти укра-
їнських послів, нагінки, яка в наслідку приймає
форму найзвичайніших погроз з боку найвищих
державних чинників.

Очевидно, що Українська Парляментарна Ре-
презентація не дасть себе стероризувати, не дасть
спровадити себе з раз наміченої дороги і ні під
напором клевет, ні важких образ, ані терору не
змінить свої тактики, яка є приноровлена до ре-
альних обставин моменту.

Політика польського уряду і спеціальна його
тактика відносно Української Парляментарної Ре-
презентації має той лише благодатний наслідок,
що скріплює ще дужче національну свідомість на-
роду, зміцнює свідомість, що ми є віддані виключ-
но своїм власним силам і виключно від власних
сил залежні, і врешті ця польська політика консолідує наші ряди. На цьому шляху ми зробили ве-

ликі поступи. Ми є штучно спинювані на шляху культурного розвитку і штучно павперизовані. Але ці штучні засоби **не вдаються** так само, як не вдається штучне розбивання нас. Багато дечого недоброго в нас діється. В багато дечому організація нашого чи політичного, чи економічного, чи культурного розвитку моглаби бути кращою. Слідуючі реферати представлять Високій Громаді докладний образ стану та організації цих поодиноких ділянок нашого життя. У загальній характеристиці я дозволю собі висловити **свій оптимізм!** Глядячи на загальний розвиток цілого нашого громадянського життя, я дозволю собі зірвати з традицією дотеперішніх провідників, які при таких нагодах, як нинішня, воліли плакати і нарікати, що на тлі того невідрадного положення, в якому ми опинилися **після програної війни і після повного розгрому всіх наших організацій зперед 10 літ, український нарід Східної Галичини виявив величезну енергію діла і величезну міць духа.** Процес організації народніх сил на інших українських землях під Польщею йде поволіше, однак безумовно так само поступає вперед і безумовно зробив теж уже величезний шмат дороги.

Так представляється українська справа в межах Радянського Союзу і Польщі. Кажучи про інші українські землі в межах інших держав, треба з радістю зазначити факт деякого розбудження національного життя **на Буковині**, під румунською владою, яка досіль з усіх чужонаціональних влад налягала на українців найважче і приноровлювала найстрашніший режим. Нашим братам із Буковини треба би лише побажати, **щоби за першими спробами пішли далші, які в підсумку виявилися би у повному відродженні українського національного життя в їхній країні.** Зі смутком ствер-

джуємо відсутність таких спроб в українській частині **Бесарабії**, яка залишається ще цілком інертною та не виявляє жадного спротиву політиці повної денаціоналізації. З великим смутком приходить теж говорити про відносини на **Закарпатській Україні**. Цей смуток має свою окрему причину, а саме, бажання українського народу жити в згоді і гармонії з братерським чеським народом, бажання, яке на превеликий жаль не знаходить зрозуміння в політиці чехословацької держави на Закарпаттю. Було би надзвичайно прикро, коли би вдячність, яку українці почувають для чеського народу, за його відношення до української політичної еміграції, коли би ця вдячність була ослаблена а може і цілком перечеркнута тими фактами, які мають місце на Закарпатті. Треба вірити, що побідить державний розум керівників чехословацької держави, який скаже їм поважно зайнятися зміною нинішнього режиму на Закарпатті і протиставитися короткозорій політиці тих чеських партій, які не здають собі справи, що Закарпаття може стати **помостом до згоди двох великих народів, або прірвою між ними**. Треба вірити теж, що існуюча та наростаюча українська місцева інтелігенція Закарпаття допоможе в цьому тим далекозорим чеським політикам, які мають добру волю піти назустріч природним і справедливим вимогам тамошнього автохтонного українського населення, яке стільки віків було матеріально і культурно винищуване мадярами і яке прагне знайти в межах чехословацької держави умови для свого національного **відродження**, а не нового поневолення.

Високий Зїзде! Живемо у поважних часах. Може навіть ми самі не в силі здати собі справи, які ці часи поважні і яке значіння вони мають

і будуть мати для цілої історії великого українського народу. Нашим обов'язком є ясно усвідомити собі це і з цієї свідомости черпати **почуття відповідальности**, яка на всіх нас лежить. Невідомо, як довго прийдеться українському народові бути розбитим на чотири частиці. Зокрема невідомо, як довго існуватиме той стан, в якому перебуваємо нині ми, українці Галичани, Волині, Холмщини, Полісся і Підляша. І тому ми мусимо бути приготовані на дві можливості. Перша з тих можливостей, **це ще довге-довге тривання нинішнього стану**. В такому разі ми мусимо бути приготовані на **затяжну боротьбу за наше існування**. В таких випадках побіджує той, хто виявляє більше **впертости**, яка йде в парі з неослабленою **енергією діла**. Однак існує ще можливість, що несподівано швидко зайдуть випадки, які будуть безпосередньо нас торкатися і які будуть вимагати від нас ясного і недвозначного становища. В якому напрямку ці випадки розвинуться, в яку форму вони виллються, про це сьогодні справді важко говорити. І саме вся трудність нашої ситуації в тому, що ми мусимо якнайзоркіше слідкувати за розвитком подій, і мусимо вічно бути приготованими на всякий випадок, мусимо завше знати, **чого ми хочемо і чого ми будемо хотіти**, коли зайде це або те. **Ми не можемо дозволити собі на люксус, щоби знову історичні події заскочили нас неприготованими, розсіяними, збитими з пантелику, якими доля грається як безвольною забавкою.**

Коли ми скажемо собі, що кожний з нас окремо є відповідальний за долю цілого багатоміліонового українського народу, тоді будемо творити таку силу, якій нічого не буде страшне. Кінчаю бажанням, щоби ми чим швидше такою силою стали! (Гучні оплески).

В годині 11.30 ранку в часі промови голови партії д-ра Дмитра Левицького ввійшов на салью представник Староства Гродського радн. Вагнер в асисті двох поліційних урядовців для провірення у присутних запрошень на зїзд. Зїзд відбувався на основі §. 2. старого австр. закона про збори, що обовязує в нас досі. Засягнувши інформацій про зїзд у Президії та провіривши запрошення, представник Староства Гродського покинув салью нарад разом з асистуючими йому двома поліційними урядовцями.

По промові голови партії, провідник зїзду д-р Марітчак відчитує привіт від патріярха наших політиків і громадських діячів, бувшого віцепрезидента австрійського парляменту **проф. Юліяна Романчука**, який зїзд приймає до відома гучними оплесками.

До голосу приходить **д-р Любомир Макарушка** для виголошення звіту з організаційної діяльності партії.

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ

за час від 19. листопада 1926. до 24. грудня 1928 р.

Реферат виконуючого обов'язки головного секретаря партії д-ра Любомира Макарушки.*)

Заки перейду до обговорювання дотеперішньої діяльності нашої партії, подам короткий перегляд організаційної її сітки. Вона представляється ось як:

У львівським воєвідстві маємо тепер 29 zorganizованих партійних округ по судових і політичних повітах, в станиславівським воєвідстві 19 а в тернопільським 26.

Щодо краківського воєвідства, то там нема zorganizованих повітових партійних управ або Народніх Комітетів, тільки в поодиноких округах є мужі довіря партії, які опікуються поодинокими повітами. Таких округ нараховуємо в краківському воєвідстві 5, а саме: Новий Торг, Новий Санч, Грибів, Горлиці, Ясло.

Найслабше поставлена партійна організація на північно-західних землях, де нараховуємо тільки 3 zorganizовані Повітові Народні Комітети. Вони є в Луцьку, Костополі і Дубні. По інших повітах північно-західних демель маємо своїх мужів довіря, які мають займатися при допомозі членів

---

*) Від останнього Народнього Зїзду в листопаді 1926 до лютого 1928 р. проводив Головним Секретаріатом посол Володимир Целевич, від лютого до цього Народнього Зїзду сповняв обов'язки головного секретаря д-р Л. Макарушка.

Парляментарної Репрезентації організацією Українського Національно-Демократичного Об'єднання і творенням Повітових Народніх Комітетів. Послам і сенаторам У. Н. Д. О. поприділювано поодинокі повіти північно-західних земель і вони мають за завдання цими повітами заопікуватися.

На те, що досі не далось поширити організаційної сітки на всі повіти північно-західних українських земель, зложилися різні причини, як чисто технічного, так і політичного характеру.

Важною технічною перешкодою організації північно-західних земель було те, що послі і сенатори були заняті по виборах початковою працею в соймі, а відтак справоздавчими вічами в Галичині, що справді важко було їм знайти більше вільного часу для поїздок на Волинь. А поїздки на Волинь при величезних віддалях і при недостатці добрих залізних получень вимагають дуже багато часу. Крім цього на північно-західних українських землях є дуже своєрідні обставини як під адміністраційно-політичним оглядом, так під оглядом внутрішніх відносин серед самого українського громадянства. До питань, звязаних з якоюнебудь організацією, муситься там підходити зовсім інакше, ніж у Галичині. Докладне і дуже всестороннє пізнання не лише місцевих обставин, але й поодиноких діячів є там конечною передумовою всякої організаційної, а передовсім політичної праці.

На основі дотеперішних спостережень слід ствердити, що по подіях останніх літ, по хвилі інтернаціонального сільробства, яке неначе стихія перейшло через північно-західні землі, запримічується рішучий поворот на національні позиції. Ці об'яви ще покищо неясні, початкові кроки поодиноких осіб в тому напрямі роблені немов несвідомо і в багатьох випадках хаотично,

але на основі звітів послів і сенаторів та численної переписки з Волині (і то головню з селянами), слід ствердити, що **терен для поширення національної політичної організації на північно-західних землях є пригожий** і що вже в найближчому часі мимо всіх перешкод і труднощів удасться таки наладнати організаційну сітку партії і на північно-західних землях.

Зворотною точкою в опінії українського громадянства, головню селянства, північно - західних земель були вибори до сойму і до сенату. Для тамошнього громадянства вислід виборів у Галичині був великою несподіванкою, воно ніяк не думало, що те „зненавиджене“ всіми УНДО дістане в Галичині таку значну скількість голосів, та що те УНДО таки справді є виразником української національної думки на українських землях під Польщею. Тому безпосередньо по виборах помітне там велике зацікавлення політично-національним рухом у Галичині і від часу виборів приходять до Краєвої Канцелярії чимраз частіші домагання чи то приїзду нововибраних послів і сенаторів на Волинь чи то взагалі поширення національної політичної організації і її праці на північно-західні українські землі.

Вертаючи до самої діяльності партії, треба її поділити від останнього Зїзду до сьогоднішного дня на чотири періоди, з яких перший був, так сказатиб, підготовчо-організаційним, і трівав від листопада 1926 р. до кінця 1927 р. тобто до громадських виборів. Другий період виповнили самі громадські вибори, що тягнулись аж до розписання соймових і сенатських виборів. Третій період це час самих соймових і сенатських виборів. На четвертий період припадає вже еесь час від вступлення нашої Парляментарної Репрезентації

до польських законодавчих установ до сьогоднішнього дня.

В першому підготовчо-організаційному періоді присвячено цілу увагу передовсім організаційній праці, реєстрації членів та приєднюванню передплатників для партійного органу „Свобода“. В цьому часі відбуто цілий ряд організаційних поїздок і слід ствердити, що в тих справах зроблено багато. Зрештою про це нехай говорять самі цифри. У листопаді 1926. року на останньому Народньому Зїзді подавав головний секретар, що в львівському воєвідстві мали ми зорганізованих 16 партійних одиниць, а тепер маємо їх 29. У станиславівському воєвідстві було їх тоді 11, а тепер є 19, у тернопільському було їх 16, а тепер є 26. Загально як на попередньому Зїзді так і тепер слід ствердити, що під організаційним оглядом найкраще представляється, мимо значних навіть недомагань у деяких повітах, тернопільське воєвідство.

В другому періоді діяльності ціла вага праці лежала у переводженні громадських виборів. До успішного їх переведення партія привязувала велику вагу, бо комісарщина, як це загально відомо, ваготіла немов змора над нашим селом. У тій справі зроблено ось що: При Краєвій Народній Канцелярії утворено **відділ правної поради** в справі виборів до громадських рад і придбано для него окремих референтів для уділювання порад і для поїздок на віча та наради. Відділ правної поради полагав устні і письменні запити в справі ріжних неясностей виборчого закону, а по переведених виборах виробляв делегатам з поодиноких сіл виборчі протести. Тоді полагавувано в тому відділі кожного дня пересічно біля 10 письм та устно уділювано практичні ради 20 сторонам денно. Інтересанти були пере-

важно з підльвівських околиць, хоч бували і делегати різних громад з Поділля, Покуття, а навіть з Лемківщини. Виборчих протестів полагджено 480. Для характеристики виборів до громадських рад подам, що з самого львівського повіту полагджено 60 виборчих протестів, це є з половини громад повіту.

Загально можна ствердити, що зацікавлення нашого селянства виборами до громадських рад було дуже значне і свідоміші селяни часто з самопожертвованием віддавалися праці для підготовки виборчої перемоги національної листи. (Звичайно такою листом кандидатів була т. зв. просвітянсько-кооперативна листа).

Для нашої перемоги при тих виборах робилося все, не зважаючи на те, що виборчий закон з 1866 року для нас крайно неприхильний, так що майже в кожній громаді два перші кола були заздалегідь для нас страчені. Влада у затвердженні вибраних громадських рад руководилася з правила політичними мотивами. Наслідки того такі, що в останньому часі населення почало ставитися до вічно повторюваних виборів чимраз більше апатично.

На основі польських звідомлень, які появилися в пресі у місяці вересні (після першої серії виборів до громадських рад) УНДО здобуло при цих виборах около 60 процент всіх українських мандатів. Якщо взяти під увагу, що ті вибори переводилися серед незвичайно важких правних і політичних умовин, то таким вислідом ми можемо бути вповні задоволені, тимбільше, що референти Центрального Комітету не реферували ніколи справи виборів до громадських рад під кутом партійних інтересів, тільки все зі становища загально-національного добра. З доручення Центрального Комітету майже всі Повітові

Комітети висилали своїх делегатів на села, а делегати Центрального Комітету відбули у цьому часі таких поїздок понад 150.

В часі між другим і третім періодом, а саме в вересні 1927. р. припадає відомий інцидент з равтом. Думаю, що зайвим булоб над ним обширніше спинятись, але рівночасно важко є цей випадок поминути мовчанкою. Цей інцидент додав ворогам Обєднання один новий аргумент для поборювання нашої партії, а прововоді партії приспорив чимало непотрібної праці і забрав багато дорогого часу. Одначе з другої сторони тідне та спокійне вирішення цієї справи Центральним Комітетом причинилося чимало до збільшення партійної карности та скріплення внутрішньої консолідації.

У третьому періоді, у періоді виборів до польських законодатних установ, цілу увагу звернула управа партії на успішне переведення виборів. Ці вибори обговорено вже докладніше у звіті п. Голови, а їх вислід загально відомий, так що я не буду тут над ними довше спинятися. В укр. виборчих округах здобули ми при соймових виборах 50 відсотків усіх українських голосів, при сенатських 64 відс. Взагалі здобув національний табор при виборах 74 відс. голосів, інтернаціоналістичний табор 23 відс., а угодовецькі листи 3 відсотки.

З вибором наших послів і сенаторів починається четвертий період праці нашої партії. Нарід, що вибрав своїх представників до польських законодатних установ, віднісся до них з великим довірям і повагою. Висказом цього були ці безчисленні домагання посольських справоздавчих віч, які попросту заливали Народню Канцелярію. Не лише кожний повіт, але й кожде місточко, ба

що більше, навіть кожде село хотіло бачити і гостити у себе членів Парляментарної Репрезнтації.

В часі від закінчення виборів до вересня відбуто понад тисячу посольських справоздавчих віч, а мимо того всі, здається, сьогодні тут присутні представники повітів ствердять, що їх ще було за мало. В останньому часі дістали послы і сенатори від Президії партії доручення скликування посольських віч обмежити тільки справді до найбільше конечних. Тому, що в цій справі приходять до Президії дуже численні запити, буду старатися в'яснити, чим руководилася Президія, видаючи таке зарядження. Як уже вище згадано, по першій весняній соймовій і сенатській сесії відбулося доволі багато посольських справоздавчих віч, так що населення було про перший період парляментарної діяльності належно поінформоване. Дальше зроблено спостереження, що віча слід скликувати передовсім для якихсь строго і ясно означених цілей, бо у противному випадку, мають вони за мале значіння і є перешкодою у пляновій організаційній праці. На такому рішенні заважило також і небувале та нечуване поступовання влади, а саме: вона почала переслідувати селян — учасників віч. Такі випадки були вже в Бережанщині і на Покутті. А це хіба не може бути в інтересі партії, щоби за звичайну участь у посольських вічах наші громадяни карались по тюрмах.

По виборі послів і сенаторів, Президія партії зауважила ще один дуже небезпечний для партії об'яв, про який писала вже в обіжниках, а про який вважаю конечним ще сьогодні згадати. По виборах витворилося по деяких повітах зовсім хибне переконання, що весь тятар політичної праці на місцях повинен спасти на послів і сенаторів. І справді деякі Повітові Народні Ко-

мітети замість скріпити свою діяльність по виборах, почали її обмежувати, перекидаючи весь тягар політично-організаційної праці на послів і сенаторів. Такий хибний погляд може очевидно некорисно відбитися на дальшій праці партії, тому проти нього треба конечно як найрішучіше виступити. Посли і сенатори мають вправді крім конкретних обов'язків береження національних інтересів на парламентарній арені, також і політично-організаційні завдання серед нашого народу під Польщею, але в цьому випадку вони можуть бути тільки помічними органами Президії партії і Повітових Народніх Комітетів. Організаційно-політична праця зложена в цілості на послів мусить з часом занепасти. При цій нагоді хотів би я ще звернути увагу представників Пов. Нар. Комітетів на конечність облекшення праці послів та сенаторів. Кажу про технічну підготовку нарад та віч та про улешення поїздок послів і сенаторів. Під технічним оглядом дуже часто зауважується, на жаль, великі недомагання, непідготовання наради, чи Зїзду як слід, так, що щойно посол, приїхавши на місце, мусить все сам підготовляти. Зноваж під матеріяльним оглядом хотів би я звернути увагу шановних зібраних на великі фінансові перетяження послів. Згідно з ухвалою передвиборчого Народнього Комітету з грудня ц. р. послів обтяжено дуже значним партійним податком, так що перетяжування їх ще й іншими видатками є дуже небажане і небезпечне для нормальної успішної посольської праці. А треба взяти під увагу, що посол повинен бути не лишень по містах та місточках і важніших селах свого округу, а обов'язаний відвідати також і найдалші його закутини.

Далі по виборах падає сильно в вічі те, що по повітових осередках брак Повітових Народніх

Канцелярій і першим завданням нового Центрального Комітету повинно бути те, щоби найшов спроможність такі **повітові Канцелярії** покликати до життя. Для нашої Парляментарної Репрезентації є конечні певні та перевірені матеріяли, а населення знова потребує конечно інформації у різних адміністративних та податкових справах, а виконування і полагоджування цього повинно бути завданням Повітових Канцелярій. Рівночасно і політично-організаційна праця починає з кожним місяцем прибирати чимраз ширші розміри, так що доривочна праця секретарів Повітових Народніх Комітетів є вже рішучо неvistарчаюча. Повітові Канцелярії є тимбільше конечні, що потреба відтяжити Головний Секретаріят від деяких справ. Невеличке число осіб, зайятих у Краєвій Канцелярії, є вже від давна неvistарчаюче для полагоджування всіх біжучих справ, які кожного дня до неї напливають. В часі виборів приносила денна пошта пересічно 40—50 листів, що вимагали негайного поладнання, а це число тільки дуже незначно зменшилося в повиборчому часі. Загалом записано в протоколі Канцелярії 7.950 полагоджених письм, розіслано в цьому часі до Повітових Народніх Комітетів і мужів довіря партії 31 організаційних обіжників.

В останніх місяцях зроблено вже початки поділу праці в Народній Канцелярії, а саме унормовано справу партійних видавництв і правної поради. Партійними видавництвами має зайнятися особна для цього в місяці жовтні заснована видавнича кооператива „Національне Обєднання“, якої завданням буде видавати брошури політичного і правничого змісту, а в місяці листопаді знова вирішено отворити при Народній Канцелярії відділ правної поради.

Один з членів Укр. Парл. Репрезентації прав-

ників переняв провід цього відділу, а від початку грудня є при Канцелярії стало зайнятий референт, що підготровляє належну організацію цього реферату.

Утворення цього відділу буде мати для нашого населення велике значіння, бо при теперішнім хаосі розпорядків, законів і т. д. наше селянство терпить дуже часто зовсім непотрібно через звичайне незнання розпорядків.

Щодо преси, то провід партії старається бути в контактi з усіма пресовими органами, які стоять на строго національному ґрунті і старається підтримувати їх даліше поширювання і розвій. Партійними органами є тижневик „Свобода“, що виходить у Львові і тижневик „Українська Громада“, що виходить у Луцьку. Від довшого часу наша національна преса має дуже утруднене завдання через часті, несподівані, а в дуже багатьох випадках нічим і ніяк неоправдані конфіскації.

Так виглядав би в дуже загальних зарисах перегляд цілості праці і діяльності нашої партії. При цьому зазначу, що неможливим було мені входити в усякі подробиці, хочби і вони були важні. Зрештою звіт цей буде доповнений рефератом посла Целевича і посла Луцького в організаційних справах та рефератом сенатора Трояна в справах фінансових.

Тепер хочу ще в доповненні до реферату п. Голови, бодай коротко і загально застановитися над цими об'єктивними зовнішними і внутрішніми обставинами, серед яких приходить ся працювати в проводі Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Над зовнішнім положенням партії не буду довше задержуватися, бо ця справа була вже обширно порушена і в інших рефератах. Хто бодай

від часу до часу читає радянофільську і має змогу переглядати радянську пресу, той мусить зауважити, що весь наступ тієї преси звернений тільки на УНДО. Це саме бачимо і в польській пресі, усіх її напрямків. Виною всього лиха на українських землях є, на думку тієї преси, УНДО. Перешкодою „спокійного співжиття українського і польського народу“ було і є, на думку польської преси, тільки УНДО. Зрозуміло, що відповідно до цього є те УНДО і зненавиджене ворогами українського народу.

Коли тепер спинимося на внутрішньому положенні партії, то мусимо ствердити перш за все факт, що і більшовицькі і польські чинники не жаліли ні праці ні гроша на розбиття такої великої національно-політичної організації, якою є УНДО. З одної сторони був висунений проти Об'єднання сумної пам'яті УНС, з другої сторони Сельроб. Наслідки цих підприємств відомі: УНС перестав існувати, Сельроб розділювався і покищо зуживається на взаємне поборювання. Та ці спроби наступів на нашу політичну організацію не представляли би для партії поважної небезпеки. Мало Об'єднання ще й інших ворогів — скритих, таких, що не причисляли себе до ніяких зорганізованих політичних груп. Були між тими ворогами й такі, що звали себе націоналістами. Ці націоналісти не робили ніякої позитивної роботи, до нічого не прикладали рук, але за те до всіх починань Об'єднання ставилися крайню критично. І вони не вагалися ширити на нашу партію разом з іншими ворогами навіть наклепів, сплетень і брехонь, якими старалися витворювати пригожий для розкладової роботи настрій.

І справді приходить ся подивляти здоровий національний інстинкт широких мас українського народу, що мимо цього всього не допустив до то-

го, щоби Українське Національно-Демократичне Об'єднання розбилося, або ослабло. Навпаки, як бачимо це сьогоднішнього дня, і як це наглядно показалося в часі громадських та соймових виборів, УНДО значно організаційно скріпилося, чисельно збільшилося та старається охопити своєю працею всі ділянки нашого національного життя.

З черги хочу ще коротко спинитися на відношенні партії до інших ділянок нашого національного життя, а саме на відношенні до наших культурних і економічних установ.

Відношення до культурних установ є цілком ясне. Партія підтримує всіма засобами, які їй стоять до розпорядимости, працю наших культурних установ. Очевидно в звязку з цим приходиться брати і відповідальність за їх працю, яка самозрозуміло, в теперішніх умовах не все може бути зовсім без закиду. Тому не повинно це нікого дивувати, що в боротьбі ворожих партій проти УНДО висувано часто такі демагогічні заміти проти членів нашої партії, як закид „знищення“ „Рідної Школи“, чи „розвалу“ „Просвіти“.

Дещо складнішим є відношення УНДО до наших економічних установ.

Польська преса, ба, що більше, польські державні чинники кидають між наше громадянство цілий ряд шкідливих і абсурдних кличів. Одним з таких кличів є гасло відділення нашого культурного й економічного життя від політики. Це є очевидно аномалія, про шкідливі наслідки якої шкода тратити багато слів. Та на жаль деякі керманичі наших не так економічних, як передовсім фінансових установ пішли на стрічу цим кличам. Наша партія ставить до всіх економічних установ, які є корисні для розбудови нашого господарського життя, вповні позитивно. Партійна преса і та національна преса, яка стоїть під

впливом партії, наші економічні установи беззастережно підтримує і навіть на деякі їх зовсім наглядні промахи чи недомогання не реагує, бо боїться чимнебудь пошкодити дальшому їх розвитку. На жаль, як я вже згадав, керманичі фінансових установ не все вповні розуміють konieczність співпраці політичних і господарських чинників. І саме цей абсурд мститься перш за все на тих-же установах, бо тільки співпрацею всіх наших чинників, можуть поодинокі ділянки нашого національного життя виробити собі як у відношенні до чужих, так і серед своїх, належне їм місце та відповідно закріпитися. Одначе годі для об'єктивности не ствердити, що деяку частину вини за недомогання в тих установах поносить і провід партії, бо серед навалу інших організаційних праць і чисто політичних справ не міг він досі присвятити належної уваги господарським питанням. Але і в тому напрямі пороблено вже деякі кроки. Посольський Клуб не робить уже ніяких кроків у господарській ділянці без порозуміння з нашими господарськими чинниками. Провід партії уважно слідить за всіма об'явами нашого господарського життя, а в зв'язку з утворенням по листопадових подіях „Українського Культурно-Економічного Комітету“ можна сподіватися, що відносини в тому напрямі налагодяться вповні.

Вкінці зроблю декілька помічень, які насуваються на думку на основі дотеперішньої діяльності Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

По трьох роках існування Укр. Нац. Дем. Об'єднання можна з певністю ствердити, що український нарід політично вповні дозрів. Для нього наша партія, партія з всеукраїнською самостійницькою програмою і з опертям на власні сили

не є вже фантазією, вона є твердою дійсністю.

При розгляданні загального положення нашої партії не слід забувати, що Об'єднання не могло боронитися проти ворогів своїх і чужих тими самими методами, яких вони вживали проти нього. Хоч весь ворожий протиукраїнський наступ був звернений у першій мірі проти УНДО, при чому його вороги не нехтували ніякими засобами боротьби, то наша партія такою самою зброєю на все те відповідати не могла. Нікчемности наших національних ворогів і демагогії чужих партій ми могли досі і зможемо на будуче протиставити тільки нашу позитивну працю на всіх ділянках нашого національного життя.

УНДО об'єднує всі ті особи і стани, які стоять на національному ґрунті, та для яких остаточним політичним завданням є досягнути **повне національне визволення**.

І саме це об'єднання всіх національних сил у рядах партії є найбільше небажане для наших національних і політичних ворогів. Передовсім тому вони так завзято поборюють УНДО.

Виключно з тієї причини кидається не лише зі сторінок польської преси але й устами міністрів зі соймової трибуни кличі про konieczність відокремлення української інтелігенції від народу. А в слід за тим підсувається нам небезпечні гасла відокремлювання культурного чи господарського життя від політичного.

Однак серед загального розвалу політичного життя, який тепер бачимо і переживаємо, серед розбиття майже всіх польських і деяких українських партій, УНДО зуміло вдержати свою організаційну цілість і єдність. Саме в тому, що на сьогоднішньому Народньому Зїзді стоїмо одною суцільною лавою, як організаційно так і політично, лежить великий наш успіх.

Одначе годі не ствердити, що наступ на УНДО чимраз більше кріпшає. Та він для нас не страшний. Ідея нашої національно-політичної організації вже надто глибоко вкорінилася в масах, щоби хтонебудь був у силі її знищити. З уваги на те, ми можемо тільки з найліпшою вірою і з найкращими надіями вступати в нову добу нашої праці.

—00—

Д-р Любомир Макарушка закінчив свій реферат в год. 12-тій і 55 минут. По нім прийшов до слова **ред. В. Мудрий** для виголошення реферату.

В год. 1. провід зїзду перейшов знов у руки сенатора д-ра Горбачевського.

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО - ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБЕДНАННЯ І ЙОГО НАЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ.

Реферат ред. В. Мудрого, виголошений на Народ-
ньому Зїзді, дня 24. грудня 1928 р.

І. ВСТУП.

Два роки з накладом минуло вже від хвилі, коли мені доводилося на останньому зїзді партії дня 19. листопада 1926 року інтерпретувати запропоновану тому зїздові програму. Програму прийнято однодушно, а сам тодішній зїзд був могутньою маніфестацією національної дужости та політичної консолідації нашої партії. Бо хоч на ньому і появилися були речники двох **тактичних** ухилів у партії (маю на думці виступ пок. д-ра В. Бачинського і двох прихильників групи „Ради“), а саме один опортуністичний в сторону тутешніх правителів і другий ще більше опортуністичний в сторону більшовицьких диктаторів у СРРР. і тим самим на Україні — то речники обох тих ухилів не тільки не мали ніякого успіху на зїзді, але й не ввіли навіть ввести помітнішого дисонансу в його настрої. Попри те їх виступи не були по суті направлені проти програми, а відносилися здебільша до політичної тактики партії по зїзді. А тактику нашої партії намічували на переходовий час, як відомо, резолюції. Ключем для зрозуміння тактичної лінії партії в усіх справах нашого буденного життя під Польщею, була 6. точка прийятих 19. листопада 1926 р. політичних резолюцій, що звучала: „Змагаючи до здійснення найвищого права нації Українське Національно - Демократичне Обеднання вважає своїм обовязком у теперішньому

примусовому положенні українського народу під Польщею боронити його національно-політичних культурних і господарських інтересів, та боротися за належні йому права“.

Це значить, що всяка практична праця будня, яку веде наша партія, мусить бути доцільна та вірно достроєна до партійної програми. Або: що кожна праця партії мусить безпосередньо впливати з програми і мусить бути виконана в практиці так, щоби її наслідки не тільки гармонізували з програмою, але й щоби її все **скріплювали та актуалізували**. Ось головне завдання нашої політичної тактики в нинішніх перехідових обставинах. Воно й не може бути іншим, коли зважити, чим є наша партія, та що проповідує її програма.

Думаю, що програми партії я пригадувати не потребую. Вона всім добре відома, а щонайменше повинна такою бути для всіх. Моїм завданням булоб радше проаналізувати тактику партії за минулий дворічний період і на основі тієї аналізи вказати, **чи партія витримала намічену наведеною резолюцією зїзду тактичну лінію, чи ні**. Цю справу я зачеплю і спинюся на ній коротко. За те присвячу дещо більше уваги нашому національному середовищу взагалі та ролі нашої партії в ньому зокрема.

II. ПАРТІЯ ЗА ДВА РОКИ.

Заразже по останньому партійному зїзді появилася на партійному горизонті невеличка хмарка, що мала, як тоді здавалося, всі дані розростися в бурю. Була це відома акція пок. Волод. Бачинського в Варшаві в напрямі заініціювання опортуністичної або, коли хочете, угодової політики на варшавському ґрунті. Починаючи цю свою акцію Бач. не виступив з партії. Колиж про те довідався партійний провід, то негайно поставив його поза

межі партії. Але тим хмарка з нашого горизонту не щезла. Пок. Бачинський, вернувши по невдачах з Варшави, почав тут на львівському терені (без сумніву в хоробливому стані) т. зв. „ревеляційну“ акцію. Він розділював на право і на ліво інтерв'ю всяким без різниці напрямку органам польської преси і в такому ненормальному стані працював — тоді вже несвідомо — над ослабленням нашої партії. Бо за ті т. зв. „ревеляції“ покійника чіпалися наші вороги, особливо ж групка пізніших основників Української Партії Праці, як потопаючий за стебелинку. З хоробливих ельокубрацій пок. Бачинського намагалися вони зробити великий політичний капітал для себе. Щойно трагічна смерть пок. Бачинського положила кінець тому негідному методові боротьби наших противників з нами. Партія пройшла тоді в перших позіздових місяцях хрестний вогонь нападів і наклепів з боку всіх буквально українських і т. зв. українських не тільки партій але й груп, групок і клік. Все те вона побідно відбила та успішно перемогла. Це знак, що внутрішньо вона була сильно сцементованою і тим самим не вразливою на розкладові удари та напади ворогів.

Зараз же потім прийшлося партії переводити велику та відповідальну кампанію виборів до громадських самоуправних установ. По селах вибори ці пройшли за малими виїмками з повним успіхом для нас. За те складніше справа представлялася по містах. В численних містах місцеві діячі не піддержувалися точно директив партії. І хоч вони могли творити виборчі бльоки тільки з жидами, то завдяки відомій опортуністичній політиці жидів, давали себе втягати за їх посередництвом не тільки до виборчого бльоку з т. зв. санатонами чи наприяками, але в кількох випадках і з польськими народовими демократами. Це без сумніву було від-

ємне явище в тактиці поодиноких наших партійних діячів на місцях. Самозрозуміло, що вороги не занедбували нагоди, щоби це використати на користь собі, а нам на шкоду. Та нема сумніву, що тактична лінія партії була тоді подекуди скривлена. Наслідки тих виборів, хоч позитивні для нас, по селах не втрималися всюди, бо влада наслідком хрунівських або польських протестів у численних випадках вибори уневажнювала, а ще в численніших, хоч і не уневажнювала виборів то не затверджувала вибраних громадськими радами наших громадських управ, зокремаж війтів. І нині, вже по виборах, в численних громадах знов правлять наказні комісарі. Одначе і ті заломлення нашої тактичної лінії в деяких місцях у часі громадських виборів нашої партії не ослабили.

В тому самому 1927 році пережила партія ще й одно, що так скажу, внутрішнє потрясення. Маю на думці участь деяких членів партії в відомому воевідському равті з нагоди відкриття „таргуф всходніх“. Сама участь кількох партійців у тому равті не була, на мою думку, аж такою подією, щоби нею мусіла займатися широко аж вся близька нашій партії і партійна преса. Але не була ця подія знов і такою маловажною, щоби над нею могла прийти партія до дневного порядку. Цілу равтівську історію можна було зльокалізувати та поладнати в нутрі партії, вичерпуючи її прилюдно пресовим партійним комунікатом. І хоч вона пресовим комунікатом Центрального Комітету остаточно закінчилася, то всеж деякі пресові органи намагалися тоді випередити в тій справі навіть рішення Центрального Комітету таким чином, що накидали йому своє, з гори ними придумане, вирішення.

Це для самої історії факту. Але попри те слід зазначити та твердо підкреслити, що при тій події з равтом нашій партії довелося пережити поваж-

ний внутрішній перелім у позитивному розумінні: Бо щойно тоді — здається — партія поставила перед собою в усю широчінь проблему партійної дисципліни та зовнішнього престижу.

Тактичними промахами були вище описані вчинки деяких провінціональних діячів у часі громадських виборів, що подекуди підписували навіть спільні, дуже немилі для нас, передвиборчі відозви разом з польськими ендеками і тактичним промахом була без сумніву участь деяких партійців у воєвідському равті. Одні й другі допустилися тих промахів самовільно і на власну руку, не засягаючи в таких справах ніякої опінії ні ради від партійного проводу. Виборчими промахами партія не мала змоги подрібно зайнятися, але їх загально осудила. Справою равту занялася основно та поладнала її до тої міри гідно, що зискала через те дуже багато на престижі. Центральний Комітет, як відомо, осудив участь партійців у равті, а вони зі свого боку зложили прилюдно відому заяву, якою підпорядкувалися рішенню партійного проводу та поставили понад усе вимоги партійної дисципліни. Двох з них зложило свої мандати з членів Центрального Комітету. Все це були люди заслужені для українського народу, поважні своїми суспільними становищами та віком. І тому не диво, що їх прилюдна заява сильно підняла престиж партії на зовні та скріпила її внутрішньо, доючи всім до пізнання, що партійна дисципліна є в нашої партії найважливішою та найосновнішою справою.

Самозрозуміло, що равтова справа дала превеликий і пребогатий жир для наших українських противників. Вони просто виходили з себе з радості, бо думали, що партія розібеться. На жаль грубо розчарувалися.

Перебувши побідно і цю прикру справу, партія могла сміло глянути в вічі новій кампанії, яка

стала перед нею, а саме підготовці до виборів у польські законодавчі установи. Вибори ці пройшли для нас — сміло можна сказати — з поважним успіхом. Цей успіх вийде тим поважнішим, коли зважимо, що проти нашої партії боролися особливо у Сх. Галичині в часі виборчої кампанії усі без виїмки польські партії. Найсильніший з польських виборчих противників т. зв. Безпартійний Блок Співпраці з Урядом вів на цілій українській території під Польщею всю свою виборчу акцію під виключним гаслом боротьби з УНДОМ. Це треба особливо підкреслити, бо крім генерального бою з усіма своїми противниками Українське Нац. Дем. Об'єднання мусіло вести ще непосильний бій з одинкою, що розпоряджала при виборах цілим держ. апаратом. З одного і другого бою вийшла наша партія без сумніву переможно. На всіх сорок один здобутих українцями до сойму мандатів наша партія здобула 23, а на всіх одинацять українських мандатів до сенату наша партія здобула 9.

Така перемога в часі тих виборів незвичайно скріпила провідні позиції нашої партії в цілому українському житті та ще вище піднесла її авторитет на зовні. Далі наслідком тих виборів сильно спопуляризувалася на всіх українських землях а також і поза ними національно-політична програма партії. Крім того партія скріпила організаційно та ввійшла в дуже тісний і безпосередній контакт з народом. З якими гаслами йшла наша партія до виборів? З чисто програмовими партійними гаслами і завдяки їм побідила. А це наглядний доказ, що для нашого народу саме наша загальнонаціональна, понадкласова програма найблища! Тому нехай тішаться нині польські противники далі тим, що, мовляв, „руські люд“ не має нічого спільного з політичною програмою УНДО.

Чим же поборювали в часі виборчої кампанії нашу партію українські партії? Ліві з питомою собі демагогією твердили, що наша партія запродалася жидівській та німецькій буржуазії, бо приступила до виборчого бльоку непольських народів. Те саме твердили і комунофільські „незалежники“ з „Ради“ або з партії праці. Вони, зрештою, в передвиборчій кампанії запевнювали всіх про комплетний провал УНДО. І робили це з таким завзяттям і так систематично, що і в себе вмовили смерть УНДО. За те здобули вони з бідною аж один мандат. Наші радикали, що робили заходи і невдатні спроби біля створення бльоку непольських соціалістів теж воювали проти УНДО тим, що воно, мовляв, запродалося жидівській буржуазії. Та це нашій партії не зашкодило. Можливо, що ті „аргументи“ трафляли на податний ґрунт на північно-українських землях, де проти бльоку з жидами використовували всі наші противники свіжий тоді париський процес проти вбійника пок. Петлюди, Шварцбарда. Одначе це ще питання, чи саме те зашкодило там нашій партії. Думаю, що в більшій мірі зашкодило нам на півн. землях те, що наші тамешні партійці проявили на місцях за мало організаційної експанзії, та мали за мало контакту з народними масами.

До виборчого бльоку непольських народів приступила наша партія з ріжних, а в тім і дуже далекосяглих політичних мотивів, про які свого часу широко писалося в пресі. Попри те виконала партія і 13-ту точку політичних резолюцій останнього Народнього Зїзду, в якій сказано: „Народній Зїзд доручає Центр. Комітетові Укр. Нац. Дем. Обєднання та його Президії взійти в тісний політичний контакт з тими поневоленими меншостями в Польщі, що опинилися в подібному до нашого положенні, в цілі створення одноцілого

спільного фронту боротьби з експропріаційною і денаціоналізаційною політикою польської влади⁶.

Правда, дехто зможе сказати, що ця резолюція відноситься до білорусинів, литовців та німців, а не до жидів. Одначе у відповідь на те слід замітити, що бльок непольських народів у Польщі та його завдання мали маніфестаційний, наскрізь протипольський характер і таким вважали цей бльок також всі поляки. Коли частина жидів виявила охоту взяти участь у такій маніфестації проти польської екстермінаційної політики супроти непольських народів, то це могло цей бльок тільки скріпити. Їх участю моральне і фактичне значіння бльоку дуже зростало. Зрештою в Сх. Галичині такого бльоку не було. Східньо-галицькі жидівські сіюністичні опортуністи не зважилися на нього зі страху перед відемыми політичними й економічними наслідками для них.

Цим ми вичерпалиб всі важніші моменти в житті партії з останніх двох літ. По виборах відкрився новий відтинок нашої політичної роботи, а саме період діяльності Української Парляментарної Репрезентації. Про нього багато кавати не доводиться. Бо історія нашої Репрезентації та її дотеперішня праця усім загально відома, а до того дуже свіжа та все актуальна. Перший виступ наших репрезентантів на парляментарній варшавській арені унагляднися відомою історичною правно-державною деклярацією голови нашої партії і голови Парл. Репрезентації. Ця деклярація була своєчасно опублікована в пресі та найшла широкий відгомін у світі, зокремаж на всій українській землі. Її доповненням була програмова промова голови партії, виголошена в травні 1928 р. при нагоді бюджетової дискусії в соймі, яка зробила ще більше вражіння в світі і яка найшла поважний відгомін також на Радянській Україні.

На неї досить дивно реагував голова уряду УСРР Чубар. В пресі промову сконфісковано. І тому вона не дійшла до наших партійців. А була вона нічим іншим тільки проголошеною з парламентарної трибуни програмою нашої національної політики.

Отже виступ і програмова енуціяція нашої Репрезентації були гідні та достойні і вповні відповідали вимогам національної політики, що впливає з нашої програми. Так само гідними і згідними з програмою були виступи наших представників на конгресі парламентаристів (Міжпарламентарної Унії) в Берліні і на конгресі національних меншостей в Женеві.

Підсумовуючи досі сказане слід ствердити, що за останніх два роки партія зробила великанську роботу, поширила та скріпила свою організацію, розмірно вигартувала дисципліну, спопуляризувала програму і що найважливіше добула величезний престиж. Все це без сумніву великі досягнення, що в порівнанні з ними цілковито ховаються в тіні деякі мінуси та недостачі, які унагляднилися протягом двох останніх літ. Загально партія в підсумках випрямила та вигладила свою тактику згідно з наведеною вгорі резолюцією останнього зїзду та допасувала її до своєї програми.

III. Національне середовище партії.

Вже останні вибори до польських парламентарних установ виявили, що Українське Національно-Демократичне Обєднання мусить вести затяжну боротьбу не тільки з чужими ворогами українського народу, але й зі своїми українськими противниками. А тих противників має Обєднання доволі. Вони є не тільки в класових українських партіях, але й у деяких понадкласових націон. групах.

Бо хоч у нас доволі партій, то всеж груп і групок є ще більше. Ці останні звичайно не розпоряджають ніякою національною програмою, не думають ніякими означеними політичними категоріями, але за те мають доволі т. зв. патріотичного сентименту на те, щоби займатися „розторощуючою“ нераз критикою, саме нашої партії.

Чому вони це роблять якраз у відношенні до нашої партії — не знати. Одначе можна собі це пояснити тим, що наша партія є найбільшою національно-політичною організацією на українських землях, а далі також тим, що вона має ясно сформульовану національно-політичну програму та впливаючу з неї тактичну маршруту в політичній дійсності будня. Всі національні групки, нічим зі собою не звязані, саме й критикують усе те, що позитивне і творче. Вони від того тільки є, щоби негувати. Якби в нас не було нічого позитивного, конструктивного і творчого, то тим групкам прийшлося би розпрощатись з життям. Їх не булоб, бо вони здатні виключно до негативної і деструктивної роботи. До того наша партія демократична і масова. А для них маса невиносима, а демократизм немилий і ненависний. Вони за упривілеєною мешістю, тобто за собою, як у громадському, так і в державному житті. А що в громадському житті вони завдяки своїй бездіяльності ізольовані, а своєї держави для вияву їх „сильної руки“ нема, то вони потапають у морю словесної неґації всього того, що здобули та створили творчі, позитивні та зорганізовані на демократичних підставах національні чинники.

Але є ще одна дуже вимовна причина того, чому деякі наші національні і навіть т. зв. націоналістичні групки мають свої застереження до нашої партії, її програми та самої її екзистенції. Всі вони вважають себе незрівнаними принципіялістами. До

того вони позитивної політичної роботи не ведуть, а хотілиб зовсім наглядних, то значить реальних здобутків нашої національної політики в Польщі. А їх нема і не видно! І тут їх недоволення, тут правдиве його джерело. Вони принципіялісти, але політичних, зовсім вловимих „здобутків“ прагнуть, бо вони принеслиб користь і для них. Про те вони голосно не кажуть, але того хочуть. В тому відношенні вони сходяться цілком з нашими лівими, клясовими партіями, що ставлять справу ясніше та простіше і чесніше, а саме вони кажуть: „УНДО має вести реальну політику, УНДО має бути опортуністичне, а ми є від принципіальности, ми покликані стояти на сторожі політичних і соціальних домагань мас та не допускати до того, щоби УНДО посунулося в опортунізмі за далеко. Ми контролю для УНДО, ми сумління народне і т. д.“ — Ось як міркують собі наші клясові, а в тім і інтернаціоналістичні наші чинники.

Вони мають свій політичний інтерес у такому ставленні справи. На евентуальному політичному опортунізмі нашої партії вони хочуть зробити великий капітал і відібрати від нас маси при допомозі демагогії. Вони це й без того роблять та запевняють, що наша партія угодова, що вона союзниця польської буржуазії та польського фашизму при гнобленні українського селянина і робітника. Але тому, що воюють у даному випадку очевидною брехнею, то не мають ніякого поводження. Що більше, через те вони багато тратять.

А якуж користь мають у тому ті наші неклясові, національні групи, що кривим оком дивляться на УНДО? Який їх інтерес у підриванні того, що нині в нашому національно-політичному житті є єдиним додатнім явищем, єдиним поважним набутком в організаційному і національно-консолідаційному розумінні? Цей інтерес хіба в тім, щоби

розвалити, а бодай ослабити те, що нині самотнє може протиставитися всяким обрахуванням на руїну нашого національного життя експериментам, які хочуть проводити на нашому національному організмі творчі польського регіоналізму з одного і російського комунізму з другого боку. Таким чином деякі наші національні групи, завдяки своїй анархо-деструктивній вдачі йдуть на руку ворогам нашої нації, скріплюють їх ворожі позиції і більше нічого. Чи вони великі національні патріоти, чи може зовсім не патріоти — це інша справа. Але такі в нас є. З ними треба без сумніву боротись і то добре.

Це булаб загальна характеристика тих численних у нашому житті, наскрізь негативних елементів, тих вічних песимістів сучасності і романтиків неясного для них самих фантастичного майбутнього, що вертиться в їх мізках. Та досить уваги для них. Перейдімо тепер до тих чинників, що виступають більше менше організовано і неанонімово. Зачнім від т. зв. націоналістів.

IV. Націоналісти.

Націоналісти — це в нашому житті і в нашій політичній номенклатурі поняття нове, а на всякий випадок — воно в нас повоєнне. Сама назва „націоналіст“ в нинішньому конвенціональному розумінні не каже за себе багато. Вона означає сліпий, чуттєвий, національний шовінізм. Та наш націоналізм має дещо інший зміст. Ніякою політичною програмою він не розпоряджає, але за те намагається її заступити т. зв. націоналістичним світоглядом, побудованим не на політичній альгебрі, тобто не на реальному відношенні сил, але на ірраціональних, чисто чуттєвих фундаментах, або не на дійсності, не на реальних величинах, а на метафізичних по-

няттях. Націоналісти ставляться до УНДО як не негативно, то крайню критично і скептично.

Першим таким скептиком щодо діяльності і політики нашої партії є відомий автор т. зв. націоналістичного світогляду, чи може краще автор своєрідної філософії українського націоналізму Д. Донцов. Дехто зве його духовим батьком нашого націоналізму. Він старався не раз і не два підривати авторитет і престиж партії своїми політичними статтями у Л. Н. В. та своїми викладами для нашої національно настроєної молоді. Унаглядлилося це особливо яскраво в часі виборчої акції до польських законодавчих установ. Сам він ніколи не виставив і навіть не намагався виставити якоїсь конкретної програми національної політики, а тільки робив настрій, що УНДО — це непорозуміння та що його треба поборювати.

Замість програми висуває він свій доволі неясний і ближче неозначений ідеал націоналізму. І хоч він сам каже, „що в неясности змісту української ідеології є причина нашого національного атеїзму“ (гляди „Націоналізм“, стор. 253), то всеж свій націоналістичний світогляд будує так, що з нього не тільки не можна витиснути ніякої програми, але й ясного ідеалу. Попри неясний і нескристалізований „ідеал націоналізму“ висуває він „хотіння“ і „волю“, як засоби до реалізації ідеалу. Тому то свій націоналізм зве він волевым. Колиж його політичний ідеал ясно не означений то як може проявитися воля і хотіння до його здобування? — Та він хоче бачити свій націоналізм ще й чинним і тому намагається сповити його в шати романтизму, наділити його такими атрибутами, як фанатизм і аморальність, як ілюзіонізм і рівночасно творче насильство, як воля до влади в ініціативної меншости, як догматизм і т. д. і т. д. Будуючи світогляд свого романтичного і рівночасно волевого

націоналізму на засаді „незалежності від наслідків“, на „безмотивності“ і „безсанкціональності“ та доручаючи поклонникам і визнавцям свого націоналізму в їхній практичній роботі правило: „*ago, quia absurdum*“ або „чисто фізіологічне протиставлення свого „я“, своєї волі — об'єктивному і бажання перемогти це останнє, вміння кинути його в обличчя зовнішньому світові“ (Націоналізм, стор. 166) — цей теоретик заціплює елементи анархізму в душах його прихильників, особливо ж у частини молоді. „Для кого рід або ідея, власна примха є все, для того навіть знищення одиниці є великою аффірмацією, перемогою життя“ (Націоналізм, стор. 32) — повторяє за ідеологом волюнтаризму (Шопенгауером) Дм. Донцов і вчить наших молодих людей параліжувати та розбивати національне життя, зокрема ж навіть фізично ліквідувати ті одиниці, які протиставляться такій „націоналістичній романтиці“. Така „ідеологія“ чи такий дивоглядний „світогляд“ донцівського націоналізму може довго підточувати наш національний організм, якщо кожний молодець буде кермуватися гаслами безсанкціональності і повної довільності своїх вчинків. „*Ago, quia absurdum*“ — це дійсно гасло повної анархії та руїни. І власне чи не завдяки цій убійчій „ідеології“ у нашій партії так небагато молоді. Але не думайте, що вона є в інших партіях! Ні, вона тепер жие сама для себе, останніми часами поважно внутрішньо розложена й занархізована. Чому питаєте? Завдяки таким світоглядам націоналізму, про які я саме говорю.

Але прошу не думати, що тільки цей т. зв. націоналістичний світогляд (по суті це анархізм) впливає відемно на природний розвиток національно-політичної ідеології в нашому громадянстві. Ні, є ще один, теж без означеної та спрещованої програми і теж тільки з хотінням та во-

лею до якогось покищо неозначеного блище ідеалу. Маю на думці тих національно настроєних людей, що гуртуються біля журналу „Розбудова Нації“, т. зв. Провід українських націоналістів. Ці люди все таки позитивніші в своїй праці, бо вони працюють на еміграції та роблять там якусь позитивну пропагандивну роботу. Але вони всеж таки тяж ставляться з поважним застереженням до нашої партії і то не до її програми — це підкреслюємо, — бо програми ще ні разу не зачіпали (може її не знають!), а до самої партії. Вони, не маючи програми, хочуть створити для себе тяж щось бодай у роді націоналістичного світогляду і згуртувати біля нього, щось у роді партії, але „безпартійної“ партії. До неї малиб увійти не тільки незаписані досі до жадної партії націоналісти, але й ті їх приклонники, що належать нині до УНДО. У 5-тому числі „Розбудови Нації“ за травень ц. р. в передовій статті читаємо:

„Річ у тому, що, коли націоналісти на еміграції стали вже давно твердо на становищі не тільки в теорії, але й на ділі, відокремлення себе від всіх інших політичних груп, то галицькі націоналісти ще сьогодні йдуть у хвості інших політичних груп. Провідники націоналістів (слухайте!) частинно повступали в УНДО, зайнявши навіть відповідальні становища і віддають йому не тільки свої сили, але при кожній нагоді також сили національних ідеологічних організацій (на що цей натяк — не знаю! — В. М.), члени яких ні з ідеологією (чуєте?!), ні з політикою УНДО не погоджуються. УНДО є — (слухайте!) — „*malum necessarium*“ бо мовляв, „коли не будемо його підпирати, (так ніби кажуть на своє оправдання націоналісти з УНДО — В. М.), то зростуть комуністи та інші групи“. Аргументи: „УНДО це фактично ми (сік! — В. М.), бо без нас воно нічого не зро-

билоб“. „УНДО без нас — (ще далі оправдуються нібито наші партійні товариші націоналісти з УНДО перед автором статті. — В. М.) — як здорової опозиції, стало би групою польонофілів“ (чуєте?!). Так кажуть про себе члени УНДО націоналісти. Але крім того вони ще продовжують ось що: „Коли би ми почали вести реальну політику, то фактично мусіли би стати такими самими як УНДО (сік! — В. М.)“... „Це — пише автор далі — має оправдати *circulus viciosus*, в якому опинилися галицькі націоналісти. Творячи самостійну групу, уявляючи з себе навіть певну реальну силу, маючи можливість великого самостійного розвитку, вони ангажуються до реальної політики з групою, з якою а *priovi* не погоджуються. Без огляду на те, чи можна, як це казав ідеолог націоналізму в краю, „вляти молодий дух у старі скелепи“ (як бачите, то й тут Донцов! — В. М.), чи УНДО скорше чи пізніше виділить з себе польонофільську фракцію, і чи реальну політику можна вести, не будучи обов'язково угодовцем, слід запитати: Хіба варто для опозиції, хочби й найбільше здорової тратити свою самостійність? Чи це не безглуздзя, що УНДО „на наших силах“ стоїть, а рівночасно ми не відчуваємо сил творити щось власне?“

Скажіть, чи треба чогось більше клясичного, як наведений цитат на те, щоби підривати повагу партії та довіря до неї. Цей журнал читає теж молодь. І тому не дивуйтесь, що в нас її так мало! Правда, в слідуючому числі „Розбудови Нації“ (ч. 6. за червень) той самий автор дещо зм'якшив те, що перед тим написав (чи не під пресією наших партійців націоналістів? — В. М.), але чи це сам стан нашого суто-національного середовища в чім небудь зміняє? Ні! А коли приглянемося тому „затиранні“ вражіння з наведеного вгорі у статті під

назвою „Ми й укр. політичні партії“, то прийдемо до ще сумніших висновків. У тій статті написано: „Поруч з організацією наших власних сил, поруч з творчою працею, що нам її диктує наше самостійне існування, ми не сміємо зрікатися безпосереднього впливу на партії, як внутрі так і назовні. Для цього мусимо використати в рівній мірі факт нашої відокремленості й обставину, що в усіх національних партіях є опозиційні дуже нам близькі елементи. Що більше, у різних національних партіях є також певна, дуже незначна, кількість націоналістів. Щодо них, то для українського організованого націоналізму досі не стояло руба питання витягнення їх з партій. Навпаки, колиб їх там не було, то сьогодні треба булоб їх там вислати, як тих, що можуть творити здорову опозицію в партії“.

Все наведене виглядалоб на куріоз, якщо це не відповідалоб правді. Отже завдяки „ревеляційній публіцистиці „Розбудови Нації“ виходить на світло денне факт, що в нашій партії є нібито люди, яких з партією нічого не вяже, а які є в ній тільки для ведення здорової опозиції та нібито для оборони її перед польонофільством. Далі з тої самої „ревеляційної“ публіцистики т. зв. організованого націоналізму виходить, ще все щойно сказане нібито неправда, а правда те, що „провід націоналістів“ просто таки висилає до партій своїх людей для розвідки і контролі та для опозиції задля опозиції. Не забудьте, що обі цитовані статті писав той самий автор, що нібито повинен бути ідеологом „організованого націоналізму“.

Але знов не думайте, що цитовані щойно слова про те, що колиб провід націоналістів не мав у національних партіях своїх людей, „то їх треба булоб там вислати“, не найшов спротиву і то взятого. І знайте, що спротив цей і протест вийшов

не від кого іншого а саме від „батька“ українського націоналізму Донцова. У „Літерат. Наук. Вістнику“ за липень-серпень 1928 у статті „Проблема поколінь, він пише:

„Дехто з „націоналістів“ дурить себе надією, що вступаючи до інших українських груп, „ми їх переборемо“. Як ви їх переборете, коли їх життя не здолало перебороти? Що може випростувати горбатого? На словах вони погодяться з вами, приймуть вашу програму (яку? — В. М.), але незабаром вилізуть ріжні „але“. ...Коли націоналістичні організації хочуть виконати велику ролю, про яку говорять, повинні раз на все зірвати не лише ідейно, але й організаційно з усякими чужими групами і заборонити належати до себе ріжним патріотам чужих організацій, які нині тримають у руках націоналістичні групи (тут мова про УНДО! — В. М.), а завтра — з незнаних нікому крім них мотивів — їх можуть розпустити (так поступав все Донцов з усіми організаціями, які творив! — В. М.), або пігнати до угодової акції, ворожої всякому націоналізмові. Ця небезпека велика! І коли її завчасу не позбутися, націоналізм виродиться у фразерство, розводниться ідейно, пересякне ворожими елементами, стратить свою вербуючу силу“.

Самозрозуміло, що автор має рацію, коли робить закид „націоналістам“, що вони рівночасно хочуть бути „націоналістами“ типу Донцова і партійцями. За багато два гриби в борщ. Краще вже бути чимсь одним. Бож і провідник „націоналізму“ не погодиться на те, щоби сили його армії розпорошувались та наражувались на небезпеку деморалізації. А крім того Донцов не визнає взагалі ніяких організацій крім тих, які він вербує, дарма, що досі ні одної він не тільки не втримав, але й не дав ні одній конкретної програми. Для него вистають все фрази.

Отже наші націоналісти не люблять Українського Національно-Демократичного Об'єднання. Знищити вони його не можуть, тому мусять годитися з фактом його існування. А що воно несе тепер, як провідна в нашому житті зорганізована сила, всю відповідальність за національну політику і все національне життя як внутрі так і назовні, то вони в почутті своєї безсилости вважають своїм обов'язком „берегти позиції здорової критики“, як дехто з них каже, або іншими словами: підкопуватись під Об'єднання і тим самим ляти воду на млин клясових наших ворогів а щонайгірше, не давати від себе нічого а нічого позитивного. Д. Донцов, що ніколи не визнавав для себе ніяких організаційних норм обов'язуючими, що в ніякій зорганізованій політичній групі не закріпив довго місця, що не в силі був пробути до кінця навіть у тій організації, яку сам створив (Українська Партія Національної Роботи „Заграва“), є тепер ворогом демократизму, ворогом політичного масовизму і ворогом усього того, що в нас прибрало масові форми. Він все критикує, все негує, але нічого конкретного ніколи не пропонує. Нині не погоджується він уже й з групою націоналістів, згуртованого біля „Розбудови Нації“, дарма що в ній є багато його „вихованків“.

І Донцов і Провід націоналістів („Розбудова Нації“) з дійсністю не рахуються. Вона для них просто не існує. Для них обов'язуючою є теоретична максима, що національну політику має творити ініціативна меншість. Вона має диктувати всім і вся те, що їй підшптує „інстинкт“. Всі повинні того слухати і виконувати. Під тією меншістю Донцов розуміє виключно себе, а націоналісти з „Розбудови Нації“ свій гурток. Очевидно, що від таких націоналістичних елементів нічого позитивного для національної політики в ниніш-

них часах надіятись не можна. Вони самі не знають, до чого саме зміряють. Але шкодити вони можуть. І це є одинока „позитивна“ риса їх діяльності. Самозрозуміло, що від нікого з національно-думаючих громадян, нечленів нашої партії, не можна вимагати, щоби погоджувався з національною політикою нашої партії. Але від тих, що звать себе націоналістами, всеж таки можна вимагати бодай того, щоби їх критика нашої політики була ясною та зрозумілою в першій мірі для них самих. Найкраще булоб, щоби вона була дійсно річевою та здоровою, а не повною злобного нераз упередження та інвектив. У критичних моментах (як вибори) навіть від націоналістичних індивідуалістів можна вже вимагати, щоби єдиній національній, понадклясовій партії не шкодили у самому розгарі її боротьби.

V. Українська Християнська Організація (УХО).

Далі стрічаємо в нашому національному середовищі ще й таку організацію, що зветься Українська Християнська Організація. Вона була безпартійною католицькою організацією. Кажуть, що вона й тепер є такою. Та якби там не було, то слід ствердити, що це є організація, яка як така, силою своєї духової природи й силою обставин, стоїть у цілком природних і зрозумілих зв'язках з католицькими кругами заходу, або входить, що так скажу, до католицького інтернаціоналу наслідком тих зв'язків. Без сумніву, що факт існування таких зорганізованих зв'язків може мати для нашого життя деяке позитивне значіння. Але, але діло в тім, що та організація до політики нашої партії ставиться не тільки критично, але й негативно. Видно це з провідного її політичного органу „Нова Зоря“ (півтижневик), який в неодній уже статті на політичні теми став недвозначно на ста-

новищі політичного опортунізму супроти Польщі та ядро протиставиться особливо політиці нашої Парляментарної Репрезентації. Крім „Нової Зорі“ розпоряджає ця організація ще такими пресовими органами: „Поступ“ (місячний журнал), „Правда“ (популярний тижневик) і „Бескид“ (двотижневик, призначений для наших західних окраїн). Останніми часами проявляє та організація недвозначно тенденцію перетворитись у політичну організацію. Колиб це сталося, то ми малиб нову, в даному випадку клерикальну партію. А що так станеться, в те не треба і дуже сумніватись. Про те заговорив уже прилюдно, хоч і доволі обережно, теперішній головний редактор „Нової Зорі“ д-р О. Назарук.

У варшавській інформації пресовій „Вшистке Стронніцтва“ ч. 44/79. з 1—8. грудня 1928 р. стрічаємо його інтерв'ю, в яким він між іншим сказав: „Наша організація, що не має політичного характеру тільки ідеологічний (ideowy) — переживає тепер острадію організації. Принятої програми ще не маємо, а проект програми є темою наших дискусій“. В іншому місці він говорить: „Супроти польської держави займаємо становище горюжанської льояльності і думаємо, що відносини (між нами і поляками — В. М.) можна поправити, але не бачимо ніяких даних і ніяких кроків з боку польського громадянства і держави в напрямі створення можливостей для культурного життя українського народу“. А в кінцевому слові свого інтерв'ю сказав д-р Назарук ще таке: „Наша організація, хоч у своїй основі не є політичною партією — то має національний характер і праву орієнтацію. До націоналістичних партій ми подібні тільки нашим сепаратистичним характерам, а до декотрих відносимося негативно наслідком їх шовінізму“.

Наведеного досить, щоби зясувати собі по-

літичне обличчя цієї організації. УХО визнає вже в нинішній стадії своєї офіційної т. зв. „аполітичності“ у відношенні до Польщі потребу опортуністичної політики, яку й старається проводити в життя. Українська Християнська Організація фактично сприяє політичній ідеології Липинського Вячеслава, тобто ідеології т. зв. трудового монархізму. Теоретиком цієї ідеології є Липинський, а фактичним головою українських монархістів є б. гетьман Павло Скоропадський, якого монархісти вважають далі українським гетьманом і основником гетьманської династії на Україні. Як відомо, П. Скоропадський є православний, але теоретик трудового монархізму Липинський є католиком. І це мабуть причина, чому УХО, що є ультракатолицькою організацією, так легко посвоєчилось з трудовим монархізмом і православною династією Скоропадських.

(Цікаве, що до гетьманства хилиться також перемиський тижневик „Український Голос“, який веде перманентну боротьбу з „Новою Зорею“ та цілою Українською Християнською Організацією. Щодо того тижневика, то його політична ідеологія доволі дивна. Політиці УНДО він не протиставляється, в численних випадках її не тільки підтримує, але й боронить, а фактично при кожній нагоді підкреслює свої гетьманські симпатії. Та проте так мимоходом).

Загально слід ствердити, що Українська Християнська Організація вже тепер відноситься до нашої партії негативно. Колиж вона оформиться сама в партію, тоді дістанемо ще одного зорганізованого, політичного противника, з яким прийдеться звести поважну боротьбу. При нинішніх обставинах всі дані промовляють за тим, що з цієї боротьби вийдемо побідно.

VI. Без виразного обличчя.

Партією без виразного політичного обличчя треба вважати Українську Партію Праці. Вона повстала в 1927 р., як відомо, виключно на те, щоби конкурувати з Українським Національно-Демокритичним Обеднанням, а докладніше кажучи, щоби його валити. Ні ясної політичної ідеології, ні точно сформульованої програми та партія не має. Вона зве себе національною, але її теоретичним „ідеологом“ свого роду є давний соціалдемократ, а тепер по комунофільськи настроений автор „України Ірреденти“ Юліян Бачинський, що живе постійно у Берліні з капіталу. Вже та обставина є дуже знаменною для тієї партії.

Політична плятформа Української Партії Праці (УПП) є нескладною компіляцією з деяких постанов колишньої закордонної групи Трудової Партії, з деяких точок програми давньої Трудової Партії, далі з деяких уступів давньої політичної плятформи нашої партії і накінець з виїмків з деяких енуціяцій б. президента Української Національної Ради д-ра Євгена Петрушевича. До речі кажучи та партія є і виключним твором д-ра Євгена Петрушевича та викладником його теперішньої політичної орієнтації для краю. Вона орієнтується беззастережно на Радянську Україну та вважає її українською суверенною державою. Не відкидає і не негує вона навіть диктатури московської по своїй чисельній перевазі комуністичної партії на Україні. Її роля чисто помічнича для комуністів і сільробів при виконуванні важного завдання, яке вони мають, а саме: при розбиванні зорганізованого українського національного табору. А що цей табір зорганізований у нашій партії то її головне завдання розкладати та ослаблювати нашу партію. Як бачимо — то роля УПП в українському національно-політичному русі наскрізь негативна. Од-

наче, незважаючи на те, ця партія зве себе шумно чомусь незалежницькою. Свої поручені завдання вона виконує як може і як вміє, хоч слід признати, що вповні безуспішно і неудачно. Яскравим показчиком того, до якої міри її праця засуджена на невдачу є між іншим відома свого часу історія з її невдячним змаганням опанувати Народню Організацію Українців м. Львова. Очевидно, що партія це несерйозна і тим самим несерйозний з неї противник. В часі виборів до польських законодатних установ здобула вона один мандат, але не завдяки своїй популярности, а виключно завдяки рухливості й популярности в одному повіті на території 55. виборчого округу одного свого члена (д-ра Західного).

Та партія не є фактично ні класовою, ні понадкласовою, хоч вважає себе нібито загально національною. Від коли д-р Евген Петрушевич прийняв більшовикofільську політичну орієнтацію, від тоді пішли на неї і всі залежні від нього і тим самим „вірні“ йому прихильники за границею та в краю. А що УПП стала, як сказано, викладником політичної орієнтації д-ра Евгена Петрушевича для краю, то не диво, що є вона радяно і комунофільською. Ніякої сили ні організаційної ні моральної та партія не представляє. Її завдання: слухняно виконувати доручення.

VII. Українські класові партії.

До українських класових партій ми враховуємо Українську Соціалістично-Радикальну Партію (в скороченні УСРП) і недавно засновану Українську Соціально-Демократичну Партію (в скороченні УСДП).

Про Українську Соціалістично-Радикальну Партію та її політичну природу говорив я обширно

на останньому Зїзді. Тепер скажу про неї тільки те, що її неясна програма (відсунення в тінь національного моменту перед соціальним, соціалізація землі), та ще менше ясне класове обличчя а при тім заходи біля прийняття до другого інтернаціоналу, кличі про дружню співпрацю з т. зв. трудовим (поняття „трудовий“ у радикалів дуже неозначене) чужонаціональним елементом — ворожать їй не світлу будуччину. Вона розколеться скоро та здиференціюється, бо згуртовані в ній переходно елементи підуть частинно на право, а частинно на ліво. Теперішнє її половинчасте політикування на межі двох виключаючих себе політичних світоглядів: національного та інтерн. соціалістичного — мусить силою обставин скоро скінчитися. Якщо вона тепер є доволі активною та ініціативною в організаційній ділянці то виключно завдяки рухливості та енергії кількох молодих людей, що працюють у партійному секретаріаті, а не завдяки своїй програмі. Ця партія є наглядним зразком того, як то часом недостачу ясної, загально зрозумілої і безкомпромісової програми можна заступити і надолужити працею кількох рухливих одиниць. Радикалам треба признати, що внутрішньо вони тепер доволі сконсолідовані. А це має для них своє значіння. Обсервуючи їх, набирається вражіння, що там партійний секретаріат скупчує в своїх руках неподільно всі організаційні нитки і йому все цілковито підпорядковується. Останніми часами проявляють вони досить інтензивну організаційну експанзію на шкоду Сель-Робу і Сель-Робу Єдності, що себе взаємно ослаблюють завзятою боротьбою. Та це явище переходове. Скоро та ворожнеча обох Сель-Робів мабуть мине і вони погодяться. А тоді радикали конкуренції з ними при своїй соціально-класовій неозначеності не витримують.

До нашої партії радикали ставляться негативно і ворожо, на що дали вже не один доказ. При тім у боротьбі з нею користуються і крайню демагогічними засобами. Себе вважають вони репрезентантами „націон.- політичної“ ідеології, для якої не може бути конкуренції. Чому вони так думають, почуваючи себе рівночасно класовою партією — невідомо. Це вже тайна їхньої психіки та логіки. Радикали моглиб мати поважного класового конкурента у відновленій Українській Соціально-Демократичній Партії (УСДП), якщо ця партія проявилаб дійсно якусь більшу діяльність та організаційну експанзивність. Та по ній покищо того надіятись не можна.

Українська Соціально - Демократична Партія, відновлена перед двома тижнями на своєму зїзді у Львові, не є якимсь новотвором. Ні. В ній є ті самі люди, що були в давній УСДП, більшість якої перейшла свого часу на позиції III. інтернаціоналу та спричинила тим розв'язання партії в січні 1924 р. Ті, що відновили УСДП — це та меншість, яка позицій Комінтерну не прийняла. І коли по розв'язанні давньої УСДП більшість перейшла до КПЗУ і Сель-Робу, то некомунізуюча меншість не виявляла ніякої ініціативи ні праці та цілковито махнула рукою на якунебудь зорганізовану політичну роботу. Так пройшло кілька літ. УСДП не було, а були тільки її розбитки. Щойно перед виборами до польських законодавчих установ ц. р. почали ті розбитки консолідуватися та створили українську соціалістичну групу „Вперед“ з органом цієї самої назви. А дня 8. грудня 1928 р. відновлено давню УСДП. На її чолі став д-р Лев Ганкевич. Політично партія не дуже здекларована. Ясне тільки одно її завдання, а саме: політична організація українського пролетаріату. А саме тут і починається нерозгадне обличчя партії. Бо вона не за-

явилася ні за платформою II. соціалістичного інтернаціоналу ні за платформою III. комуністичного інтернаціоналу. Зате стала на становищі спільноти професійного руху українських робітників з польськими. Не маючи під ніяким оглядом ясного обличчя та партія не означила як слід свого відношення і до Радянської України. Постанова зїзду з 8. грудня 1928 р. каже, що партія має: „вести боротьбу проти воєнних приготовань, головно проти інтервенційних спроб проти Радянської України. Обстоюючи принцип самостійної, соціалістичної, соборної української республіки, **не погоджуючися (!)** з централістичними зусиллями і диктатом Москви, український пролетаріат **мусить стояти в обороні (!)** Радянської України, вважаючи, що її упадок погрожує поворотом до влади чорної реакції, яка не побоїться вернути до давних царських метод супроти українського народу“.

Вже з наведеного видно, що та партія ідеологічно анемічна, зовсім нездатна до ніякої конкурентної боротьби ні з комуністами ні з селянами завдяки своїй політичній неозначеності. Одно треба їй признати, що вона національно-українська. І якщо вона малаб яснішу програму та енергійних людей, то моглаб у нинішніх відносинах відіграти поважну роль в організації українського робітництва.

Для радикальної партії вона всеж таки представляє конкурента. Радикали кажуть, що вони нібито клясова партія незасібного селянства і сільського пролетаріату (на ділі вони є партією, що по традиції має у себе переважно багатших селян), якого вона цілковито не організує. І тут то відповідне поле для організаційної праці УСДП. Всім сільським робітництвом і біднотою моглиб попри організацію міського пролетаріату наші со-

ціяльні демократи дуже гарно заопікуватися, як-що малиб людей до праці. Це легко прийшлось би їм особливо в осередках карпатського деревного промислу. Ось тут то й конкуренція з радикалами. Та є ще й інша конкуренція в тій ділянці для обох партій, а саме зі Сель-Робами і комуністами. Та це вже інша справа. Покищо антагонізму між УСРП і УСДП непомітно. Навпаки в часі виборів соціалістична група „Вперед“ йшла разом з радикалами, але не здобула ні одного мандату, хоч мала зі спілки з УСРП один дістати. Одначе з того приводу до ніяких непорозумінь між обома партіями не прийшло.

VIII. Інтернаціоналісти.

До інтернаціоналістичних партій зачисляємо Сель-Роб і комуністів. Сель-Роб, як відомо, поділився. Так само поділилися наші комуністи.

Бажаючи зайнятися Сель - Робом, мушу ствердити, що він представляє собою вірну відбитку того, що діється серед комуністів. І тому випадає вперід зайнятися комуністами.

Як відомо, всі комуністи на українських землях під Польщею без огляду на своє національне походження належать до КПЗУ, тобто до Комуністичної Партії Західної України. КПЗУ є автономною територіяльною одиницею в КПП, тобто у Комуністичній Партії Польщі. Перед півтора року дійшло у КПЗУ до відомого розколу, наслідком чого весь Центр. Комітет КПЗУ припинено чи завішено в виконуванні його політично-репрезентативних і організаційних та інших прав. Зробив це в остаточній інстанції Виконком Комінтерну. На місце старого Центр. Комітету в КПЗУ номіновано інший. Між ними обома розгорілася завзята боротьба, що тягнеться фактично по нинішній день і яка абсорбує до тої міри всі комуністичні

сили, що КПЗУ майже не здатна до ніякої ні організаційної ні навіть агітаційної праці. Звідки взявся внутрішній конфлікт у КПЗУ, згідно, чому завішено в правах старий ЦК КПЗУ, тобто т. зв. шумськістів — про те далі.

Розкол у КПЗУ і його причини.

Конфлікт цей прийшов до КПЗУ з КП(б)У тобто з Комуністичної Партії більшовиків України, що виконує тепер диктатуру в УСРР. Щож це за конфлікт? Є це наскрізь політичний конфлікт між представниками двох відмінних напрямків національної політики в УСРР. Свое джерело має він у літературі. Ще в 1926 р. виступив молодий український пролетарський письменник Хвильовий з теорією, що молода українська нація має всі дані на те, щоби, позбувшись усяких московських впливів, творити свої наскрізь питомі літературні та культурні цінності. Забираючи прилюдно голос в дискусії над шляхами розвитку україн. літератури прийшов він до висновку, що українська література мусить геть зірвати з московською, а черпати для себе мистецький корм з Європи. Кидаючи клич „геть від Москви“ (в літературі) Хвильовий мотивує його між іншим ось як: „Росія самостійна держава? — Самостійна! Ну, так і ми самостійні! Отже оскільки наша література стає врешті на свій власний шлях розвитку, остільки перед нами стоїть питання, на яку зі світових літератур мусить вона взяти курс? — **У всякому разі не на російську.** Це рішуче і без усяких застережень. Не треба плутати нашої політичної спілки з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить яко мога швидше тікати. Справа в тому, що російська література тяжить над нами віками, як господар становища, який привчає нашу психіку до рабського наслідування. Отже го-

дувати на ній наше молоде мистецтво це значить затримати його розвиток. Ідеї пролетаріату нам і без московського мистецтва відомі, навпаки, ці ідеї ми, як представники молоді нації, скоріш відчуємо, скоріш виалемо у відповідні образи. Наша орієнтація на західно-європейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми“!!

Проти цього становища Хвильового та його товаришів у літературних справах зірвалася ціла буря в лавах КП(б) У. Та всеж посередньо в його обороні став тодішній наркомосвіти Шумський. Справа з літературної перетворилася в чисто політичну. Шумського усунено зі становища комісара освіти та вислано його поза межі України, а Хвильового позбавлено вступу до всіх літературних журналів як „Червоний Шлях“, „Життя й Революція“ та інші. Ця справа виявила, що навіть у КП(б)У була українська національна група, що боролася з московською перевагою у КП(б)У на Україні. Таку саму боротьбу вела вона з тією перевагою у партійному і державному апараті та протиставилася, як могла, русофільській політиці кермуючого партійного центра і централістичній політиці Москви, що намагалася експлуатувати Україну і під господарським оглядом не менше і не слабше, як це було за царських часів. На цю національну групу українців у КП(б)У зложилися передовсім деякі бувші члени української комуністичної партії (УКП), що по її насильній ліквідації опинились в КП(б)У та почувалися в цій останній, як сказав Шумський, „пасинками“ саме тому, що були українцями. З літератури перекинулася полеміка в політику, а з політики перейшла в економіку. В ділянці економічної політики здемаскував Москву економіст Волобуєв, що виступив прилюдно з важким апаратом цифр та фактів проти колоніального становища України в СРСР. Воло-

буєва теж прокляли кермуючі кола КП(б)У за „сепаратизм“ і за скріплювання позицій контрреволюції.

Волобуєв написав між іншим таку „ерись“: „Ліквідація провінціального становища нашої мови, нашої літератури, і нашої культури взагалі буде наслідком забезпечення Україні нестриманого розвитку продукційних сил, забезпечення їй становища оформленого й закінченого національно-господарського організму, остаточного відмовлення розглядати її, як просту суму районів єдиної неподільної економіки (читай Росії)“.

Очевидно, що така позиція Волобуєва викликала просто шал у харківських комуністів у роді Чубаря і компанії, що як довірені Москви мають тримати Україну коротко під культурним і політичним оглядом і вони його, як сказано, викляли. Але весь цей рух не обмежився виключно до України. Ні, він найшов відгук і поза її межами, а саме: в Москві найшов він самозрозуміло завзятих противників, але трошка більшого масштабу, бо противників, що виступили взагалі і проти українізації і проти „потурання“ українським культурним і національним змаганням. Найзавзятішими речниками тієї групи російських комуністів шовіністів були Ларін, Зіновєв (тепер без впливів) і Ваганян. На Україні речником безоглядного московського централізму у відповідь на виступ Волобуєва став якийсь Крикун, що доводив необхідність пригнічення України під кожним оглядом в інтересах Москви та її пролетаріату. З другого боку в КПЗУ (Комуністична Партія Західної України) цілий Центральний Комітет став на становищі Шумського, Хвильового і Волобуєва та повів досить заломану та криву лінію боротьби з теперішнім москвофільським проводом КП(б)У

в Харкові. Цілий ЦК КПЗУ Комінтерн викляв та встановив — як сказано вище — на його місце новий, наказний.

Це й спричинило таку дивоглядну ситуацію, що побіч себе почало існувати та розвивати свою організаційну та особливо пропагандивну діяльність два ЦК. КПЗУ. Проти т. зв. шумськістів з КПЗУ почали воювати правовірні москвофільські комуністи тим, що цілий zdeградований ЦК. КПЗУ т. зв. шумськістський зійшов з позицій комунізму і став на платформі УНДО та тим самим „пішов на службу до польського фашизму“. Для доказання тієї своєї тези якийсь публіцист з харківського „Комуніста“ на імя Гнат Бриль опублікував на сторінках того органу КП(б)У з дня 21. червня 1928 р. оригінальне зіставлення цитатів з моєї статті п. н. „Наше відношення до Радянської України“ і зі статті Василькова, теоретика опозиційного ЦК КП(б)У. Зіставлення це виглядає в „Комуністі“ на своєрідний „діяльог“ між мною і Васильковим. І побудований цей „діяльог“ так, що з нього мало бути видно, немовто Васильків запозичив свої аргументи проти москвофільської політики КП(б)У в мене. Тим, очевидно, хотіли комуністи добити опозиційний ЦК КП(б)У. Та це нічого не допомогло. Але про те так мимоходом.

Важніше те, що вибори до польських законодатних установ застали КПЗУ розложеною і через те внутрішньо ослабленого та на зовні небоездатного.

Сель-Роб відбитка КПЗУ.

Сель-Роб, що репрезентує такі самі політичні тенденції і завдання що й комуністи, на ділі різниться від цих останніх передовсім тим, що має працювати в першій мірі між селянством, а далі нібито й практично, бо теоретично він хоче

доходити до реалізації диктатури пролетаріату в Польщі не революційним, доволі небезпечним шляхом, а т. зв. еволюційним шляхом. Цей тактичний трік потрібний для Сель-Робу, щоби себе легалізувати, а для комуністів теж на те, щоби себе крити і під фірмою Сель-Роба робити своє діло. — Отже „Сель-Роб“ пережив фотографічно ту саму внутрішню кризу, що й КПЗУ. В ньому теж наступив розкол і цей розкол досі не зліквідований. Давні гал. москвофіли спід стягу „Волі Народа“ утворили т. зв. Сель-Роб лівицю та осудили давніх членів Сель-Союзу, що були в „Сель-Робі“ за їх український націоналізм, який покривається зі шумськізмом. Отже давні москвофіли відразу стали тут по стороні харківських москвофілів (Каганович). Цей розкол у Сель-Робі мав ще те до себе, що ослабив їх сили при виборах, бо йшли вони до них розбиті. Досі Сель-Роб не сконсолідувався. Існує далі дві його організації. Сель-Роб Лівиці вдалося все таки по виборах перетягнути до себе кількох незамітних людей з Сель-Робу шумськ. та створити нібито Сель-Роб-Єдність. Та це зроблено тільки для демонстрації та змилення опінії, бо фактично існує два Сель-Роби, а саме Сель-Роб, що так скажемо, український і Сель-Роб москвофільський (Сель-Роб-Єдність).

Все наведене свідчить про те, що переходно комуністи і Сель-Роби є не тільки внутрішньо дуже слабі, але й наслідком розколу і затрати енергії на свої політичні рахунки не здатні до організаційної експансії. Тут слід особливо підкреслити, що діється це все завдяки неоднаковому відношенню до національної політики комуністів на Україні. Це особливо важне та проречисте для нас, як для партії, що є висловником протилежних до комунізму політичних і суспільних ідеалів. Цю будь-щобудь затяжну боротьбу в рядах кому-

ністів та сельробів слід нам вміло та належно використати для себе, як політично так і організаційно.

Тим ми вичерпалиб все те середовище, в якому нам доводиться працювати як національно-демократичній партії на всій українській національній території в Польщі. На те середовище складаються, як бачимо, сили, що або самі стоять на чистій національній платформі, або є напів-класовими або сутокласовими і при тім рівнорядно зі соціальним висуюають національний момент у своїх програмах і накінець інтернаціональні, що всеж таки мають таку чи іншу, для них позитивну, розв'язку українського національного питання. Але є на західно-українських землях, зокремаж у Сх. Галичині ще одна політична група, що з нею ми маємо прямі рахунки та з якою мусимо вести безпощадну боротьбу, а саме: наші т. зв. москвофіли передвоєнного типу.

ІХ. Галицькі москвофіли.

Природу галицького передвоєнного москвофільства всі знають. Було це не тільки політичне москвофільство, але й національне ренегатство. За воєнну хуртовину пережило воно багато потрясень та змін. Тепер його відроджують, регенерують за всяку ціну. І на жаль у нас не всі знають, що воно собою уявляє. Воно було і є страшним боляком, струпом на нашому організмі перш за все тому, що негує цілковито національну відрубність українського народу від російського. Це треба мати особливо на увазі в боротьбі з ним. Мусимо ствердити, що польські впливові чинники, особливо в Сх. Галичині підтримують москвофільський рух в усіх його проявах та відтінках на те, щоби ослаблювати нас і також на те, щоби при їх допомозі зискувати контрагентів для своїх політичних цілей,

Довго спинятися над москвофільством не треба, але всеж слід кинути бодай оком на політичну еволюцію наших москвофілів по війні. Як відомо, війна сильно підірвала життєздатність наших давних москвофілів. Одні з них опинилися в Росії, де мали свій осередок у Ростові над Доном. Провідником їх був Дудикевич. Друга, більша частина, остала на місцях, з того старші, очевидно не всі, найшлись в австрійських таборах, як Талергоф, всуміш з українцями, а молодь була в австрійській армії. В 1918 р. — треба це признати — москвофіли, що були тут і що вертали з австр. фронтів, вступали до Галицької Армії та вели спільно з нами війну і перебули всю гегенну української галицької армії. Побут їх на Україні та контакт з тамошнім населенням поділав на них так, що деякі з них стали українцями та зірвали з ренегатським своїм минулим. По нашій визвольній війні москвофільство цілковито завмерло. Ліва його група, що вважала себе соціялістами, еволюціонувала дуже скоро в своїй орієнтації на Кремль, а коли остаточно добилася з ним контакту, він доручив їй перейти на національні українські позиції. Вони це зробили і опинилися в нинішньому Сель-Робі-Єдности. Та всеж давне москвофільство, вже не ренегатське, але чисто політичне покутує в них досі. Вони є здеклярованими політичними москвофілами, про що була мова вище. Протягом кількох повоєнних літ вертали поволі до краю і репрезентанти того москвофільства, що було в Росії (Ростів). Деякі молодші споміж тієї його частини мали за собою поважний стаж на патентованих всеросійських патріотів, бо служили в арміях Корнілова, Денікіна та Врангеля.

Спершу вони не були активними, але чим далі тим більше почали рухатися під впливом російської еміграції і тих решток москвофілів, що

остали на наших північно-західних землях і на Білорусі та в Виленщині. Ті москалі вибрали були при виборах 1922 р. навіть свого посла (Серебреннікова) до сойму, який і взявся також навязувати контакт з т. зв. галицькими „руськими“. Створена Серебренніковим політична організація „Русское Народное Обединение“ т. зв. РНО встигло ще перед цьогорічними виборами зорганізувати в Галичині свою філію. В часі останніх виборів ця філія оформилась у Галичині в т. зв. „Галицкую Селянскую Організацію“.

Цю групу створили ті чинники, що опанували всі давні москвофільські установи крім Нар. Дому. Маючи ті установи за свою базу, вони почали видавати і свій орган „Рускій Голос“ по російськи, а від виборів, ще й популярний тижневик „Земля і Воля“, що виходить і досі в українській мові. Від слідуячого року „Рускій Голос“ буде появлятися два рази в тиждень. І цю групу можна вважати нині репрезентанткою всього, що так скажу, відігрітого нашого національно ренегатського москвофільства. Воно останніми часами стало дуже рухливим та ініціативним. І зважалося на те, на що не мало ніколи відваги перед війною, а саме на організацію своєї приватної російської школи у Львові, а це не маловажна річ. І це мусить стати поважним мементом для нас. Крім того має воно 150 читалень Качковського і 200 кооператив з „Русс. Ревіз. Союзом“. Польські офіційальні чинники підтримують це москвофільство за ціну його теоретичної лжояльності до Польщі.

Окрема справа і окрема політика твориться біля пребогатої нашої фундації „Нар. Дім“. Як відомо, перед війною мали це майно москвофіли, що було заслугою поляків, дарма, що „Нар. Дім“ був всенародньою фундацією, яка мала служити ширенню української культури та її розбудові.

В часі війни був „Нар. Дім“ у наших руках. В польських часах став він знаряддям польських чинників для всяких політичних експериментів. „Нар. Дім“ від кількох літ тримають вони для синекур, призначених деяким людям, що повинні висвідчувати за те політичні прислуги. Так було з комісарем „Нар. Дому“ Черкавським, так діється й тепер з комісарем Бачинським. Комісар „Нар. Дому“ і його прибічники мають від часів Черкавського свій політичний орган „Голосъ Народа“, який має репрезентувати нібито якусь аграрну партію, на ділі фіктивну. Політичне обличчя тієї групи відразливе, бо вона формує його по вимогам і бажанням польських опікунів, фактичних своїх хлібодавців. Ця група зве себе старорусською і на зовні нібито протиставить себе росіянам та місцевим „руським“, але фактично є вона не тільки національно-ренегатською, але хрунівською. „Ідеолог“ тієї групи д-р Лисяк (людина не зовсім здорова) накреслив у своїй розмові з представником „Варшавської Інформації Пресової — Вшистке Стронніцтва“ (з грудня 1928 р.) „програму“ тієї групи ось як: „Наша партія стоїть подібно як РНО (Русское Народное Обединение) на становищі єдності всіх руских племен, однак ми не поділяємо погляду РНО, що всі рускі племена повинні піддатися під протекторат російського націоналізму (є-ж ще націоналізм польський! — В. М.). Зв'язок з Росією визнаємо тому, що Червона Русь є колискою всієї Руси. Якщо річ про мову, то ми стоїмо на становищі цілковитої мовної і взагалі культурної свободи. Щож до нашого політичного обличчя, то стоїмо на становищі польської державности і це всюди недвозначно голосимо. Вважаємо себе за братній народ у відношенні до поляків... Стоячи на ґрунті Червоної Руси (мимо того, що визнаємо єдність усіх руских племен) наша партія має в собі

щось зі сепаратизму (!). І на тому передовсім полягає різниця між нами і РНО. В тактиці ріжнимось тим, що не накидаємо нашому народові російської мови, але на нашому терені мусимо визнати місцеву мову, т. є. малоруску, а противимось натомісць тенденційному перекручуванню малоросійської мови численними українськими партіями, які вводять тут зовсім небажаний для нашого народу фермент і дизорієнтацію“. До українського національного руху відноситься та група — по словам д-ра Лисяка — зовсім негативно, бо „український нарід є штучним витвором німецької дипломатії, а ми визнаємо тільки руский нарід“.

Така то „ідеологія“ тієї політичної групи, що користується особлившою польською ласкою та підтримкою. Кажуть, що ціла вона нараховує у Львові аж 8 членів, тобто саме стільки, скільки потрібно для обсадження комісарського стільця і лавки членів т. зв. прибічної ради при комісарі львівського „Народнього Дому“.

До цілковитої нікчемности посунувся фактичний керманіч тієї групи теперішній наказний комісар „Нар. Дому“ М. Бачинський, публікуючи на сторінках львівського „Слова Польського“ негідний меморіал у справі нашої греко-католицької церкви та в справі української національної політики від 1918 р. Всю цю політику вважає він чужою інтригою та відмовляє українським послам і громадським провідникам взагалі права промовляти від галицького сільського населення та його репрезентувати. Цей меморіал вислав М. Бачинський до варшавського уряду. Самозрозуміло, що не зробив цього без порозуміння зі своїми польськими протекторами, які, видно, наказали йому оклеветати греко-католицьких ерархів, понизити греко-католицьку церкву, та споневірати український національно-визвольний рух. Ясно, що кле-

вета, очернювання та зневажування таких типів не гідні навіть того, щоби на них реагувати. Але за те, видно, що деякі польські кола без таких типів та їх наказаних ельокубрацій обійтися не можуть, бо ось львівський санаційний „Дзеннік Львовскі“ висловив велике признание для тієї „групи“ та надію, що з нею можна гармонійно співпрацювати над зближенням „між обома народами“. Таким чином ця група експльоататорів „Народнього Дому“ є тільки сліпим знаряддям у руках польських впливових кол. З нею ведуть боротьбу і москвофіли з під прапору „Русского Голосу“. І якщо та „аграрна“ група взагалі існує, то виключно з польської ласки.

Так ми представилиб наше галицьке москвофільство. Всі його відтінки треба трактувати як одну цілість та безпощадно поборювати. Найуспішніша боротьба з ним — це реальна праця на місцях, у народі, серед якого москвофільство не може мати ніякої тривалої операційної бази. Воно мусить згинати, бо є галапасом на національному організмі і тому процесові конання москвофільства треба сприяти і всіми засобами допомагати. Здоровий національний організм скорше чи пізніше позбудеться ренегатського галапаса.

Ось так ми й вичерпалиб всі ті елементи, що складаються на те середовище, в якому веде і мусить вести свою роботу Українське Національно-Демократичне Обєднання на українських землях під Польщею. Те середовище, як бачимо, дуже ріжнородне і чисельне. Воно окрилює операції нашої партії зі всіх сторін. І тому треба добре опанувати політичну стратегію, щоби відбити всі атаки того середовища та витиснути ворогів поза межі національної операційної бази. Але завданням такої провідної в національному житті партії, як наша, є не лише вивести противника поза межі

операційної бази, але й зробити його цілком не-
 боездатним, одним словом унешкідливити його.
 Тому то наше завдання тим більше і тим відпові-
 дальніше. Та про нього пізніше. Тепер мушу при-
 святити ще дещо уваги партії, яка не має ніякого
 безпосереднього контакту з нашим середовищем,
 але яка веде свою акцію проти нас посередньо
 і до того акцію велику та важну. Маю на думці Ко-
 муністичну Партію (більшовиків) України, що ви-
 конує диктатуру на Україні і вже тим самим варта
 того, щоби її присвятити дещо уваги.

Х. КП(б)У.

Комуністична Партія (більшовиків) України
 (в скороченні КП(б)У) є територіяльною організа-
 цією єдиної, давніше Російської, а тепер Всесоюзн-
 ої Комуністичної Партії більшовиків (у скорочен-
 ні ВКП(б), що виконує диктатуру в цілому СРСР.
 Отже КП(б)У виконує тепер всю владу в Україн-
 ській Соціалістичній Радянській Республіці з до-
 ручення ВКП(б). На Україні реалізує КП(б)У і на-
 ціональну політику згідно з вимогами комуністич-
 ної програми та згідно з волею московського пар-
 тійного центру. Та поручена Москвою національна
 політика унагляднюється там передовсім т. зв.
 українізацією. Українізація почалась формально
 в 1923 р. (тоді появилася декрет про українізацію),
 а фактично та пляново аж у 1925 р. В ділянці укра-
 їнізації доходило вже до гострих конфліктів з мос-
 ковськими комуністами, які закидували КП(б)У
 під тим оглядом навіть насильство над москалями
 і жидами. На ту тему є там уже ціла полемічна лі-
 тература, з якої виходить, що між російськими
 комуністами ще досі є такі, які не признають від-
 рубности українського народу, а українську мову
 вважають діалектом російської.

До національної більшовицької політики на-

лежить також справа підтримки національно-культурних змагань кожного народу. Культурну творчість кожного неросійського народу підтримують комуністи дуже своєрідно. Вони хочуть, щоби та творчість була вірним відзеркаленням російської пореволюційної, комуністичної. Вони принципіально є проти того, щоби кожна нація проявляла свої культурні аспірації цілком свobodно, самостійно, та щоби творила наскрізь питомі собі і тим самим довільні культурні цінності. На Україні є давні та старші культурні традиції, ніж у Московщині, а крім того є там поважний національно-культурний дорібок з часів культурно-національного відродження (від 1798 р.) і тому тут прийшлося комуністам у національно-культурній ділянці перегризати дуже твердий горіх. Вони довго не могли і ще й досі не можуть поставити належної межі між відродженою українською культурою зперед революції і тією, яку вони задумали творити. На Україні є в національно-культурній, творчій ділянці безпереривність, цілком природна тяглість і це дуже болить комуністів. Це й стало причиною того, що між самими членами КП(б)У, в міру того, як там скріплювався український елемент (тепер є в КП(б)У теоретично аж 52% українців), почали появлятися суперечні погляди на ті справи, а в слід за тим почалася боротьба. Пригадаймо собі справу хвильовизму, а в слід за тим шумськізму і зрозуміємо в чому річ. Під тим оглядом досі там не дійшло до порозуміння. А по історії з хвильовизмом і шумськізмом на Україні навіть заломила до деякої міри інтензивність українізації. Комуністи наклали по тих літературних історіях каганець навіть на Академію Наук, де йшла виключно наукова аполітична праця. Вони рішили, що й ту працю треба звести виключно до рямків марксовського світогляду та пронизати її виключно орієн-

тацією на суто матеріялістичний утилітаризм, або іншими словами: заставити вчених, щоби підходили до наукового досліду виключно зі становища т. зв. історичного матеріалізму. Наглядним показником цього є між іншим відома тепер загально історія з акад. Єфремовим і Кримським та з іншими. Шумський на засланні, шумськізм у підполлі, хвильовизм зломаний (Хвильовий писав аж три покайні листи), а перспективи для свобідного творчого вияву природних, чистих, нічим, ніякою доктриною нескривлених національних цінностей мінімальні. Та це явище, думаємо, переходове, як переходовим є комунізм і його державна система.

КП(б)У має за завдання не тільки виконувати диктатуру на Україні і не тільки регулювати українську національно-культурну творчість, але й має (і це теж з наказу московського осередку) за завдання зробити себе гегемоном національно-українського життя для всього українського народу на земному гльобі. В першу чергу має вона стати гегемоном політичної думки всіх українців під Польщею, Румунією та Чехословаччиною. Це завдання наказує їй реалізувати перш за все комуністична, тобто радянська дипломатія, яка знає, що це булоб для комунізму великанським політичним атутом. Роблять це комуністи всілякими засобами, а передовсім при допомозі організації комуністичних філіяльних партій. Та це не все їм вдається, бо ті партії, у нас наприклад, — розбиваються не з іншої причини, а з тої, що КП(б)У веде на території України протиукраїнську політику не тільки в численних національно-культурних, але й у економічних справах. Україна є кольонією Москви — казав член КП(б)У Волобуєв, — не зважаючи на її теоретичну нібито „самостійність“ у Радянському Союзі.

Колиж справу ставлять так самі наші кому-

ністи, то яке в такому випадку повинно бути відношення некоммуністів до політики КП(б)У на Україні, тої самої КП(б)У, що претендує на становище політичного гегемона навіть у всеукраїнському розумінні. Зокремаж, яке повинно бути наше становище до всіх цих складних питань? Це становище загально відоме і в практиці виявило себе дуже добрим та доцільним. Ми ставимось критично до національної політики комуністів тому, що вона змагає до обмеження свободного вияву суто національних цінностей української нації і тим самим викривлює на Україні всю національно-культурну творчість. Політично комуністична диктатура на Україні є суперечна з самими заложеннями нашої програми, бо ми є понадкласовою і сутодемократичною партією. А там є диктатура партії, що подає себе за диктатуру пролетаріату. Кругло стотисяч членів комуністичної партії, фактично російської у своїй більшості, рядить з доручення Москви беззастережно і неподільно 30-ти мільонами населення. Україна є суто-селянською, хліборобською країною, а в пануючій партії є на основі найновішої статистики ледви 10% селян.

Ми прихильно наставлені до відмосковлювання України, якщо таке є, та приймаємо радо всі ті цінності української культури, які творяться всупереч змаганням комуністів як наскрізь національні вияви народньої творчості. Абстрагуючи від негативів і позитивів нинішнього життя на Україні, заявляємося проти чужої інтервенції, що плянується під брехливими гаслами визволення нинішньої Рад. України спід комуністів, фактичнож на те, щоби потім тим більше згнобити та придусити національне життя нашого населення на західньо-українських землях, зокремаж у Польщі та Румунії.

КП(б)У ставиться до нашої партії цілком ворожо. І це є наскрізь природне явище, коли зважити, що програмово та ідейно наша партія є запереченням всякого соціалістичного світогляду і всякої диктатури. Та є ще й інші причини, чому КП(б)У мусить відчувати до нашої партії особливу відразу. До тих причин належать між іншими: 1) те, що наша партія опановує політичну ситуацію на українських землях під Польщею, та успішно протиставиться комуністичній ідейній та організаційній експанзії; 2) те, що наша партія не тільки поборює комунізм тут, але й є зорганізованою висловницею української національно-політичної думки перед цілим культурним світом, а до того такої національної думки, що виключає комуністичний світогляд та перебуває з ним у перманентній ідейній боротьбі; 3) те, що наша партія безпереривно виявляє всі промахи національної як культурної так і господарської політики комуністів на Україні та розшифровує правдиві цілі і завдання тієї політики на Україні.

Наша критика комуністичної політики і господарки на Україні знаходить часто відгомін серед тамошніх комуністичних кол. На неї реагують комуністи і в пресі і в окремих публікаціях. Та її, очевидно, мало беруть собі до серця. Одначе це не дає нам права на те, щоби ми ту критику понехали. Силою історичних обставин і силою факту ми стали одною з тих зорганізованих національних політичних величин, на плечі яких вложила одну незвичайно відповідальну ролю сама історія. А що серед тих зорганізованих величин ми є найчисельнішою і найбільшою, то тим відповідальнішою є та наша історична роля. В чім заключається та роля?

Та роля заключається передовсім у тому, що ми маємо не тільки повну свободу критики такої

чи іншої національної політики комуністів на Україні, але й повну свободу ідейного поборювання цілої комуністичної державно-устроєвої концепції, як ворожої і шкідливої для нашого народу. Річ у тім, щоби ми цю роль як слід виконали та доцільно використали всю нашу спроможність у тому напрямі для добра української нації. Отже з уваги на те, що мова тут про добро цілої української нації, то й ця роль нашої партії має всенациональний український характер. Завданням нашої партії, як великого і зорганізованого національного колективу, є стояти в цей історичний час на сторожі національних українських цінностей, на сторожі української національної душі, на сторожі того „святая святих“ українського народу, що робить його нацією. Сюди належать всі вартости духової та матеріальної культури народу, як виявлені так і потенціальні, що шукають шляхів для свого вияву. Нашим великим історичним завданням стати тією зіницею української національної психе, через яку мусять проходити та на якій мусять увіковічнити свій образ всі процеси й форми індивідуального самовияву нації, та з якої мусять вони вернути в світ вишліфованими, заготовленими і боездатними.

Та обставина, що комуністичні чинники можуть нас ще більше ненавидіти за те, чого ми хочемо, до чого прямуємо і що собі приписуємо, не має для нас ніякого значіння. Бо до справи підходимо з принципіального, і загально національного становища. А до того маємо все на оці виключно добро української нації. Чим завзятіше будуть нашу ідеологію поборювати і чим більше будуть нас ненавидіти, тим певнішою для нас за порука, що наш шлях правильний, а мета, до якої по ньому прямуємо, єдино правдива та досяжна.

XI. Висновки.

Коли зважимо, що найближчим завданням і найкатегоричнішим наказом сучасного історичного моменту для нашої партії є боротьба за долю і національний український характер тих західних українських земель, що найшлися в межах польської держави, то мусимо ствердити, що в українському середовищі є за багато всяких політичних груп і групок. Головний наш національний противник на тих землях за великий і за сильний, щоби наша нація могла собі дозволяти на таке значне політичне розпорошення сил. Та при всьому тому розпорошенні є всеж одно дуже потішаюче явище, а саме, що всі ті групи і групки, про які я вище говорив, навіть разом взяті, не представляють такої сили як наша партія. Таким чином фактичним гегемоном українського національного життя під Польщею є наша партія. І це є один дуже важний момент, з якого партія мусить для себе робити відповідні висновки.

Противників з українського середовища є в нас багато. Всі вони ведуть з нами боротьбу, всі змагають до того, щоби нас ослабити та здобути для себе довіря мас, бо нині тільки той розпоряджає в наших відносинах політичною силою, хто опановує маси. Отже наша політична боротьба з противниками на українському фронті ведеться під знаком опановування мас. Наші чужонаціональні противники на цьому терені теж ведуть боротьбу під такими самими гаслами. Боротьба за опанування мас стала тут основною призною сучасної історичної доби. Численні наші українські противники є, самозрозуміло, мимовільними помічниками нашого головного, історичного національного противника на цьому терені. І це зовсім природне. Бо цей історичний противник на-

шої нації почуває себе стратегічно тим краще, чим більше роздроблений наш внутрішній фронт. В численних випадках йде він на руку всяким українським навіть доволі радикальним політичним групкам на те, щоби таким чином ослабити найбільшого свого противника, тобто ту українську політичну організацію, яка є найбільше масовою та найсильнішою, в даному випадку нашу партію. Крім того творить цей історичний національний противник і власними силами та засобами крім існуючих у нас ще й нові політичні т. зв. українські групки, що є політичними ефемеридами, зложеними виключно з продажних, деморалізованих елементів, які використовує для певних своїх цілей і потім махає на них рукою, щоби вони самі розлітались, та щоби при новій потребі знов повторити такий самий короткотриваючий експеримент. Такі експерименти теж випливають у нього з потреби опановування українських народніх мас.

Отже наша партія мусить працювати незвичайно інтензивно в тому напрямі, щоби свій вплив на маси, особливо ж на українські селянські маси з дня на день не тільки скріпляти, але й поширювати. В політичній боротьбі, яку веде велика національно гегемонна партія дуже важним є не тільки сама якість, але й чисельність маси. І тому під тим оглядом треба нашій партії проявити просто імперіялістичну, що так скажу, експанзію. Головною підставою і джерелом нашої політичної сили є наше селянство, яке є нині одинокою сталою величиною в нашому національному організмі. Тому, коли говоримо про масу, то маємо на думці в першій мірі наше селянство. І саме вся боротьба за опанування української маси зводить-

ся в усіх наших, як своїх так і чужих, противників до боротьби за опанування нашого селянства.

Але мало є кидати тільки гасла про необхідність масовости нашої партії. Їх треба також на правду реалізувати. На жаль велику вагу такої масовизації партії деякі чинники в нас легко-важать. Та ще гірше є те, коли при здійснюванні масовизації намагаються деякі чинники потягнути маси за собою виключною гарною фразою, виключно програмово-політичними кличами. Такими кличами та гаслами можна нераз розбурхати масу, можна її повести навіть на барикади, але довго її таким чином тримати під своїми виключними впливами та наказами не вдасться. Бо вона вразлива на високі кличі та ідеали тільки, що так скажу, в деяких святочних моментах. Але в будні дні вога потребує жити реально і заспокоювати всі свої життєві потреби. Ніякі гасла пермаментно маси не можуть опановувати і держати її в постійному напруженні. Отже при опановуванні маси крім політичних гасел та кличів треба їй ще давати працю, треба бути дійсно її приятелем, треба бути вразливим на всі потреби її будня. Словом, треба працювати над поліпшенням життя, над улекшенням самої екзистенції населення. І тут партія мусить заспокоювати всі ті вимоги будня при допомозі відповідних господарських, економічних та культурних установ. Такі установи в нас є і при їх допомозі треба приєднувати та прив'язувати до себе все населення. Тим самим треба працювати і над поширенням та розбудовою самих установ, щоби вони могли обслужити як найбільше число населення. Праця це незвичайно велика, але необхідна і неминуча. Її ми мусимо виконати, бо інакше ми втратилиб ціль самого існування.

Нашою операційною базою є терен західньо-українських земель, але наші оконечні політичні завдання сягають далше, поза межі того терену. Наша партія є нині одинокою на всій суцільній національній українській території понадклясовою, демократичною, національною, українською партією. Вона є нині одинокою, виростаючою з національного українського пня політичною організацією, що репрезентує зорганізовано національну політичну думку. За три роки свого життя і праці здобула партія великанський, як на нинішні відносини, престиж у нутрі та на зовні. А з цього теж впливають деякі висновки на будуче. Передовсім цього набутого престижу треба дуже берегти і незвичайно ним дорожити. Цього можна досягнути тільки при великій праці. А та праця є двояка, передовсім організаційна, а далі і то в ще більшій мірі внутрішньо-консолідаційна. Про організаційну працю говорили вже на тому Зїзді і ще будуть говорити. І тому спинятись на ній не маю потреби. За те мушу підкреслити, що консолідація партії є для нас категоричним наказом як з уваги на наше внутрішнє життя, так і на зовнішні обставини. Партія мусить набути велику дисципліну і мусить з нею сильно зжитися та до неї привикнути. Цього вимагає від партії історичний момент, того вимагає велика чисельність її противників, цього вимагає накінець великанська відповідальність, що лежить на нашій партії, як на гегемонній в нашому національному житті, не тільки за національну політику, але за національне життя. Партійців, особливо ж провідних діячів партії в краю, треба відповідно виховувати, треба вчити, треба поширювати їх політичні горизонти та угрунтовувати й поглиблювати їх національний світогляд. На те треба відповідно

поважної та гідної трибуни слова, треба журналу для розроблювання та поглиблювання ідеології. На сторінках журналу треба вести також ідеологічну боротьбу з нашими українськими противниками, з інтернаціоналізмом чи комунізмом, з клясовизмом і гуртківством. Там мусять мати належне оброблення всі пекучі справи нашої ідеології та програми на дальшу і ближчу мету. Тільки там можна вести успішну теоретичну боротьбу з такими шкідливими в нинішніх наших відносинах політичними концепціями як ті, що проповідують диктатуру ініціативної меншости в національному житті в момент, коли на всій суцільній українській території йде боротьба за опанування душі української маси.

Велику і дуже важну роль в житті кожної установи, кожної організації, а тим більше в житті кожної партії грає критика її діяльності. І наша партія та її діяльність вимагають здорової критики. Очевидно, що є в нас критиків дуже багато, аж за багато. Бо кожний противник нашої партії критикує її найзавзятіше. Але ця критика все є одностороння та вузька, бо вона впливає з програми чи політичної плятформи кожного окремого противника. А для нас потрібна критика власна, тобто самокритика, що впливалаб з нашої програми. Таку критику треба все вести в нутрі партії. Вона може бути й безпощадна, але вона не може нарушувати організації партії та попадати в суперечність з її консолідаційними та дисциплініними вимогами. Критика навіть найгостріша осягає все свою ціль тоді, коли вона направляє, уздоровлює, простує, а не нагинає і розкладає. Критикуймо, але не інтригуймо. Це теж максима, яка мусить лягти в основу нашого партійного життя. Для критики все є місце у відповідних пар-

тійних установах. І до них треба мати все повне довіря та працювати постійно над скріплюванням і підношенням їхнього авторитету хоч би й при допомозі здорової та доцільної критики численних проявів партійного життя, але в нутрі тих установ.

Переживаємо дуже важні та відповідальні часи в історії українського народу і тому мусимо дуже дорожити консолідацією національних сил. Попри те мусимо все тримати пильно палець на живчику не тільки нашого національного життя на всій землі українській, але й на живчику світового політичного життя. І тому мусимо вишукати та налагодити відповідні звязки із цим великим політичним світом. Вони нам необхідні, коли хочемо кожний сприяючий у політичній констеляції момент використати для добра нашого народу, зокремаж для прискішення реалізації наших найвищих політичних завдань. Колиб ми не робили всего, що робити дасться для здійснювання національного ідеалу, то ми поповнилиб великий гріх перед нацією та історією.

В нашій політичній діяльності мусимо бути гідними, прямолінійними та консеквентними, бо тільки тоді будуть з нами рахуватись і будуть нас цінити наші противники. Нерішучість, неясність та зволікання в критичних хвилях приносять все тільки шкоду. Наші часи, це без сумніву часи великих політичних експериментів і спокус. В них ми виставлені на тисячні спроби та небезпеки. Серед таких обставин треба бути узброєним у боротьбі в гарт і витривалість. Бо тільки вони дають запоруку перемоги. Досі з малих початків ми дійшли за три роки при важких зусиллях до поважних досягнень, бо до великої організаційної та моральної сили. Тепер перед нами завдання розбу-

довувати та закріплювати ту силу, використовуючи її доцільно при кожному нашому політичному вчинку для добра і світлої будуччини української нації.

По тім рефераті, що скінчився в год. 2-16, перервано наради до год. 4. по полудні.

ДИСКУСІЯ.

По обідовій перерві дальші наради Зізду почалися точно в годині 4.30 по полудні під проводом посла *д-ра Володимира Загайкевича*.

Пос. Михайло Струтинський відчитав проєкт політичних резолюцій, по чім приступлено до дискусії над виголошеними перед полуднем рефератами і над запроєктованими резолюціями.

Перший забрав слово в дискусії *пос. Володимир Целевич*. Він виголосив обширну промову, в якій спинився основно над внутрішнім положенням у Польщі, зокремаж піддав аналізі політичні обставини, серед яких доводиться працювати нашій Парламентарній Репрезентації, присвятив багато уваги справам самоврядування і польській політиці в тій ділянці, спинився над незavidним положенням нашої преси, що відчуває на собі незвичайно діймаючо важкий тягар цензури та порушив накінець дуже важну справу організаційної праці, яка розгортається перед партією. По нім забирали голос в дискусії та спинялися на всіх найважливіших справах, що були порушені в рефератах такі учасники Зізду: *Ліщак Михайло* (селянин з Залиття пов. Рогатин), *Думанський Іван* (селянин з Толщева пов. Львів); *Гладкий Грицько* (Луцьк); *Козицький Іван* (робітник зі Львова); *інж. Король Антін* (Бучач); *Баранова Блянка* (Тернопіль); *Видрівський Іван* (селянин з Соколівки пов. Золочів); *Білінський Іван* (Пчани пов. Жидачів); *Шахнович Михайло* (Бібр-

ка); *Скасків Григорій* (селянин з Божикова пов. Підгайці).

В тому місці провідник нарад пос. д-р Загайкевич перериває загальну дискусію над рефератами, щоби приступити до вибору нового Центрального Комітету Партії.

Вибір Центрального Комітету і Партійного Суду.

Від Комісії-Матки забрав слово пос. *Дмитро Паліїв* і відчитав запропоновану нею листу кандидатів до Центрального Комітету в числі 41 членів і 10 їх заступників, а крім того ще й листу кандидатів на членів Партійного Суду в числі 9 осіб.

Над пропозицією Комісії-Матки отворено дискусію, в якій забирали голос: Білинський Іван (Самбір), пос. Паліїв (Львів), Осип Сенечко (Перемишль), д-р Василь Паславський (Лютовиська), д-р Л. Макарушка (Львів), Зенон Пеленський (Львів), о. Іван Ліщинський (Мякіш Новий пов. Ярослав), Баранова Блянка (Тернопіль), Гр. Скасків (Божиків пов. Підгайці), пос. Д. Паліїв (вдруге), Білинський Іван (Самбір, вдруге), Агатон Добрянський (Знесіння-Львів), Гр. Гладкий (Луцьк), Іван Петрицький (Вербів — Бережанщина), пос. Вол. Целевич, д-р Василь Паславський (Лютовиська — вдруге). Аг. Добрянський (Знесіння-Львів — вдруге), Гораль (Борщів), Іван Доманський (Толшів — Львівщина), Роман Зубик (студент — Львів), Володимир Сабат (Косів), о. Маринович Йосиф (Війське — Добромильщина), Стефчак Іван (Львів), д-р Чорненко Олександр (Солотвина — Богородчанщина), Миць Василь (Ліщин — Ходорівщина), Рудницький-Кедрин Іван (Варшава), Даньчак, Мигаль Кость (Сокальщина), Сенечко Осип (Перемишль — вдруге), Матейків Теодор (Городенка), пос. Хруцький Сергій (Холмщина), пос. д-р Дмитро Левицький (Львів), Пеленський

Зенон (Львів — вдруге), сен. Черкавський Олекса (Станиславів) і пос. Дмитро Паліїв як речник Комісії Матки (втретє).

Проводив у тому часі нарадами *д-р Ол. Марітчак*. Він по дискусії піддав листу Комісії-Матки під голосування і її прийнято.

НОВИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ.

Народний Зїзд вибрав до Центрального Комітету такі особи: 1) *Д-р Левицький Дмитро*, дотеперішній голова Партії і голова Парляментарної Репрезентації (Львів), 2) *д-р Баран Степан*, дотеперішній член ЦК партії і посол (Тернопіль), 3) *Боднарович Осип*, співредактор „Нового Часу“ (Львів), 4) *д-р Волошин Михайло*, дотепер. член ЦК партії (Львів), 5) *д-р Витвицький Степан* (Дрогобич), 6) *Децикевич Володимир*, сенатор (Львів), 7) *Зелений Андрій* (Львів), 8) *Ігнат Евстахій* (Львів), 9) *Козицький Іван*, робітник (Львів), 10) *о. Куницький Леонтій*, дотеперішній заступник голови партії і посол (Львів), 11) *д-р Куровець Іван*, дотепер. член ЦК партії і посол Калущини (зрезигнував з мандату — Львів), 12) *Лішак Микола* (селянин з Залипчя пов. Рогатин), 13) *Луцький Остап*, дотепер. член ЦК партії і посол (Стрий), 14) *д-р Павло Лисяк*, дотепер. член ЦК партії (Журавно), 15) *д-р Макарушка Любомир*, дотепер. вик. обовязки головн. секретаря партії від часу соймових виборів (Львів), 16) *Мартюк Іван* (Копичинці), 17) *д-р Марітчак Олександр*, дотепер. член ЦК партії і делегат ЦК до Президії партії (Львів), 18) *Мудрий Василь*, редактор „Діла“, дотепер. член ЦК партії (Львів), 19) *Назарчук Федір*, дотепер. член ЦК партії (Волинь), 20) *о. Онишкевич Степан*, дотепер. член ЦК партії (Купновичі пов. Рудки); 21) *д-р Олесницький Юліан*, дотепер. член ЦК партії (Станиславів), 22) *інж. Павликовський Юліан*, дот. член

ЦК партії (Львів), 23) *Павлюк Ілярій*, бузший посол до сойму (Волинь), 24) *Палій Дмитро*, редактор „Нового Часу“, дотепер. член ЦК партії і посол (Львів), 25) *Пеленський Зенон*, дотепер. член ЦК партії (Львів), 26) *Подубинський Василь* (селянин зі Сянїччини), 27) *Рудницький-Кедрин Іван*, кореспондент „Дїла“ з Варшави, 28) *Рудницька Мілена*, дотепер. член ЦК партії, посолка (Львів), 29) *Стефанівський Михайло*, дотепер. член ЦК партії (Львів), 30) *Струтинський Михайло*, дотепер. член ЦК партії, посол (Львів), 31) *о. Сухий Володимир* (Болехів), 32) *Творицло Микола*, дотепер. член ЦК партії (Львів), 33) *Тершаковець Гринь*, селянин, дотепер. заступник голови партії, посол (Комарнянщина), 34) *д-р Троян Кирило*, дотепер. член ЦК і делегат ЦК партії до Президії, сенатор (Ходорів), 35) *Храпливий Евген*, 36) *Хруцький Сергій*, дотепер. член ЦК партії, посол (Холмщина), 37) *Целевич Володимир*, головний секретар партії, посол (Львів), 38) *Шепарович Олена*, дотепер. член ЦК партії (Львів), 39) *Черкавський Михайло*, дотепер. заступник голови партії, б. сенатор з Волині (Кремянець), 40) *Чукор Юра*, дотепер. член ЦК партії (селянин з Ковалівки пов. Печеніжин), 41) місце для представника студентів.

ЗАСТУПНИКИ ЧЛЕНІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ: 1) *Галібей Михайло* (Львів), 2) *д-р Гижа Іван* (Львів), 3) *Ерстенюк Дмитро* (Волинь), 4) *Кохан Володимир*, посол (Сокальщина), 5) *Мартинець Теодор* (Львів), 6) *Пашкевич Іван* (Коломия), 7) *Рудницький Іван* (Львів), 8) *Селезінкова Ніна* (Сокаль), 9) *Скасків Григорій* (Підгаєччина), 10) *Яворський Олекса* (Підгайці).

ПАРТІЙНИЙ СУД. До Партійного Суду Народній Зїзд вибрав таких членів: 1) *д-р Ангін Горбачевський*, сенатор, 2) *д-р Вол. Охримович*, 3) *д-р Сте-*

пан Федак, 4) о. Юліян Татомир, сенатор, 5) Борис Козубський, 6) Ярослав Колтунюк, 7) Мирон Гаври-севич, 8) Микола Загульський, 9) д-р Евген Щуров-ський.

Дальший хід дискусії над рефератами.

По переведенні виборів продовжувано загальну дискусію над виголошеними перед полуднем рефера-тами. В дискусії забирали слово: о. *Маринович Йо-сиф* (Війське, пов. Добромиль) і *Проказюк Василь* (Луцьк).

Цей останній поставив внесення, щоби ухвали-ти політичні резолюції зараз, не чекаючи кінця дис-кусії. Внесення приймає Зїзд однодушно та ухва-лює політичні резолюції. Промовляє ще *Олекса Я-ворський* (Підгайці), а на внесення д-ра *Волод. Гор-бового* (Долина) Зїзд рішає перервати загальну дис-кусію та відложити її закінчення на слідуючий день.

РЕЗОЛЮЦІЇ ІІІ. НАРОДНЬОГО ЗІЗДУ В ПО-ЛІТИЧНИХ СПРАВАХ.

1) Народній Зїзд, що відбувається в десятиліття пе-реломових актів 1-го листопада 1918 р., 3-го і 22-го січня 1919 р. глибоко схиляє голову перед святими тінями Ге-роїв, що збройним чином започаткували нову добу в іс-торії української нації.

2) Народній Зїзд стверджує: В сучасному історич-ному моменті, коли на обрію світової політики зарисову-ється тенденція творити політичні бльоки гльобального ха-рактеру, якої реалізація може спричинити основні зміни в політичній констеляції Європи, обовязком українських політичних чинників на всіх українських землях і на емі-грації є: довести до внутрішнього порозуміння і коорди-нації своїх змагань для здійснення основної мети україн-ської Нації.

3) Народній Зїзд стверджує, що за рижським кордо-ном на українських землях у межах Української Радян-

ської Соціалістичної Республіки, як складової частини Союзу Радянських Соціалістичних Республік, відбуваються національні процеси далекосяглої історичної ваги. Там ростуть і розвиваються українські національно-культурні цінності і рівнорядно та в парі з ними назрівають українські національні сили, що скорше чи пізніше віддадуть на всіх українських землях суверенні права українському народові. Західна вітка українського народу під Польщею орієнтується на ті сили і дорожить як цінностями усіми їх дотеперішніми досягненнями на всіх ділянках національного життя, зокрема ж з подивом слідкує за невпинною боротьбою своїх східних братів з московською політичною, культурною та економічною супрематією.

Народній Зїзд осуджує політику тих українських емігрантських, наддніпрянських чинників, що є на міжнародній арені, а зокрема в Польщі, сліпим знаряддям у руках політичних ворогів українського народу та його незалежницьких змагань і що на спілку з заінтересованими у фактичному поневоленні нашого народу чинниками підготовляють збройну інтервенцію на Україну. Ця інтервенція під серпанком кличів про визволення Наддніпрянської України хоче закріпити чужинне панування на західно-українських землях та може довести через інтервенцію до повної руїни цілу Україну. Народній Зїзд протестує проти всякої інтервенційної політики чужих, непокликаних чинників та їм протиставиться.

4) Народній Зїзд стверджує: Польський екстермінаційний похід на західно-українських землях за останніх два роки не тільки не ослаб, а навпаки він скріпився і далі поглиблюється та послуговується засобами, якими не považився користуватись навіть уряд Хієно-Пяста. Політика всевладного тепер у Польщі т. зв. санаційного табору на західно-українських землях змагає: 1) до розбивання українського населення на окремі територіяльні групи (регіоналізм); 2) до відгрівання москвофільства. — Як за всіх попередніх урядів Польщі, так само і тепер, в умовинах за-

маскованій диктатури, проводиться систематичне нищення економічної, культурно-освітньої та політичної організації українського народу. Зводиться в нівець не тільки зобов'язання Польщі на міжнародній арені, а й постанови польської конституції. Протиукраїнський похід не спинюється навіть перед такими ділянками, як церковна та гуманітарна. Тому Народній Зїзд вповні піддержує ухвали Народнього Зїзду з 1926 року і закладає перед цілим культурним світом якнайрішучіший протест проти польонізаційної та екстермінаційної політики Польщі у відношенні до українського народу.

5) З огляду на сучасну стадію історичного польсько-українського спору та з огляду на міжнародне положення, Народній Зїзд закликає всі західно-українські незалежницькі політичні угруповання: а) до повного усунення, а що найменше до злагіднення внутрішніх суперечностей; б) до узгіднення акції на всіх царинах національного життя та одностайного протиставлення польському походу; в) до узгіднення інформаційної та пропагандистичної акції на міжнародній арені; г) до створення спільної Української Парляментарної Репрезентації на терені варшавського сойму.

6) Народній Зїзд з радістю стверджує дотеперішні поважні організаційні досягнення УНДО і як основний клич внутрішньої політики партії видвигає на два чергові роки: поглиблення дотеперішніх досягнень шляхом муравлиної розбудови всіх ділянок національного життя та притягнення до цієї праці всього активу українського громадянства.

ВИБІР ГОЛОВИ І СЕКРЕТАРЯ ПАРТІЇ.

Ще того самого вечора відбулося повне засідання нововибраного Центрального Комітету, на якому вибрано посла *д-ра Левицького Дмитра* головою Партії, а *д-ра Любомира Макарушку* головним секретарем Партії.

Другий день нарад.

Докінчення загально-політичної дискусії.

Слідуючого дня Зїзду відкрив наради в год. 9.30 ранку сенатор д-р *Горбачевський Антін*. В дискусії над політичними рефератами забирали ще голос такі особи: *Мурин Степан*, пос. *Целевич Володимир* (від Центрального Комітету), *інж. Король Антін*, пос. *Палійв Дмитро*, д-р *Левицький Дмитро* (від Центр. Комітету). Ті бесідники закінчили загальну дискусію над політичними рефератами.

Тепер приступлено до виголошування інших рефератів. Перший прийшов до слова для виголошення реферату пос. *Остап Луцький*.

ОРГАНІЧНА ПРАЦЯ НА МІСЦЯХ.

Реферат пос. *Остапа Луцького* про завдання Повітових Народніх Комітетів, виголошений на Народньому Зїзді у Львові дня 25. грудня 1928 р.

Світлий Зїзде! Наш сегорічний партійний Зїзд визначається тим, що не панує на ньому пустий настрій, що не верховодить ним тільки фраза, яка має „кріпити душу“ і витворювати цей „добрий настрій“. Навпаки, разураз пробивається у промовах чимало критицизму, чуємо навіть заміти, приглядаємося ближче і глибше усяким нашим недомоганням, отверто й відважно зустрічаються тут різні погляди на цю чи іншу подію. Це найкращий доказ як видатно зросла сила У. Н. Д. Обєднання! Тому, що ми навіть при виборах не вдавалися в перегони з демагогією, що ми не переліцитовуємо всіляких „політичних“ брехунців, нині зрілість наших ундівських народніх мас стала вже такою, що ми можемо мати

і маємо відвагу явно відкривати на Зїзді передовсім наші недомогання. Останні громадські та соймові вибори понад усякий сумнів доказали, що власне УНДО найширше й найглибше охоплює всі суспільні шари українського народу на українських землях під Польщею. Це дає нам змогу і навіть приневолює нас явно й докладно ще раз приглянутися, чи на здоровім нашім тілі нема якої рани. Якщо вона є, то вже можемо і мусимо відважно її вирізати.

Вчора й нині ми чули тіркі завваження, що недостача грошей здержує нашу працю в краю і за кордоном, що наша організація в народніх масах ще дуже недостаточна, що в богатях повітах усе ще залежить від одніської людини. Маємо в таким повіті живу і творчу провідну одиницю, — то тимчасом усе ще там сяк-так гаразд. Коли-ж і вона тільки честилюбива, але лінива й пуста, тоді задля цієї одиниці кисне цілий повіт, там двері для хитрих і навіть чужих брехунців відчинені нароствір.

Щоби цьому лихови зарадити, провід партії віддавна проповідує й наказує: збирайте певних членів, збирайте членські вкладки! Це гасло лунає, але й воно не виводить нас із блудного колеса. Повітовий організатор відповідає, що без грошевої допомоги зі Львова не може перевести докладної організаційної праці в повіті, — провід партії не може вивінувати його грішми не розпоряджаючи достаточним впливом членських вкладок з краю. Мені здається, що є вихід із цього блудного колеса. Тільки годі зачинати працю в занедбаних повітах від гасла: вступайте в члени, складайте членські вкладки. Передовсім треба раз сказати собі, що і тут не в грошах сук, а в людях. Передовсім мусить ця людина в повіті, яка проповідує наше старе гасло: вступайте в члени партії, складайте членські вкладки! —

знати, яким чином можна повести в повіті живу національно-політичну працю. Вона мусить знати життя в повіті, всі його потреби, вона мусить дібрати собі відповідних людей-співробітників, всі вони мусять зложити і об'явити повітові плян живої, все національне життя обіймаючої праці і щойно тоді можуть закликати людей, щоби вступали в члени нашої партії і вплачували членські вкладки. Де нарід побачить, що в повіті гурт наших живих людей, наш „Повітовий Комітет“, пляново беруться до живої, всі потреби життя обіймаючої праці, там легко всі живі українці пристануть до живого діла, там легко найдуться і дійсні, певні члени партії і гроші для її діла. З практики знаю, що не одна честилубива, але пуста одиниця в повітах, де від неї „все залежить“, тільки тому пуста, що й вона не знає, як повести працю Повітового Комітету партії, щоби ця праця приманювала до себе живих українських людей і їх жертвенну, моральну й матеріальну співпрацю.

Мені доручено дати нині відповідь на це питання.

УНДО — це політична українська організація збираюча в один *понадклясовий фронт* всіх українців і це політична організація *демократична*. З одного і другого приводу мусимо обіймати цілий наш нарід. Тому і наші Повітові Комітети мусять бути організацією, яка має на оці *цілість національного життя в повіті*. *Кожний наш повітовий Комітет мусить бути зложений так, щоби міг пізнати і по зможі якнайповніше заспокоювати біжучі потреби кожної ділянки національного життя в повіті*. Очевидно, при тім завсіди треба пам'ятати, що ми є партія *політична* і що тому *політика мусить бути і в Повітовім Комітеті над усім*. Все освітнє, культурне і господар-

ське життя мусить бути підтягнене під ясну політичну лінію. Обіймаючи цілість національного життя мусить тямити і Повітовий Комітет, що *як пустою є політика, що не рахується з господарством і культурою нації, так сліпими є господарство й культура без ясного й далекого національно-політичного світогляду*. Цілий Повітовий Комітет і передовсім голова Повітового Комітету мусять безумовно знати, хто ми є як політична організація, як і до чого йдемо. Без цього знання Повітовий Комітет не відповість своєму завданню. Нині зрозуміли вже й селяни, що треба мати фахову хліборобську освіту, щоби бути добрим селянином-хліборобом. Наше селянство вже зачинає розуміти, що годі далі так господарити, як господарювали дід і прадід і масово веде вже господарку на новий лад. Тяжче переконати багатьох українських інтелігентів, що треба мати фахову, політичну освіту, щоби бути політиком. Як-же часто стрічається у нас політиків, голов Повітових Комітетів, що не знають політичної теорії та історії навіть української, що зовсім не визнаються в сучасних політичних стремліннях світа, що навіть в межах рідної політики одночасно схильються і до гетьманства і до республіканізму і до УХО і до своєрідного більшовизму. В одній голові все! То є забавна ріжноманітність, але вже раз треба нам скінчити з таким хаотичним політиканством! Великою недостачею нашої партії є те, що не маємо ідеологічного місячника, в якому кристалізувалась би наша політична думка. Добре, що на цьогорічному Зїзді накреслено в рефераті п. ред. Мудрого ідеологію інших сучасних українських партій та гуртків і таким чином окреслено, де ми є і яке наше місце. Цей реферат треба доконче видрукувати. Нехай хоч це навчає покищо і декого з наших повіто-

вих провідників, хто ми і чому ми такі а не інші. Тут не час і не місце розглядати ближче ідеологію УНД. Обеднання. Обговорюючи плян праці наших Повітових Комітетів я мусів тільки натякнути, що провідники цих Комітетів мусять більше дбати про надбання і поширювання політичної освіти! Щоби це сталося, провід партії мусить нарешті подбати про наш ідеологічний орган і мусить розбудувати та оживити нашу партійну пресу. Наші партійні часописи й видавництва мусять ясно й виразно означувати політичну лінію нашого світогляду серед біжучих політичних подій і мусять давати нашим повітовим провідникам на підставі доставлених ними проявів живого життя вказівки, як ці життєві прояви на всіх ділянках життя і праці народу вести для загального національного добра. Посли УНДО вже заложили видавничу партійну кооперативу. Треба сподіватися, що з цього почину виросте гать для сучасного політиканства.

Я вже завважив, що дійсна жива політична праця Повітового Комітету мусить поза провідною чисто політичною кермою обіймати цілість національного життя в повіті. Перейдім по черзі усі ділянки цього життя. Нехай буде першою ділянка *культурно-освітня*. Цим ділом займається філія „Просвіти“ або й інша культурно-освітня установа, але Повітовий Комітет звичайно тим і не цікавиться. Так не сміє бути! *В Повітовім Комітеті мусить бути референт для культурно-освітніх справ*. Він мусить мати програму цілої культурно-освітньої політики в повіті. Він і через него цілий Повітовий Комітет мусить знати, що в повіті зроблено на цій ділянці, що робиться та що, де й яким методом ще треба зробити. Очевидно і цей референт мусить бути фахівцем у цих справах. Нині вже й культурно-освітня праця

стала спеціальністю, треба пізнати форму і зміст її. Як і тут будемо тільки ділетантами, то і в цьому напрямку ніколи нічого не досягнемо. Де тільки можна, треба цей культурно-освітній реферат поділити між кількох осіб, для окремих ділів: дошкільної, шкільної, народньої, середньої і позашкільної та фахової освіти. На кожний рік треба мати плян, як, що й де зробити, кому доручити переведення в діло окремих культурно-освітніх постанов Комітету. Повітовий Комітет мусить знати, що діють в повіті українські культурно-освітні товариства, він мусить знати, які є школи в повіті, як переведено шкільний плевбісцит, чи й де змінено мову навчання, котрим місцевостям грозить зліквідування української школи через відому комасацію шкіл, який є склад учительських сил у повіті, чи утравізм, проти якого виступаємо, всеж таки виконується чи ні, які є фахові школи в повіті, чи є в них наші селянські діти, яких фахових шкіл передовсім треба для наших міщан і перелюдненого українського села і т. д. і т. д. Ця дійсність мусить бути знана референтові і цілому Повітовому Комітетові, який мусить передавати ці факти до відомо Центральному Комітетові і (через нього) Клубові послів, щоби вони також усе це знали і на підставі певних фактів боролися з лихом. Повітовий Комітет мусить усім тим журитися, бо від загальної освіти народу залежить вся наша праця господарська й політична.

Очевидно, сам культурно-освітній референт ані Повітовий Комітет не буде міг виконати усього. Виконання більшої частини їх культурно-освітнього пляну мусить належати до наших культурно-освітніх товариств як кружок „Рідної Школи“, філія „Прогресу“ і т. п., але Повітовий Комітет мусить подбати, щоби в цих товариствах були наші люди, розумні

й певні виконавці культурно-освітнього плану, викрацьованого Повітовим Комітетом.

За мало дбаємо про виховання парубоцької сільської і міщанської молоді. Повстають „Луки“ і „Соколи“ масово і відрухово. Однак наші Повітові Комітети забувають, що виховання сільської і міської молоді — це також наше національно-політичне завдання. *Повітовий Комітет мусить мати* (де тільки можна, окремого) *референта для справ виховання цієї молоді*. Треба й Повітовому Комітету знати, які й де є в повіті спортові товариства, театральні кружки і т. п., чи належить до них наша молодь чи ні і що вона там діє. Може бути, що треба в повіті організувати цілі прогульки молоді на взірцеві господарства, до всіляких фабрик, на всілякі виставки і прогульки до українського Львова, на Волинь, у Холмщину й Поліся і т. п. Колись, і це напевно вже небавом, зорганізуємо тут у Львові селянський університет, як у Данії. Тоді Повітові Комітети будуть змушені подбати, щоби сільська молодь заздалегідь складала засоби на виїзд на курс, на український селянський університет. Може бути, що Львів не буде спішитися з заснуванням такого університету. Тоді Повітові Комітети повинні мати свою думку, чи треба нам такого університету, чи ні — і коли його треба, вони повинні утворити відповідний натиск з долу на Львів. Це так тільки для прикладу.

Наш нарід — це передовсім хліборобський, однак не один Повітовий Комітет думає, що це наприклад пусте, чи в повіті є філія „Сільського Господаря“, чи її нема та що вона діє. Це також велика помилка наших політиків. Не може бути байдужним для Повітового Комітету, чи хліборобська культура йде в повіті наперед, чи наш хліборобський нарід поширює свій варстат праці, чи тратить його, чи до-

рабляється, чи нидіє. Щоби це знати, треба знати хліборобську дійсність у повіті. Тимчасом наші Повітові Комітети звичайно не можуть відповісти на питання: кілька українських господарств у повіті є дво-моргових, кілька 3, 4, 5-моргових і т. д., кілька в їх повіті панської землі і т. д. Хто цього не знає, той не має поняття про свій повіт, цей не може мати жадної програми в найважливішій ділянці нашої політики, в аграрній політиці. Повітовий Комітет мусить докладно знати, які є дійсні відносини і яким способом можемо досягнути більшу видатність хліборобської праці. *Очевидно і для цієї справи треба мати в Повітовім Комітеті окремого фахівця, окремого референта для справ хліборобської продукції*, людину, що провірювала би в повіті переведення наміченої центром нашої аграрної політики. Буде й надалі обов'язком повітової філії „Сільського Господаря“ дбати про пізнання рентовності нашого селянського господарства й на будуче вона буде проповідувати усякі способи поліпшення хліборобського господарства, — вона буде мати на оці парцеляцію, меліорацію і комасацію в повіті, — її обов'язком буде рішати чи для піднесення господарської видатності тут більше надається пасічництво, а там садівництво чи що інше, — але *Повітовий Комітет УНДО мусить бути в курсі цієї справи, бо матеріяльні умови життя нашого хліборобського світа з його загальною і фаховою освітою, це головна основа для цілої нашої національної політики.*

У безпосереднім зв'язку з цією ділянкою праці остається справа *кооперації*. В повіті веде це діло „Повітовий Союз Кооператив“. Чи він є, чи його нема, чи працює він добре, чи зле, про це Повітовий Комітет часом мало дбає. Це, мовляв, не політика. Тимчасом Повітовий Комітет мусить докладно зна-

ти, як працює наша кооперація в повіті, які є висліди цієї праці і які ділянки української праці ще треба охопити новими формами української кооперації. Кооперація це жива і в наших умовах найліпша форма господарської організації для хлібороба-продуцента, міського споживача і для українського робітника, що продає свою працю. Її форми й види мусять стосуватися до умовин дійсного життя, окремих в кожній околиці. Може в неоднім нашій повіті треба вже подумати і про те, як зорганізувати кооперативно наших людей для доставки шутру при будові доріг, або для вирубу лісів. Кооперація — це для нас найкращий збут хліборобських продуктів, це головна форма нашої торгівлі і підстава для будучої промислової продукції. Очевидно й вона не має на все монополію. Не сміємо занедбувати українське *приватне купецтво й ремесло*. Однак Повітовий Комітет нехай не здоволяється гаслом: свій до свого—він мусить знати і оголошувати де вони є, оці наші купці й ремісники і розумно старатися, щоби й це гасло перевести в діло. Для усіх цих справ: національної кооперації і українського купецтва та ремесла в повіті, мусить мати Повітовий Комітет *окремого референта народнього господарства*.

Ми проти того, щоби жіноцтво мало в УНД.Обеднанні свою окрему жіноцьку організацію, *але для всіх справ жіноцької праці мусить бути в Повітовім Комітеті окремий референт*. Повинна бути ним жінка, діяльний член повітової „Жіночої Громади“. Мусимо втягнути жіноцтво до праці на всіх ділянках національного життя. Жінки — цеж половина нашої нації. Вони родять і виховують нашу живу будучину, наші діти. Їх участь у народнім господарстві — велика. *З рефератом цих справ можна і треба*

зв'язати всі справи суспільної опіки і суспільної гігієни.

На чергу приходить величезна ділянка *самоврядування*. В багатьох повітах Повітовий Комітет і нею не цікавиться, забуваючи, що ми мусимо охопити всі ступіні територіяльного і господарського самоврядування. Захопити ці самоврядні установи і повести їх на пожиток нашого народу — наша велика й близька мета! Однак щоби цього доконати, треба нам цікавитися не тільки виборами до цих установ, але й їх компетенцією, їх внутрішнім життям. Ми мусимо випрацювати плян праці для громадських рад міста й села, мусимо цікавитися бюджетами, громадськими і повітовими, дорогами, школою здоров'я, *управліннями самоврядування в рілничих справах* і т. д. і т. д. Як Повітовий Комітет не може дати відповіді, як вийшли в повіті громадські вибори, як працюють нові ради, які громадські бюджети і т. п. — отже що властиво знає Повітовий Комітет про свій повіт? Усе те дуже важні справи і аж лячно, що наших повітових політиків і це не цікавить. Повітовий Комітет повинен скликати українців-начальників громад і громадських радних на національну „сесію“, щоби їм дати плян праці. Уміння правити самоврядною громадою й повітом — це перша ступінь нашого виховання до рідної влади в державі. Як будемо без цього знання виконувати владу в своїй державі? Треба виховати нарід, щоби вмів провадити і шанувати добру рідну владу. *Навчім наших людей не кидати болотом на війта, бо він війт, учім наших людей бути добрим війтом, бути розумним і обайливим радним громадським.* Це є завдання Повітового Комітету. Це очевидно торкається і повітових рад. Хто з наших політиків цікавиться бюджетом повітової ради? Яка

наша програма в тій ділянці? Жадна! Це буцім-то не належить до політики! Але ми мусимо мати цю програму! Щоби й повітова рада працювала згідно з нашим розумінням потреб господарства на нашій землі.

Ми, як єдині природні хазяїни рідної землі (території), мусимо мати свій плян політики й у вищих ступнях територіяльного господарського самоврядування, мусимо і там мати своїх людей, не на те, щоби вони тільки там були, але на те, щоби там розумно й доцільно працювали. Не можемо допустити до того, щоби в повітових радах усе залежало тільки від старости, а в воєвідськім самоврядуванні від воеводи. Часто є так, що регуляція ріки, підставова меліорація, ведеться на шкоду селян або викидається при цім гроші в болото. Ніхто з наших політиків не звертає на це уваги. Будова доріг це теж дуже важна справа для нашого господарства. Повітовий Комітет мусить знати як і де будується чи направляється дороги в повіті, що діється з дороговою даниною, з шарварковими надужиттями, з охороною здоров'я і т. д. Мусимо мати свій плян на зміну обов'язуючих в цих справах законів. Мусимо прояснювати нашим людям грізну *господарську політику державну* на наших землях і те, як вона поводитьсь з нашою господарською самопомогою. Дуже важні для нас є й каси комунальні. Ми є їм противні і хочемо мати свої кооперативні каси. Але є в повітах комунальні каси, отже нашим обов'язком є захопити їх, щоби не були засобом деморалізації наших людей. Мусимо дбати, щоби політика кредитува цих кас ішла на дійсні потреби нашого народу. А плачення податків?! Земельний податок стягає громадське, податок від інших недвижимостей повітове самоврядування. Тут повно надужить! Наші-ж Пові-

тові Комітети не знають ані цих податкових законів ані практики стягання цих податків і всіляких данин (дорогова, за вїзд до міста, за постій на торговицях і т. д. і т. д.). Це велике лихо! І безумовно треба зарадити цьому лихови. *В Повітовім Комітеті мусить бути референт самоврядування.*

Щоби захистити наш нарід перед іншими скарбовими надужиттями і плягою адміністраційних кар, та щоби дати нашим людям пораду у всяких правних справах, кожний Повітовий Комітет мусить безумовно зорганізувати *народню канцелярію правної поради*. Право тратить тепер чимраз більше свою давню силу, тепер вимірюється справедливність чимраз більше не після законів, а тільки після їх доцільности для пливкого „державного інтересу“. Тимбільше треба нам тепер організувати правну оборону, треба поширити свідомість, як належить боронитися проти беззаконія.

Важною є *справа церкви*. Не можна й нам — політикам — не стежити за таким проявом як друга унія на північно-західних землях без нашої церковної єрархії, бо з її розвитком може в ворожім таборі дозріти думка, що двох уній не треба і тоді осталась би тільки унія без гр.-кат. єрархії. Українізація та оборона майна православної церкви — один з головних постулятів української національної політики. Є місцевости й повіти, де на церковнім тлі йде ціла політика. Треба нам знати й цей мотор громадського життя і впливати на перебіг цих справ. Незвичайно важною для нас є справа парцеляції церковної землі (понад 15—30 гект.) і господарська культура на дозволених конкордатом ерекціональних господарствах, бо це будуть наші „середняки“ в Галичині. Кожний Повітовий Комітет мусить знати, як справа парцеляції тих церковних дібр в повіті представля-

ється, як вона має бути розв'язана, щоби національні інтереси (церкви й народу) були заховані. Поза тим — церква дає нашому народови основу його моралі. Громадське життя потребує цих моральних основ! Моральна й господарна родина це підстава національно-державного життя! Не хочу входити в дальші подробиці, але вже і з цього хіба ясно виходить, що добре зорганізований Повітовий Комітет мусить мати на оці також церковні справи в повіті.

Є повіти, в яких маємо кілька міст і місточок з нашим міщанством, ремісництвом, робітництвом. Є повіти з поважною кількістю українських робітників (деревних, салінарних, нафтових і т. п.). *В таких повітах у Повітовому Комітеті повинні бути окремі референти: для міських справ і робітничих.* Особливе значіння має для нас зріст рідних сил в містах. Це немаловажне також і для безлічі вільних рук на селі.

Голова Повітового Комітету, відповідальний за цілість національної політики в повіті і референти з секретарем (начальником канцелярії правної поради) — це *Виділ Повітового Комітету*. Вони й голови сільських комітетів — це повна *Рада Повітового Комітету УНДО*. Так я уявляю собі зміст та форму нашого проводу в повітах. Очевидно: це покищо — ідеал. З дня на день не утворимо його ніде. Коли однак нашим дійсним бажанням буде: мати такі Повітові Комітети, то ми досить скоро будемо їх мати. І тут заковиною не будуть гроші! Живі люди, живо працюючі в Комітеті, в мить найдуть живих і офірних людей в повіті!

Неодна вже українська й не українська партія йде на село з демагогією. Якби ми хотіли воювати з ними демагогією, то буде зле, ми програємо. Тільки поставлена нами жива, дійсна праця в повіті не-

ретриває всю демагогію і переможе її. Чим воюють у нас польські партії? Вони рахують на те, що бідний нарід бореться передовсім не за великі, далекі ідеали, не за вирозумувані цілі, але за те, щоби міг жити й існувати. Польська політика, витворивши у нас матеріяльну бідну, хоче використати її хочби й демагогічно для утрівалення себе у нас. Польські регіональні комітети студіюють бідну народу і вдають, що власне вони й тільки вони допоможуть українському селянству у всіх його буденних потребах. Австрійський староста ніколи не знав, що діється в приватнім господарстві й житті селян в його повіті. Його інтересували вибори і повага маєстату влади. Тепер, як прийдете до старости на наших землях, він витягає книжку одну за другою і каже вам, як ведеться освітню працю в повіті, кілька податків заплатило кожне село, кілька додатків, як виглядають всі подробиці господарських відносин у повіті, кілька господарств є 3, 5 і більше гектарових і т. д. Він знає усю дійсність повіту. Кожний регіональний комітет вже знає, кілька є в кожному селі коров, кілька бугаїв, кілька пасовиськ і т. д. Цей матеріял регіональних комітетів, старостів і воеводів доступний для польських послів і політиків на українських землях. На підставі цього матеріялу вони хочуть захонити як не душі, то хоч голоси наших людей для себе і для своїх цілей. Проти цього не устоїться ані наше лінивство, ані наша поверховна фразеологія! Ми мусимо вести дійсну, живу працю в повітах. Як це буде зроблене, виграємо справу. Тоді наша політика буде не політиканством, але дійсною політикою. Тільки такою політикою виховаємо нарід до великого завдання! Хто живий, той візьме собі усе сказане до серця і добре над усім задумається. Не ставлю навмисне ніяких резолюцій. Найкраща

резолуція — це завсіди тільки слово. Люди закохані в чар слова вдоволяються гучним словом і на цьому в них усе кінчиться. Моє нинішнє слово я звертаю до інших людей, до людей дійсних, творчих і живих! Їм не треба резолюцій. Досить слів! Може й загато! Хто живий, нехай чимскорше береться до наміченого в цьому рефераті діла! *Гучні оплески*).

*

З черги прийшов до слова інж. **Юліян Павликовський** і виголосив обширний, незвичайно цінний реферат про наше економічне положення. Цей незвичайно багатий у фактичний матеріал реферат появиться друком окремо і тому тут його не подаємо.

По цьому рефераті появився на трибуні сенатор **Михайло Галущинський** для виголошення реферату про освітній стан і положення нашого шкільництва.

—О—

ОСВІТА І ШКІЛЬНИЦТВО.

Реферат сенатора Михайла Галущинського, виголошений на Народньому Зїзді дня 25. грудня 1928 у Львові.

Заки предложу резолюції в культурно-освітніх справах мушу заявити, що на основі ухвали езекутиви резолюції складені так, щоби служили референтові одночасно матеріалом для підтримки й скріплювання його виводів. Тому інтересовані найдуть у них не тільки ствердження фактів, але й передумови стверджених фактів та висновки, які випливають із ствердження. З тієї причини виходить далі ще й те, що мій реферат буде короткий, а подиктована ця короткість ще й цим оглядом, щоби зібраним на зїзді дати змогу висказати також свій погляд та свої думки не тільки до рефе-

рату, але й до цілості культурно-освітньої ділянки нашого життя.

Культурно-освітнє життя народу обіймає три важні частини, що їх називаємо дошкільним вихованням, шкільним навчанням і вихованням та позашкільною освітою. Хоч кожна з названих частин має свої особні організаційні форми, а проте всі вони звязані в одно ціле, звязані думкою: передавання культурних дібр з покоління в покоління, кращого опановування життя і його умов та здійснювання великої заповітної ідеї ублагороднювання під кожним оглядом життя одиниці; гуртів людей, народів, людства. Не диво, коли освіта має виконати таке завдання, що освітні питання займають поважне місце і в дискусіях на політичних нарадах та що політичні організації займають до них своє становище.

І за УНД. Обеднанням є своя історія щодо його становища до освітньо-культурних справ і питань. Уважаючи УНД. Обеднання наслідником попередніх національних організацій, мусимо ствердити незаперечний факт, що національне відродження та розбудова культурного життя у нас тісно звязане з давнішою народовською партією, пізнішою нац.-демократичною і так далі аж до нинішнього спадкоємця попередніх організацій, яким є УНД. Обеднання.

Коли сьогодні глянемо на різниці в культ.-освітніх справах, ухвалені Зіздом Обеднання в листопаді 1926 року, нам не прийшлося би багато в них змінювати, бо на ділі відношення польської влади до культурно-освітньої, а зокрема до шкільних питань українського народу не тільки не змінилось, але воно набрало ще рисів послідовности, признак безоглядности в нищенні нашого культурного дорібку. Стверджуючи цей факт, мусимо

рівночасно бути вповні свідомі того, що таке становище влади накладає на нас щораз нові обов'язки. Ми мусимо добути із себе всі можливі засоби, щоби спричинювані нам шкоди були як найменші й найменше дошкульні. Ми мусимо пам'ятати ще й те, що без огляду на відношення влади й нашу самооборонну акцію, життя піде з кожною хвилиною вперед, воно що хвилини ставить до всіх свої вимоги, отже ставить їх і до нас. А хто цих вимог не слухає, чи не хоче слухати, хто їх не знає, хто в них незорієнтований, того без життя безпощадно, не маючи до нього наймешого милосердя. Тому не можемо задовольнятися повторюванням давніших наших становищ, не можемо й не сміємо обмежуватися до нарікань, до протестів, до словесних погроз, але мусимо пірвати себе самих до ролі великих і творчих будівничих та керманичів нашого власного життя.

З природи річи як мій реферат так і резолюції найбільше віддадуть місця шкільній справі. Школа стала наскрізь державною установою. Навіть приватня школа, а й вона так тісно зв'язана розпорядженнями влади й законними постановами, що в дійсності громадянство, яке утримує приватну школу, має тільки одно право, а саме давати засоби, але зовсім не має права забирати голосу, хочби в питаннях організації школи, яку утримує. Та хоч шкільна справа займає таке важне місце, проте ми повинні мати на увазі, що шкільну справу потрапить оборонити і всі її блага в свою користь обернути тільки одно, а саме **опіка громадянства над школою**. Опікуватися школою, її боронити, потрапить тільки свідоме, матеріально й економічно сильно поставлене й незалежне громадянство. А це досягнути потрапимо розбудовою освіти дорослих, або т. зв. позашкіль-

ної освіти. Надто шкідливий вплив школи, на котру громадянство не має великого впливу, можна зменшити до найдалших меж дошкільним вихованням, яке звичайно пливе двома руслами: одно має своє джерело в родині, друге в установах такого характеру, як діточі майдани, садки, тощо. І тут знову доходимо до того самого, що вище висновку. Моральна висота родинного життя залежить від освіти народу й від економічних провін, серед яких живе даний народ. Те саме — розуміється — мусимо зазначити і щодо розбудови дошкільних установ громадського характеру.

Повищими словами не хочемо зводити до менших границь або обезцінювати шкільне виховання і навчання. Навпаки; від шкільного виховання і навчання можемо обіцювати собі як найкращий розвиток народу. Але тоді, коли школу мається вповні у власних руках. Коли всі чинники, які складаються на поняття школи, є вислідними й впливають з власної національної культури. Йдучи далі за цими думками вертаємо до нашої головної засади — опіки над школою й потреби оборони школи.

В теперішньому положенні українське населення в Польщі позбавлене зовсім української школи. Цей стан закріплений відомими розпорядженнями з часів Грабського, котрі нібито мали урегулювати справу школи для т. зв. національних меншин. Безпосереднім наслідком „кресового закону“ стало те, що українські землі лівобіч Буга, тобто Холмщина й Підляшша, не тільки не мають укр. школи, але там не може бути й утраквістичної школи. В школах на тих землях не подається навіть української мови, як мови навчання. Цей стан стане куди страшніший, коли зважимо всі труднощі, якими обставлене засновування приватних

шкіл. Ці труднощі на названих територіях стануть ще більші, якщо візьмемо під увагу вбогість населення, а далі й те, що воно ще не виховане до жертвенности на загальні цілі.

Така сама доля жде ті наші окраїнні смуги, що належать до краківського воевідства, а які ще мають певний відсоток українського населення. Ця смуга, необнята „кресовим“ законом, має ще одноклясівки з українською мовою викладовою. Одначе там не обсаджується вже учительських місць українськими учительськими силами. Старші учителі уступають, нові не приходять. На їх місце прийде польський учитель чи учителька. А з ними вже почнеться правильна ліквідація української школи у тій смузі.

Переходячи до інших українських земель, бачимо, що тут різні частини нашої землі мають різну долю. Зачнім від Галичини. Тут закон Грабського зробив правдиве спустошення у великому культурному надбанні, яким була добута власними зусиллями за австр. часів українська народня — сьогодні вселюдна — школа. Закон впровадив т. зв. плебісцит. Та плебісцитові права українського громадянина і польського різні своїм обсягом. Ця різниця доводить до того, що законними й незаконними засобами кожна українська школа може стати утравквістичною. В наслідку „кресового“ закону український народ стратив досі в Галичині біля двох тисяч шкіл, а й ті, які ще остали, можуть на основі домагання батьків 20-и польських дітей перемінитися в утравквістичні. І коли підписи українських громадян мусять бути урядово стверджені і є подавані до загального відомства, то скількість і якість підписів польських громадян оповиває повна тайна. Це й дає нагоду до

всіх можливих зловживань, що мали місце при кожній плебісцитовій акції.

Дещо інакше представляється справа на Волині і на Поліссі. І на Волині втратили ми українські школи. На те місце прийшли утраквістичні й польські. А на Поліссі взагалі справа поставлена так, що існує там ледви кілька утраквістичних шкіл. У деяких польських школах на Волині і Поліссі українська мова є тільки предметом навчання.

Як видно з усього — пануючим типом школи на українських землях стала утраквістична школа. При осуді цього факту треба мати на увазі ось що. Перше всього утраквізм введено тільки для української молоді вселюдної школи. Введено його без огляду на те, що педагогіка нових часів признає утраквізм абсурдом. Польська дитина, головню по містах, зовсім не знає утраквістичної школи. А польської дитини на селі так як не має, а надто вона у своїй зникаючій кількості вся від малечку говорить українською мовою як рідною. Другий момент, котрий мусимо мати на увазі, це практичне переведження утраквізму в школах, до яких ходить українська молодь. Тут утраквізм є тільки засобом денаціоналізації. Одно те, що виконавцями утраквізму є в переважаючій більшості польське вчительство, котре зовсім не перестерігає навчання українською мовою предметів, щодо яких навіть закон говорить, що їх належить вчити українською мовою. А вже все вище шкільне начальство, як управителі шкіл, повітові інспектори й повітові шкільні ради є в польських руках, а тим самим віє згори дух ворожий для української мови й української шкільної молоді. Поправити цей стан ніхто не береться. Навіть теперішній міністер у своїх заявах каже, що

практикований утравізм — є на його думку — найкраща розв'язка шкільного навчання в мішаних смугах. Ми не в силі сьогодні оцінити всієї шкоди, яка пливе з утравізму. Це виявиться в найближчих часах. Всеж таки не вільно нам забувати про те, що крім утравізму пануючий дух у школі, що весь зміст науки, шкільні програми, котрі ні на дрібку не беруть під увагу потреб українського населення, шкільні підручники, що те все не тільки не відповідає потребам народу, але воно таке далеке від джерел української культури, що необхідним вислідом того всього буде нищення національного самопочуття й національної самопошани в українській молоді, нищення самозрозумілої у всякого народу природної потреби національного існування як культурної одиниці.

В останніх часах польська шкільна влада взялася збирати овочі того приниження, в якому опинилася українська шкільна молодь. Задля тої цілі вводить щораз частіше безліч різних національно-польських маніфестацій. До участі в них зобов'язує не тільки все українське вчительство, але й українську молодь всіх українських шкіл як державних так і приватних. У вселюдних школах влада рахує на те, що відпору на своє зарядження не найде ні серед молоді, ні серед непідготованих батьків. Таким робом молодь змалку навикне до того, що все святочне, велике, блискуче — це тільки польське. Рідного нічого не має. А в середніх школах, як державних так і приватних викликуваний самозрозумілий протест подає тійже владі нагоду приноровлювати різні карні постанови аж до погроз замкнення шкіл, до відбирання приватним школам прав публичних шкіл. А це все рівняється пляновій ліквідації середньої школи, котра мимо дуже несприятливих умовин

і мимо введення в цю школу польських вчителів для навчання історичних предметів, всеж таки потрапила проістнувати до сьогодні. Випадки, як минулого року в гімназії в Станиславові, в Яворові, Рогатині тощо, вониж ніщо інше, як використання законним шляхом нагоди для нищення української школи. Право сильнішого створює моральний бич на українського учня й українського вчителя. А найменший протест останнього, протест переведений в найніжнішій формі, має своїм наслідком перекинення такого вчителя враз з родиною з одного кінця держави на другий, для добра цієї школи.

Чи згадувати нам про всі досі уживані засоби, щоби й се існуюче ще українське шкільництво звести до ілюзоричної величини. Кандидат чи кандидатка учительського стану просто не дістає приміщення в школах. А вже зовсім певно ні, коли кінчить прив. українську вчительську семінарію. Стереотипні відповіді шкільної влади говорять одно, що не має місця „навіть“ для тих, що покінчили державні школи. Основування приватних шкіл натрапляє на непоборимі труднощі з боку влади, не згадуючи про те, що доволі великі труднощі пливуть із того, що український народ у теперішніх умовах доцільно і свідомо павперизований тільки з витратою найбільшої енергії може утримати приватні школи. Та хотяв вдалося нам викресати потрібну енергію і жертвенність, так їх зморожує постанова влади, крайно негативна, неприхильна, свідомо ворожа.

Чим далі тим положення української школи буде ставати тяжче. Шкільна влада передбачує т. зв. комасацію шкіл для проведення пляну семилітньої єдиної школи. При такій комасації і при одночасному існуванні „кресового“ закону, при тій

прихильности, якою тішитися утравізм з боку теперішнього міністра, ледви удасться мати утравістичну семилітню школу. Про українську семилітку нема й мови. Коли ще де, у яких відсталих місцях остане яка одно- чи двоклясівка, то це буде все, що носитиме ще назву української школи. Ця комасація шкіл не проведе семилітки, але вона буде завершенням ліквідації української школи.

А хочби навіть і пляни влади щодо семилітньої школи здійснилися, то проте програма семилітньої школи дуже а дуже не підходить до потреб українського народу. При великій недостатці фахової школи взагалі, при повній відсутності української фахової школи, мусимо стояти на становищі, що шкільництво і взагалі школа на селі мусить мати в своїй програмі сільсько-господарський ухил з одночасним змаганням увести майбутнього хлібороба у сучасну складну господарську організацію, серед якої він не сміє пропадати, не повинен бути пасивною складовою частиною громадянства, але має мати вплив на господарську організацію. Фахова школа для української молоді мусить мати на увазі ще й те, що нам, як народові, потрібні усі звання, що перед селянством існує можливість поліпшення того варстату. Одначе й поліпшення варстату має свої межі. Ці межі будуть того рода, що завсіди буде великий відсоток селянського населення, котре мусить творити нові варстати праці. І буде їх творити таки для себе самого, поповнювати таким робом прогалини в професійній і клясовій будові нашого народу. Ці останні домагання мають лягти в основу розбудови фахової школи. А тимчасом до її заснування нам ще тяжче приступати, як до інших родів приватних шкіл.

Існуючі польські фахові школи чужі нашому народові перше всього своєю мовою навчання. Їхні програми приноровлені до потреб міського населення. А надто українській молоді тяжко добитися прийняття до цих шкіл. Бо обі ці школи вже й так перелюднені, або сільська молодь не є відповідно підготована для вступлення до фахової школи, бо на селі найчастіше існують одно або й двоклясівки.

Коли ми при справі засновування приватних шкіл, так не вільно нам промовчати ще й того факту, що й середня школа, яка існує, має безліч перешкод до поборювання. Вистарчить якенебудь кинене підозріння, вистарчить провокаційне арештування одного або кількох учнів, як уже школа не може рахувати на право публичних шкіл. За цією відмовою підуть преріжні, нічим неоправдані домагання, ставлені до складу учительських зборів прив. шкіл. Маємо до занотування багато випадків, де той самий учитель, котрий ніяким робом не може отримати дозволу навчання в приватній українській школі, заразже дістає такий дозвіл до польської школи. Є випадки, де таким робом переловлюється кращі учительські сили з приватних шкіл до державних, не тільки середніх, але й народніх. Такий характеристичний випадок мав місце в прив. українській школі ім. О. Стороженка в Бересті, де шкільна влада свідомо працює над тим, щоби цю школу, яка прегарно розвивалася, довести до упадку, а то й закриття.

Досі підносили ми тільки самі негативні риси нашого теперішнього шкільного положення. У зв'язку з цим ставимо сему резолюцію, в якій видвигаємо необхідні домагання у шкільній ділянці. Всеж таки ці домагання будуть тільки чисто чуттєвого характеру, коли за ними не зявиться

ся сильно зорганізована воля постояти за свою школу і її необхідно для себе добути. Тому є між нашими резолюціями зазив до організованої рішучої й найгострішої боротьби в обороні наших прав до своєї власної школи. Які форми має прибрати ця боротьба, не слід про це на цьому місці говорити. Це річ тактики, річ внутрішньої організації наших сил. Вистарчить завважити, що в історії поодиноких народів, а й самого польського народу є зразки такої боротьби. Крім боротьби тут на місці, не вільно опускати нам з очей і потреби такоїж боротьби на ширшій, міжнародній арені. Одначе пам'ятати треба й про те, що всяка боротьба вимагає напруги не тільки моральних але й матеріяльних сил. Це останнє домагається від нас створення фонду боротьби за школу, а до цього мають причинитися не тільки члени партії, але й ціле громадянство.

Як вже було сказано, культурно-освітня справа обіймає не тільки шкільне навчання і виховання, але й дошкільне виховання та позашкільну освіту. Обі ці частини є досі тереном діяльності громадських самоуправних установ, творених на основі осібних статутів, як такі вони підпадають під обсяг діяльності адміністраційної влади, а з уваги на зміст своєї діяльності під обсяг діяльності шкільної влади. В обох ділянках помітна щораз більша тенденція влади добути собі й на них не тільки вплив, але підчинити собі уповні, творячи з уряду установи для дошкільного виховання і позашкільної освіти, або т. зв. освіти дорослих. Як далекий має бути вплив влади на ці ділянки культурно-освітнього життя, досі й теоретично не є рішене це питання. Але що до такого ставлення справи треба ставитися крайню негативно в умовах, в яких живе український на-

род,—зовсім зрозуміло й оправдано. На всі ділянки культурно-освітнього життя може мати вплив тільки громадянство. Владі можна признати тільки діяльність реєстраційну, допомогову.

Коли це питання теоретично не є вирішене, то в практичному приноровленні українська культурно-освітня робота як у дошкільній так і поза-шкільній ділянці натрапляє тільки на обмеження, перешкоди, труднощі, переслідування аж до закривань культурно-освітніх товариств. До цієї акції прилучується і певна частина польського громадянства. Одна з них, що групується в таборах народової-демократії, посувається у своєму ворогуванні аж до вандалізму у відношенні до українських культурно-освітніх установ. Друга група, з т. зв. санаційного табору, визнаючи клич регіоналізму, йде на розбивання нашої національної одиниці на племінні й територіяльні відломи. Додаймо до цього розв'язання повітових „Просвіт“ в Рівному, Ковлі і Дубні, розв'язування читалень в Галичині; повне нищення Лугів та Соколів, переслідування пласту як одиноких пристановищ фізичної культури, додаймо далі порядкові кари на найдіяльніших членів освітніх організацій, — побачимо картину таку страшну, що мимовільно мусить пройняти нас усіх жахом.

Польській владі не досить засобів, котрих досі уживає на повне ослаблення сили українського народу. В останніх часах приступає вона до оживлення нікчемного ренегатства у виді давнього москвофільства. Неупорядкування відносин у Народнім Домі і в Ставропігії дає засоби покидкам, що вилетіли поза скобки українського громадянства, щоби вони своєю моральною гниллю затроювали здоровий український організм.

І хоч наш зїзд строго партійний, і розглядає справи під партійним кутом, мусимо всеж таки звернути увагу всіх національно українських політичних партій, що успішна боротьба для оборони культурно-освітніх установ, що успішний розвиток культурно-освітнього життя в нашому народі можливий, коли всі національні політичні партії стануть одною лавою і захистять те життя перед екстермінаційним походом. Одночасно приходить з великим жалем ствердити, що інтернаціональні чинники ведуть шкідливу й розкладову роботу всередині українського народу. Видвигаючи неіснуюче у нас всередині клясове питання, питання клясової боротьби проти неіснуючої буржуазії, чи навіть українського капіталу, вводять в маси дезорганізацію і тим самим ослаблюють відпорну силу народу. Робота інтернаціональних чинників йде на розсаджування установ зсередини, і тому зїзд мусить звернути на цю роботу увагу і мусить візвати всіх національно думаючих українських громадян протиставитися рішучо такій роботі.

Остається нам відповісти ще на одно питання, а саме, який зміст праці увілляти нам у культурно-освітню роботу?

Хоч би ми як сильно ставилися проти екстермінаційного походу влади, проти розкладової роботи із власного нутра, то наш зміст праці не може обмежитися тільки до формального ставлення справи. Ми самі мусимо на кожному полі під кожним оглядом ставити власний зміст праці. В цілу виховну й освітню організацію треба нам ставити глибину пізнань, які дали би змогу кожній одиниці та спільнотам, створеним з одиниць, себе означувати у цілості громадського, суспільного й національного життя. Засада самодіяльності від найменших клітин у діто-

чих садках аж до самоосвітнього змагання кожної дорослої одиниці — мусить стати провідною ідеєю в житті всіх культурно-освітніх установ. Ця ідея мусить пронизити навіть життя кожної людини, мусить бути угольним каменем обновленого будинку українського народу. З уваги на теперішню будову нашого народу, а саме на переважуючу й головну силу, себто селянство, але з поглядом, що в найближчій будуччині ми мусимо самі із себе розбудувати всі інші професії і кляси, основою всякої освіти мусить стати перше всього сільсько-господарська освіта у звязку з кооперативною освітою. Перша має піднести варстат праці до найдальших висот, друга має пронизати народ кооперативним думанням і кооперативним хотінням. Має створити український капітал, щоби його кинути на послуги народови й боронити перед чужинецьким капіталом, який стоїть на послугах певних пануючих кляс. У такому ставленні справи лежить спільний звязок усіх культ. освітніх установ. Вони не можуть замикатися в рямцях своїх республік, але мають йти разом, рамя об рамя, до боротьби за кращу майбутність цілого українського народу.

Культурно-освітні установи мусять отримати потрібну матеріальну поміч громадянства. Не обмеження засобів, але виложення їх найбільшого — це потреба моменту, який стоїть грізно перед нами, якщо хочемо витримати в конкуренційній боротьбі з іншими народами. До цього допоможе нам і подасть потрібну зброю внутрішнє і переконане зрозуміння єдності й суцільності нашого життя без прогалин, без занедбань. До того допоможе нам наукова організація всіх ділянок життя і пильне слідкування за культурами інших народів, за шляхами їхнього розвитку й сили, та роз-

будова такогож повного життя власними силами серед нас самих.

*

*

*

По рефераті сен. Михайла Галущинського, прийшов до голосу сенатор **д-р Корнило Троян** (Ходорів).

Він виголосив обширний реферат про фінансові справи партії, а саме про партійний податок і податок, наложений на членів Української Парляментарної Репрезентації. Так само обширно обговорив видатки партії, необхідні для організаційних потреб. Сен. д-р К. Троян поставив у фінансових справах відповідні резолюції, які Зїзд прийняв, а які друкуємо на іншому місці. Потім прийшов до слова **пос. Струтинський Михайло** і запропонував Зїздові резолюції в організаційних, земельних і економічних справах а також у справах громадського самоврядування.

—ф—

ЗАГАЛЬНА ДИСКУСІЯ

**над усіми рефератами і запропонованими
резолуціями.**

Перший забирає слово в дискусії селянин **Гр. Скасків** (Підгаеччина) у справі організаційної праці на місцях. Він стверджує, що Зїзд дав дуже багато цінного матеріялу, який треба конче використати при праці на місцях. Висказує побажання, щоби опублікувати друком усі виголошені на Зїзді реферати для поширення їх у народі.

Пос. д-р Степан Біляк (Городок) порушив справу примусового викупу сервітутів на північних наших землях і справу примусової асекурації, якими пильно мусить зайнятися партія. Далі обговорив широко справу організації українського міщанства.

о. Притуляк (Скільщина) порушує справу підтримки для нашої Парляментарної Репрезентації, висловлює побажання, щоби опублікувати друком усі реферати, виголошені на Зїзді, особливож реферат посла О. Луцького про завдання повітових партійних організацій. Накінець ілюструє яркими фактами важкі відносини на місцях, зокремаж у ділянці самоврядування.

Інж. Микитюк Максим говорить про нашу вартість і престиж в краю та в світі, про організацію національної сили, а накінець, змалювавши відносини серед нашої еміграції, висловлює побажання, щоби наших фахівців-емігрантів стягати до краю.

о. Ол. Стефанович (Львів) забирає слово в справі резолюцій та висказує побажання, щоби їх якнайкраще спопуляризувати, а далі висказується за тим, щоби виготовити відповідні меморіяли до відповідних міжнародних установ. Порушує також справу представництва нашого духовенства на парляментарній арені.

о. Андрій Пшепюрський (Сяніччина) промовляє у справі академічної молоді. Висловлює постулат до Центрального Комітету, щоби впливати на молодь у тому напрямі, щоби вона в усіх ділянках життя й органічної праці в краю виявляла більше активності.

Інж. Король (Бучач) апелює, щоби пос. Луцький поширив та розробив свій реферат про органічну працю на місцях та опублікував його для загального вжитку. Далі висловлює побажання до послів, щоби вони займалися менше влаштовуванням віч, а більше організаційною працею. Висуває дизедерат заснування української телеграфічної агенції. Ставить внесення, щоби унормувати справу втраченого мандату в тернопільському виборчому окрузі.

Голова д-р Дм. Левицький просить, щоби того внесення не ухвалювати, а передати справу до вирішення Центральному Комітетові.

В. Бачинський (Тернопіль) і **д-р Заплітний** (Теребовля) зрікаються слова.

Пос. Мілена Рудницька забирає слово в справі освітніх резолюцій та пропонує їх доповнення. Висловлює на адресу ЦК побажання, щоби він виготовив квестіонар для збирання матеріалів у шкільних справах. Накінець порушує справу організації жіноцтва в партії. Заявляється проти творення окремих жіночих секцій.

Селянин **Поліщук** (Борщів) порушує справу організації селянства та партійного податку.

Петро Гораль (Борщів) ілюструє прегарними прикладами успішну організаційну працю на місцях.

Мих. Галібей (Львів) спиняється над справою організації міщанства та оборони його прав.

Пос. Паліїв (Львів) ставить внесення на перервання дискусії та її замкнення на те, щоби перевести голосування над резолюціями. Оба внесення прийнято.

Сен. М. Галушинський як референт культурно-освітніх резолюцій погоджується з запропонованими поправками до них.

При голосуванні всі запропоновані резолюції прийнято **одноголосно**. По голосуванні дискусія продовжується.

Пос. Паліїв говорить про підпорядкування всіх проявів нашого життя національній політиці. Далі відповідає інж. Микитюкові на порушені ним справи української еміграції.

Селянин **Ліщак** (Рогатинщина) говорить про курси для повітових організаторів.

Д-р О. Паславський (Лютовиська) проти осо-

бистих поррахунків між членами партії а за гармонією та дружньою працею в партії. Звертає увагу на великий боляк, що поширюється в ліському повіті, а саме москвофільство.

Селянин Кость Мигаль (Сокальщина) порушує справу Народнього Дому. В Сокальщині ходили москвофільські висланці по селах і збирали в окрузі підписи селян ніби то на те, щоби відібрати Народний Дім у Львові для українців. Є це звичайна москвофільська провокація та підле шахрайство. Промовець закликає Парл. Репрезентацію, щоби зробила з цього відповідний ужиток. Спиняючись над справою бюджетів громадських рад пропонує розвести пропаганду за вставлюванням позицій на „Рідну Школу“, „Просвіту“ та українських інваладів до громадських бюджетів.

Аг. Добрянський (Знесіння) висловлює признання всім референтам за їх реферати та порушує справу організації на Волині.

Пос. о. прал. Куницький говорить в справі представництва нашого духовенства, що порушив о. Стефанович. Стоїть на становищі, що нема заступництва клясового тільки загальнонаціональне, а воно в соймі заступає гідно та солідно і справи нашої церкви. Пояснює справу парцеляції ерекційнальних ґрунтів і дає в тій матерії річеві вияснення.

Селянин Іван Видрівський (Золочівщина) порушує справу підтримки нашої кооперації та наших купців, щоби не давати зарібку жидівським купцям, які дають зароблені на нашому населенні гроші також на викуп землі в Палестині.

Сен. К. Троян зрікається слова.

Гр. Гладкий (Луцьк) говорить про працю на Волині та про допомогу Галичини для неї.

Студент Іван Витвицький (Львів) порушує справу нашої студентської молоді. Твердить, що студентська молодь не є занархівована. Навпаки, наша молодь у 90 відс. є національно настроєна і вона ніколи не відтягалася від ніякої праці. Далі порушує дуже болючу сторінку нашої дійсності, а саме, що наші абсолюенти високих шкіл масово йдуть на становища урядників і учителів на захід. Підносить накінець справу влаштовування спеціальних вищих курсів для молоді, які давалиб нам цілий кадр організаторів і практичних робітників. І в тій справі висловлює дезідерат на адресу нового ЦК нашої партії.

По тім провідник нарад **д-р Марітчак** закриває Зїзд в год. 5-тій пополудні. Другого дня наради відбувалися безперерви.

Присутні відспівують національний гімн і розходяться домів.

Резолюції Народнього Зїзду.

1). В ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СПРАВАХ.

Український народ західньо-українських земель переживає кульмінаційну точку польського наступу, який на політичній ділянці змагає до внутрішнього розкладу українського національного табору, до штучного викликування ворожнечі між селянськими і робітничими масами та інтелігенцією, а вкінці до знищення організації та морального авторитету Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

На діяльності партії некорисно відбивається в багатьох повітах тенденція місцевих чинників перекинути весь тягар політичної роботи на послів і сенаторів. Ворожому наступові пособляє безпартійність значної частини українського громадянства і недоцінювання потреби активної участі широких мас в політичній роботі.

Народний Зїзд взиває всіх членів партії:

1) до активної участі в політичній роботі і до точного сповнювання всіх членських обов'язків;

2) до боротьби з безпартійністю, до приєднання для партії нових членів, поширювання партійної преси та видавництва кооперативи „Національне Об'єднання“.

Народний Зїзд взиває Центральний Комітет:

1) Перевести точну реєстрацію членів;

2) подбати про приєднання членів для коопе-

ративи „Національне Об'єднання“ і приступити якнайскорше до видавання ідеологічного двотижневика;

3) поробити заходи для зорганізовування систематичних курсів для вишколення партійних робітників;

4) перевести, згідно зорганізувати при Краєвій Народній Канцелярії окремий відділ правової оборони;

5) перевести організацію міст через покликання до життя міських партійних організацій;

6) перевести організацію національної молоді;

7) повести інтензивну організаційну і пропагандивну працю на північно-західних українських землях.

Народний Зїзд взиває Повітові Народні Комітети:

1) до творення по селах громадських політичних організацій;

2) до творення при Повітових Народніх Комітетах постійних секретаріатів з постійними організаторами, які вели би Повітові Народні Канцелярії, переводили організацію громадських партійних гуртків та вели відділ безплатної правової поради.

2). У ФІНАНСОВИХ СПРАВАХ.

Народний Зїзд рішає:

1) візвати всі повітові партійні установи звернути пильну увагу на те, щоби всі члени партії точно платили партійний податок, а всі залягаючі вноси членів сплатили не дальше як до трьох місяців;

признаючи необхідність збирання матеріальних засобів на пекучі потреби партії, Народний

Зїзд рїшає накладати у важких моментах на заможніших членів партії маєткову данину, якої висоту індивідуально визначить Центральний Комітет;

3) З огляду на те, що Українське Національно-Демократичне Обєднання є всенародньою національною партією, яка несе на собі весь тягар відповідальности за розвиток українського національного життя, за його розбудову й оборону — Народній Зїзд рїшає один тиждень в році, а саме в місяці лютім кожного року проголосити тижнем всенародньої збірки на фонд Національної Оборони;

4) Народній Зїзд стверджує, що наша американська еміграція надає за малу вагу значінню національно-політичної організації у визвольних змаганнях Рідного Краю, а в слід за цим не дбає про фонди на політичні цілі. Тому Народній Зїзд закликає всі українські національні організації за океаном до постійної збірки пожертв на політичні цілі і пересилання зібраних фондів кождомісячно до краю.

3). У СПРАВАХ ГРОМАДСЬКОЇ САМОУПРАВИ.

1) Народній Зїзд стверджує: на терені Східньої Галичини в численних громадах господарюють і досі наказні громадські комісарі. Політична влада не допускає всякими засобами до уконститування немилих собі громадських рад і розв'язує вже уконституовані громадські ради.

Істнуючі громадські ради і громадські зверхности на всіх українських землях у межах Польщі піддано під безоглядну та суперечну з громадськими законами контролю політичної влади. Нехтується основне право громадської самоуправи до самостійного укладання громадських бюджетів,

накидається їм громадські бюджети з позиціями, призначеними на польські патріотичні цілі, а заборонюється уміщувати в бюджеті жертви на українські культурно-освітні цілі, накидується громадських писарів та завішується в урядованні громадські зверхности за оборону прав громадської самоуправи.

2) Народній Зїзд стверджує: політична влада на території Східної Галичини розв'язала всі повітові ради а старости, як наказні керманичі повітової самоуправи, в безконтрольний спосіб та на шкоду українського населення господарюють майном і фондами повіту, роблять повітову самоуправу послушним знаряддям політичної та поліційної влади.

3) Народній Зїзд протестує проти скасування Тимчасового Самоуправного Виділу у Львові, що був під теперішню пору одиноким видимим знаком не тільки господарської але й політичної окремішности Галичини.

4) Народній Зїзд стверджує, що польська влада забрала безправно краєве майно Галичини і Краєвий Банк у Львові, що були виключно власністю місцевого населення, і передала їх на власність польської держави. Наслідком того українське населення втратило всяку користь з краєвого майна, а користує з нього виключно польське населення. Народній Зїзд протестує проти такої політики безправства в ділянці самоуправи та взиває все українське громадянство до зорганізованої боротьби за відбудову громадської самоуправи на всіх українських землях під Польщею.

5) Виходячи зі заложення, що нововибрані українські громадські ради не мають у своєму складі досвідних робітників у ділянці самоуправи і що це є одною з причин успішного ворожого

наступу на самоуправу, Народний Зїзд взиває Центральний Комітет зорганізувати Краєвий Конгрес міських і сільських громадських радних і дати почин до організування систематичних курсів, які підготували би кадри самоуправних робітників.

6) Народний Зїзд закликає Українську Парламентарну Репрезентацію до якнайрішучішої боротьби на соймовому терені за якнайширший обсяг праці та ініціативи для громадської самоуправи і за справедливу виборчу ординацію, побудовану на підставі загальних, рівних, тайних, безпосередніх та пропорціональних виборів до всіх самоуправних установ.

4). В ЕКОНОМІЧНИХ СПРАВАХ.

Народний Зїзд стверджує: Польська держава продовжує послідовно осуджену попереднім Народним Зїздом політику руйнування господарських надбань і здержування розвитку господарських організацій українського народу, опертих на власні сили. Народний Зїзд стверджує: ані в ділянці відбудови знищених війною українських земель ані в ділянці аграрної реформи, рільничого шкільництва і рільничого кредиту, польський уряд не зробив ні одного кроку в напрямі задоволення хочби мінімальних потреб українського рільництва.

Тому Народний Зїзд:

1) Осуджує політику руйнування польською державою українського рільництва;

2) осуджує нарочне здержування господарської освіти на українських землях через свідоме незакладання тут українських фахових рільничих шкіл;

3) п'ятнує кредитову політику польських

державних банків, яка нехтує потреби українського народу;

4) п'ятую організований частиною польського суспільства при потуранні влади руїнницький наступ на українські самопомічні установи;

5) одобрює дотеперішню боротьбу Української Парляментарної Репрезентації за права до землі і господарської освіти;

6) взиває все українське суспільство скріпити своєю працею і матеріяльними дотаціями самопомічні організації українського рільництва, а саме: „Сільський Господар“ і Сільсько-Господарську Кооперацію, об'єднану в Ревізійнім Союзі Українських Кооператив.

5). В КУЛЬТУРНО - ОСВІТНІХ СПРАВАХ.

1) Народній Зїзд стверджує: Польська шкільна політика у відношенні до освітніх потреб українського народу не тільки в нічому не змінилася від часу останнього Народнього Зїзду, але набрала виразних признак послідовного і безоглядного нищення в першу чергу усіх родів українського шкільництва, а далі і цілого освітнього життя українського народу від дошкільного виховання починаючи а на позашкільній освіті кінчаючи. Що більше: польська шкільна політика свідомо змагає до обниження освітнього рівня українського населення, чого наглядним доказом є зріст безграмотности.

2) Народній Зїзд стверджує: На цілій смузі Холмщини і Підляша український нарід зовсім позбавлений не тільки української школи, але навіть його мова не є предметом навчання у початковій школі. На Поліссі нема ні одної української школи, усього три утраквістичні, а 35 з українською мовою, як предметом навчання, решта — всі поль-

ські та утравістичні. В Галичині утравізмом знищено усе працею десятків літ набуте культурне добро лу виді української школи. Зокрема Народний Зїзд стверджує: Утравізм у школах, не входячи у його повну педагогічну безвартність, є особливо на українських землях знехтуванням прийнятих Польщею на себе зобовязань, які випливають з міжнародніх договорів. Утравізм на українських землях є засобом денаціоналізації. Утравізм у руках його виконавців, а саме: повітових шкільних рад, повітових інспекторів та польського учительства не дає українській шкільній молоді найменшої змоги побирати потрібну освіту у матірній мові. Утравізм разом з пануючим духом у теперішній школі обрахований на нищення національного самопочуття, національної самопошани, на знищення самозрозумілої у всякого народу природньої потреби національного існування як окремої культурної одиниці.

3) Народний Зїзд стверджує: Накинена польським урядом українському населенню школа є йому чужа не тільки з огляду на чужу викладову мову, але також тому, що цілий зміст науки (шкільні програми, підручники і т. д.) не відповідає потребам українського народу, не базується на джерелах української культури.

4) Народний Зїзд стверджує: Для лекшого, але плянового нищення українських шкіл, польська влада ввела до них безоглядно всі національні польські маніфестації, як обовязуючі всю молодь і учительство у т. зв. народніх, або вселюдніх школах і таким чином, розраховуючи на непідготованість умів молоді та використовуючи невмілість батьків у боротьбі з лихом, викривлює духа і душу молоді. В приватніх народніх українських школах, а далі в середній школі як державній так

і приватній, ці маніфестації обчислені свідомо на те, щоби викликати самозрозумілу реакцію з боку молоді і опісля використовувати її для карання молоді, для відбирання приватним школам права прилюдности та замикання їх. Народний Зїзд стоїть на становищі, що всі ці безоглядно накинені національно-польські маніфестації є не тільки надужиттям права сильнішого, але й свідомо вжитим моральним бичем на українську молодь та на українського вчителя. Закладаючи проти цього протест, Народний Зїзд свідомий, що це тільки найслабший вислів обурення народу, подраznego у своїх глибоких почуваннях.

5) Народний Зїзд стверджує, що основування приватних українських шкіл натрапляє на непоборимі перешкоди влади. А вже зовсім неможливим показується основування приватних українських фахових шкіл. Державні фахові школи своєю мовою чужі українській молоді. Вони, розраховані в першу чергу для потреб міського населення, не приймають української молоді, а народна школа на селі не узглядноє зовсім потреб українського сільського населення. Таке поступовання польської влади має на ціли вбивати в українській молоді в самому зародку можности самовиявлення себе і підготовання себе до життєвих потреб нації.

6) Народний Зїзд стверджує: В тісному звязку з усіма засобами, які зводять українську школу до зовсім нереальної величини, стоїть відношення адміністраційної влади до кандидатів (ок) учительського стану української народности і до українського вчителства. Кандидатів (ок) учительського стану українців (ок) не приймається до служби, особливо, коли вони покінчили приватні українські учительські семінарії, а школи в українських

місцевостях обсаджуються польськими учителями. Учителям українцям не дається дозволу навчання в приватних українських середніх школах, хоча ті самі вчителі дістають зараз без перешкоди дозвіл навчати у польських школах.

7) Народний Зїзд домагається рішучо скасування шкільного закону з року 1924. (лекс Грабські), домагається української національної школи всіх категорій, домагається, щоби управа української школи була в українських руках, домагається узгляднення в розбудові української школи всіх потреб українського народу, домагається виконання закону про університет з додатковими постановами про всі типи високих шкіл до Господарської Академії включно. Народний Зїзд протестує проти ввведення комасації шкіл, бо цей спосіб не то що не приведе до розбудови семилітньої школи, але збільшить тільки й так непомірну, спричинену дотеперішнім поступованням влади неписьменність серед українського населення, вкінці він не дасть українському населенню змоги користати навіть і з тої мізерної школи, яка тепер існує.

8) Народний Зїзд взиває Управу партії до передумання і проведення в життя всіх засобів найбільше рішучої і найгострішої боротьби в обороні права до своєї власної школи. А знаючи, що така боротьба буде вимагати моральних і матеріальних сил, Народний Зїзд взиває всіх членів партії і все громадянство приступити негайно до творення фонду боротьби за школу. Народний Зїзд взиває Українську Парляментарну Репрезентацію вивести страшний образ нищення української школи на міжнародню арену.

9) Народний Зїзд протестує проти всіх обмежень, переслідувань і ніде в світі нечуваних прак-

тик різних органів польської адміністраційної і шкільної влади у відношенні до освітньо-культурних змагань українського народу на полі дошкільного і позашкільного виховання. Народний Зїзд протестує проти політики, яка під кличем регіоналізму змагає до розбиття українського народу на племінні відломи. Народний Зїзд з обуренням протестує проти розв'язання Просвіт у Рівному, Ковлі і Дубні, проти розв'язування читалень у Галичині, проти переслідування та розв'язування Лугів та Соколів, проти нечуваних у світі засобів боротьби накладанням грошових карних наказів на освітніх робітників на основі поліційних донесень за мнимі санітарні чи інші проступки, проти переслідування Пласту та установ фізичного виховання взагалі.

9) Народний Зїзд стверджує: Для ослаблення і роздроблення сил українського народу, польська влада вживає не тільки всіх повищих засобів, але й взялася відновлювати давнє москвофільське ренегацтво. Народний Зїзд якнайрішучіше протестує проти цього і домагається якнайшвидшого упорядкування справ Народнього Дому і Ставропігійського Інституту та передавання їх самотньому правному власникові Українському Народові.

10) Народний Зїзд закликає всі національні і політичні партії до однозгідної оборони культурно-освітніх установ перед екстермінаційним походом. Одночасно Народний Зїзд осуджує шкідливу і розкладакову роботу всіх інтернаціональних чинників, обчислену на розсаджування українських національних Установ з нутра.

11) Народний Зїзд взиває все українське громадянство до зорганізованої, витривалої боротьби за українську школу всіх типів та за національний зміст школи. Народний Зїзд звертає

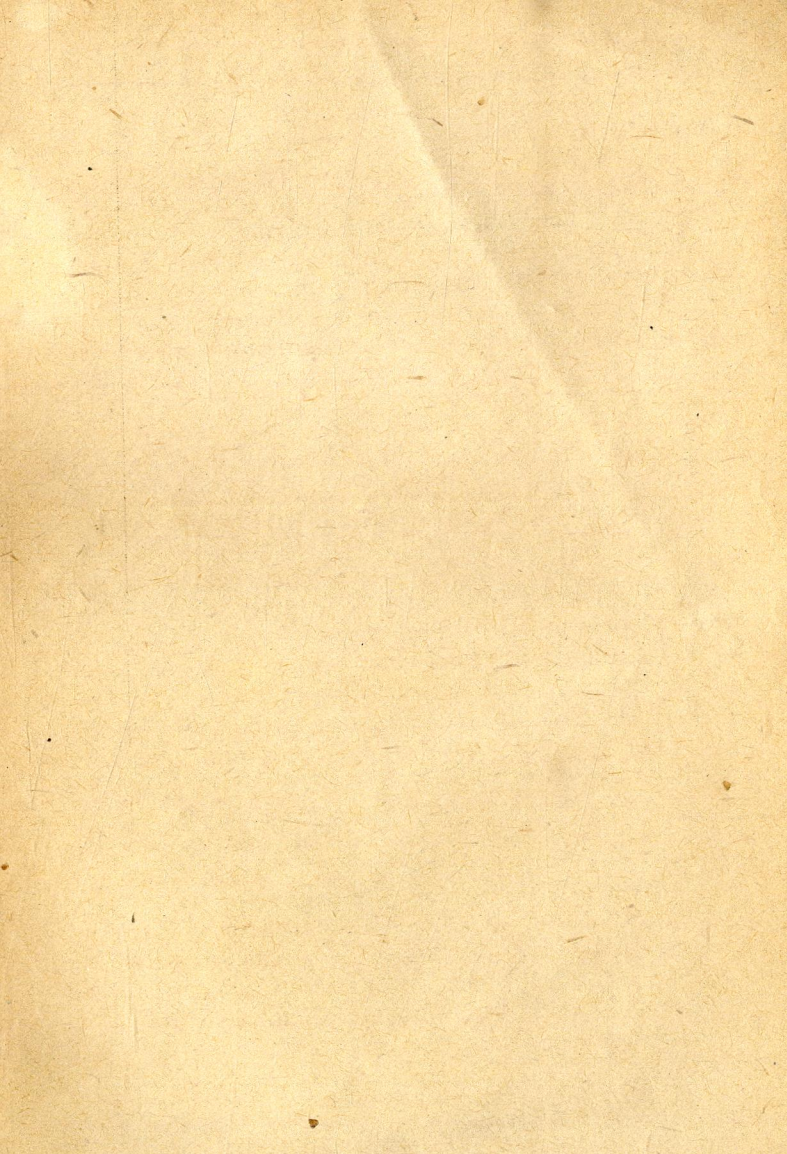
особливу увагу на конечність розбудови українського фахового шкільництва для всіх родів сільського господарства, ремесла, промислу і торгівлі. Народний Зїзд закликає все українське громадянство, щоби воно звернуло належну увагу на приватне українське шкільництво і на справи освіти, дошкільного і позашкільного виховання і поставило їх власними зусиллями на потрібну для української нації висоту. Взиває все українське громадянство до інтензивної матеріальної підтримки центральних установ, що займаються освітою і вихованням і закликає весь український загал, а в першу чергу нашу сільську і міську інтелігенцію, до негайної боротьби з нашим найбільшим лихом — неграмотністю та взиває до праці в установах фізичного виховання та до опіки над ними.

12) Народний Зїзд вважає, що всі справи освіти повинні починатися з признання людини, тому основою позашкільної освіти має стати сільсько-господарська самоосвіта у звязку з кооперативною, яка має пронизати все українське громадянство кооперативним думанням і кооперативним хотінням. В такому поставленні питання лежить тісний звязок освітніх сільсько-господарських і кооперативних установ.

13) Народний Зїзд передає Товариству Прогресу з нагоди його Ювілею свій привіт, клонить голову перед минулим Товариства і перед всіма тими робітниками, що причинилися до теперішнього розвитку Товариства. Одночасно взиває всіх членів УНДО і ціле громадянство виявити в ювілейному році якнайбільше зацікавлення Товариством.

---

4 руб 62 коп (1986г)

рл

4182 ч

Видання Політичної Бібліотеки УНДО:

1. Ол. Черкавський: Українське Національно-Демократичне Об'єднання, його програма й тактика. Вас. Мудрий: Наше відношення до Радянської України 0 25
2. Вол. Целевич: Вибірчий підручник 0 50
3. Д-р В. Загайкевич: Одною лавою, спільним фронтом! 0 25
4. Олекса Черкавський: Чого хоче Українське Національно-Демократичне Об'єднання? 0 25
5. Політика Національного Табору, (статті) 0 40
6. За Українську Школу! 0 60

Українське Національно-Демократичне Об'єднання.
ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА.

В єдності сила!

ІІІ. НАРОДНИЙ ЗІЗД

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ

в днях 24. і 25. грудня 1928 р.

(Звіт зложений на підставі
стенографічного протоколу).

✂

2

Л Ї В І В, 1929.
НАКЛАДОМ ПОСЛА МИХАЙЛА СТРУТИНСЬКОГО.